Psike İstanbul
Psikanaliz Kitaplığı

Divanda Kılıç Dövüşü

Vamık D. Volkan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

VAMIK D. VOLKAN

Volkan, Kıbrıs Lefkoşa doğumludur. Tıp eğitimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamladıktan sonra ABD'ye yerleşmiştir. Volkan, Virginia Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Emeritus Profesör; Massachusetts eyaletindeki Austen Riggs Merkezi'nde, Erikson Eğitim ve Araştırma Enstütüsü'nde Kıdemli Erik Erikson Bilim Adamı; ve Washington Psikoanalitik Enstütüsü'nde Emeritus Eğitim ve Süpervizyon Analistidir. Finlandiya'daki Kuopio Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Volkan'a "Fahri Doktora", Tel Aviv'deki Izak Rabin İsrail Çalışmalar Merkezi "Onursal Rabin Öğretim Görevlisi", Amerika'daki Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi "Konuk Hukuk Profesörü", Avusturya'daki Viyana Üniversitesi "Konuk Siyasal Bilimler Profesörü" ve Viyana'daki Sigmund Freud Vakfı "Konuk Freud Bilim Adamı" unvanlarını vermiştir. Prof. Volkan Türkiye'de Ege Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'nde de konuk eğitimci olarak hizmet sunmuştur. Ayrıca ABD eski Başkanı Jimmy Carter'ın yönetimindeki Görüşmeler Ağı'nın üyesi olarak görev almış ve Viyana Kenti ve Dünya Psikoterapi Konseyi tarafından verilen Sigmund Freud Ödülü'ne lâyık görülmüştür. Kırk dokuz kitabın yazarı veya editörü olan ve dört yüzün üzerinde bilimsel makale yayınlayan Volkan 2005, 2006, 2007 ve 2008'de, psikopolitik araştırma ve kuramları ve dünyanın çeşitli yerlerinde çatışma çözümüne yönelik çalışmalarından ötürü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Vamık D. Volkan
Divanda Kılıç Dövüşü
Çeviren M. Banu Büyükkal

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 324

Psike İstanbul Psikanalitik Kitaplığı
Şimdi ve Burada 1

ISBN 978-605-399-174-8

Psike İstanbul Konferansları ile Psike İstanbul
'Şimdi ve Burada' kitapları dizileri İstanbul Psikanaliz Eğitim,
Araştırma ve Geliştirme Derneği (Psike İstanbul) ile
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nın işbirliği ile yayınlanmaktadır.

PSİKE ist
İstanbul
Psikanaliz
Eğitim,
Araştırma ve
Geliştirme
Derneği
2003

1. Baskı İstanbul, ARALIK 2010

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 43/A Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 52 59 - 311 52 62 / Faks: 0212 297 63 14

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Dizi Editörü Banu Büyükkal
Yayına Hazırlayan Göksun Yazıcı
Düzelti Tuğba Öztürk
Tasarım Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi
Dizin Bora Bozatlı
Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11 Topkapı İstanbul
Telefon: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / Faks: 0212 613 38 46

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Divanda Kılıç Dövüşü / Vamık D. Volkan.
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-174-8 (pbk.)

1. Psychotherapy. 2. Psychotherapy—Case studies. 3. Psychoanalysis. I. Title.
RC506.H39 2010

PSİKE İSTANBUL PSİKANALİZ KİTAPLIĞI
ŞİMDİ VE BURADA

VAMIK D. VOLKAN

DİVANDA KILIÇ DÖVÜŞÜ

ÇEVİREN
BANU BÜYÜKKAL

ATIF ŞENEL
AVUKAT
İstanbul Barosu 12318 Sicil
Gaziosmanpaşa V.D. 10640070660
Ali GalipBey Cad. 15/4-56
Gaziosmanpaşa İstanbul

İçindekiler

vii Sunuş
ix Giriş

1 BİRİNCİ BÖLÜM

3 *1* Türkiye'de Psikanaliz ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA)
Vamık D. Volkan

17 *2* Divanda Kılıç Dövüşü: Nevrotik Kişilik Örgütlenmesi Olan Genç Bir Adamın Tedavisinin Baştan Sona Öyküsü
Vamık D. Volkan

47 İKİNCİ BÖLÜM

49 *3* Klinik Psikanalizden Uygulamalı Psikanalize
Yavuz Erten

79 Dizin

Sunuş

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı 2010 yılında Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu Psike İstanbul tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları ile işbirliği içinde hayata geçirilen bir projedir. Amaç, Türkiye'de psikanalizin tanıtılması ve yaygınlaştırılması yolunda ruh sağlığı mesleklerinden olan okurların yanı sıra alan dışından okurlara da ulaşabilmektir. Bir taraftan psikanalizin evrensel ilkelerinin tartışılmasına, diğer taraftan ülkemiz kültürünün psikanaliz kuramı ve uygulaması üzerine etkilerinin araştırılmasına zemin hazırlamak hedefler arasındadır.

Psike İstanbul (İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği) ruhsal mekanizmayı açıklayan bir kuram, ruhsal süreçleri araştıran bir yöntem, bu yönteme dayanan bir tedavi ve bu bilgiyi nesilden nesle aktaran bir gelenek olarak Türkiye'de psikanalizi tanıtmak, yaymak ve geliştirmek amacıyla 2003 yılında kurulmuştur. Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) tarafından Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu olarak kabul edilen Psike İstanbul çatısı altında, IPA standartlarına uygun psikanaliz eğitimi verilmektedir. Dernek çalışmalarının bir bölümü yalnızca, üyesi olan psikanalistler ve psikanalist adaylarına açık şekilde sürdürülmektedir. Bir bölümü de ruh sağlığı alanında çalışan diğer meslektaşların ve/veya psikanalizle ilgilenen herkesin katılabileceği etkinlikler olarak yapılmaktadır. Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı'nda yer alan kitaplar işte bu seminerlerin, konferans, vaka çalışması ve sempozyumların canlı ortamında doğmaktadır.

Kitaplık halihazırda iki diziden oluşmaktadır: Bunlardan "Şimdi ve

Burada" dizisi, Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşması için yıllarca destek vermiş yabancı eğitim analistleri ile onlardan eğitim ve süpervizyon almış yerli analist ve analist adaylarını bir araya getirmektedir. Her kitapta bir eğitimcinin kuramsal ya da klinik çalışmalarının çevirisi ile bir yerli analistin bu yapıta yönelik yorum, eleştiri ve katkılarından oluşan özgün yazılar yer almaktadır. Bu dizide ayrıca Psike İstanbul üyesi analistlerin diğer özgün çalışmalarına yer verilmektedir. Dizinin adındaki "Şimdi" psikanalizin çağdaş gündemini takip edebilme şansına göndermede bulunmaktadır. "Burada" kısmı ise, dünyanın dört bir yanından gelen değerli analistlerin birikimleri ile burada psikanaliz üzerine düşünen ve psikanalizi uygulayan kişilerin çalışmalarının harmanlanmasına olanak sağlayan canlı tartışma ve üretim ortamını anlatır.

Kitaplığın diğer dizisi olan "Konferanslar" ise yerli analistler ve analist adayları ile yabancı analistlerin Psike İstanbul çatısı altında gerçekleşen Psikanalitik Bakışlar sempozyumlarında, Bir Düşünce, Bir Usta adlı konferans ve vaka çalışması etkinliklerinde, Bebek, Çocuk, Ergen Psikanalizi seminerlerinde ve diğer konferanslarda yaptıkları konuşmaların metinlerini okurlara sunmaktadır.

Yayın Sorumluları
M. Banu Büyükkal, Nilüfer Erdem, Yavuz Erten,
Melis Tanık, Özden Terbaş

Giriş

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı 'Şimdi ve Burada' dizisinin bu ilk kitabı, Türkiye'de psikanalizi kurumsallaştırma çabaları çok eskilere dayanan Prof. Dr. Vamık D. Volkan'ın kaleme aldığı bir tarihçeyi ve analizini baştan sona aktardığı bir vakayı okura sunuyor. Klinik psikanalizin kuramı, uygulaması ve eğitiminin yanı sıra uygulamalı psikanaliz konusunda da dünya çapında çalışmalar yürütmüş olan Volkan, kanlı tarihi olaylar nedeniyle kendileri çatışma içinde olduğu için kardeşleri de birbirine düşman eden iki ebeveynin 'yavru'su Kıbrıs'ta doğmuş ve yazılarından anlaşıldığı kadarıyla, içinde büyüdüğü ev görece huzurlu olsa da, doğduğu toprakların koşullarından etkilenerek, vaktinin ve enerjisinin önemli bölümünü dünyadaki büyük grup çatışmalarına çözüm aramaya adamıştır. Volkan böyle ütopik bir amaçta bireyin sınırlılıkların farkındadır, ama çatışan tarafların ötekine eşduyum kazanmasını kolaylaştırmak adına psikanalistin tarafsızlığını kullanarak bu alana kendi eşsiz katkısını getirmiş ve büyük gruplarda çatışma çözümü yolunda en azından maya çalmayı başarmıştır. Peş peşe gelen Nobel Barış Ödülü adaylıkları bu çabaların takdir edildiğinin bir kanıtıdır. Son yıllarda, bir yandan politik psikoloji alanındaki engin deneyimlerini Türkiye'deki büyük grup çatışmalarının barışçıl yollardan çözülmesi girişimlerine vakfederken, bir yandan da klinik eğitimi ihmal etmeyerek geniş kapsamlı bir psikanaliz tekniği kitabını çok sayıdaki klinik yapıtları arasına katmıştır. İlk baskısı Londra'da Aralık 2010'da yapılan *Psychoanalytic Technique Expanded: A Textbook on Psychoanalytic Treatment* (Genişletilmiş Psikanaliz Tekniği: Psika-

nalitik Tedavi üstüne bir Ders Kitabı) isimli bu eserin psikanalizin anlaşılması zor kavramlarının anlaşılır hale gelmesine yardımcı olacağına ve daha fazlasını öğrenme merakı yaratacağına kuşku yok.

'Divanda Kılıç Dövüşü'nün ilk bölümünde Volkan Türkiye'de psikanalizin yaygınlaşması ve kurumsallaşması için yürütülen çabaları Türkiye'de psikanalizin genel tarihçesi bağlamında ele almaktadır. Çalışma grubu eğitici kadrosunda yer almamakla birlikte Volkan'ın oluşmasında kendisinin de büyük katkıları olan bu süreci her iki taraftan, hem IPA cephesinden, hem de Türkiye'de olup bitenler açısından etkin bir katılımcı olarak izlediği yazdıklarından anlaşılmaktadır.

İlk bölümün ikinci kısmında Volkan analizini başarıyla tamamladığı bir nevroz vakasını anlatmaktadır. Bu vaka öyküsü psikanalizin doğumundan itibaren başlıca araştırma nesnesi olan nevrozun nasıl ele alındığını ve günümüzde uygulama ve kuramda vakanın görüldüğü 1960'lara göre pek çok değişiklik olsa da temelin değişmediğini ortaya koymaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde psikanalist Yavuz Erten hem Divanda Kılıç Dövüşü'nü klinik ve kuramsal olarak ele almakta hem de Vamık Volkan'ın çalışmalarını geniş bir perspektifte değerlendirerek onun mesleki ve toplumsal etkilerini irdelemektedir. Psikanaliz alanında klinik ve kuramsal eğitimi meslekî sorumlulukları arasında ilk sıralara koyan Erten, Psike İstanbul kurulmadan önceki yıllarda, sahibi olduğu merkezde yerli eğitimcilerin yanı sıra onun davetiyle Türkiye'ye gelen, uluslararası öneme sahip çok sayıda psikanalistin de katıldığı psikanalitik psikoterapi seminerleri, vaka çalışmaları, psikoterapi eğitimleri düzenlemiştir. Yine bu merkezde ruh sağlığı dışındaki alanlardan ilgililerin katılımına ve katkısına açık "film analizi" çalışmaları yürütmüştür. Oluşturduğu, psikolog ve psikiyatristlere açık internet iletişim ağı etkinliklerin duyurulması olduğu kadar, psikanalitik kavram ve görüşlerin serbestçe tartışıldığı bir foruma evrilmiştir. Klinik Psikanalizden Uygulamalı Psikanalize başlıklı yazısında geniş tarih ve edebiyat bilgisini psikanaliz bilgisiyle buluşturan Erten uygulamalı psikanalizin açtığı ufuklara dikkat çekmektedir.

M. Banu Büyükkal
İstanbul, 2010

BİRİNCİ BÖLÜM

1

Türkiye'de Psikanaliz ve IPA*

VAMIK D. VOLKAN

2010 yılında bu yazıyı yazdığım sıralarda Türkiye'de, her ikisi de İstanbul'da olmak üzere Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) onaylı iki eğitim merkezinde IPA üyesi olan 16 psikanalist var. Türkiye, yüzde 99'u Müslüman yaklaşık 73 milyon nüfuslu laik bir ülkedir. IPA üyesi olan ve Müslüman toplumlardan gelen diğer analistler onlarca yıldır ABD, Avrupa ve dünyanın başka yerlerinde çalışmaktadır. Salman Akhtar'ın *Hilal ve Divan: İslâm ve Psikanaliz arasındaki Çapraz-Akıntılar* (2008) başlıklı kitabında da ortaya koyduğu gibi, bu analistlerden bazıları psikanalizin kuram ve tekniğine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, IPA'nın Müslüman nüfuslu bir ülkeyle ilk olarak doğrudan bağlantı kurması çığır açan bir süreçti. Bu yazı işte bunun öyküsünü anlatıyor. Bununla birlikte, Türkiye'de psikanalizin nasıl evrilmiş olduğuna dair daha net bir tablo sunabilmek amacıyla ilk önce tarihte gerilere gideceğim ve Türklerin İslâmın etkisinde akıl sağlığı meselelerini nasıl ele aldığına kuşbakışı bakacak, sonra da 1930'lara hızla geri sararak Freud'un fikirlerinin Türkiye'de ilk olarak nasıl karşılandığını ele alacağım. Nazi yönetiminden kaçan Alman bir analistin 1923'te Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne psikanalizin tanıtılmasında nasıl önemli rol oynadığını aktaracağım.

(*) Bu yazı, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin (IPA)100. Yılı etkinlikleri çerçevesinde dünyada psikanalizin durumunu ele alan, editörlüğünü Peter Loewenberg ve Nellie L. Thompson'un yaptığı *IPA'nın 100. Yılı* isimli kitapta yayınlanacak metnin genişletilmiş halidir.

TÜRKLERİN VE İSLÂM'IN GELENEĞİ: AKIL BOZUKLUĞU OLAN KİŞİLERE SAHİP ÇIKILMASI

Türkler, 9. ve 10. yüzyıllarda batıya göç etmezden önce Orta Asya'da iki büyük imparatorluk kurmuşlardı. Daha sonra, İslâm dinini benimseyerek Arap İslâm İmparatorluğunun yıkılmasının bıraktığı boşluğu doldurdular ve 1299'dan 1923'e dek varlığını sürdürecek olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdular. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru imparatorluğun çökmesinin ardından, sonraları Atatürk soyadını alacak olan Mustafa Kemal'in önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti doğdu.

Şimdi, daha da eskilere gidelim ve 1069 yılında Türkçe yazılmış olan *Kutadgu-Bilig* isimli kitaba bakalım. Bu kitapta cinleri kovan ve toplumsal hiyerarşide rolü hekimden hemen sonra gelen efsuncu tariflenir. Aynı kitap, hastalarını "telkinle" tedavi eden efsuncularla bu tür yöntemleri horgören tıp adamları arasındaki anlaşmazlıklardan söz eder (Ünver 1943; Gökay 1969; Volkan, 1975). Yusuf Has Hacib *Kutadgu-Bilig*'i yazdığı sıralarda, büyük İslâm hekimi İbni Sina (Avicenna) öleli 32 yıl oluyordu. İbni Sina'nın Farsî olduğuna inanılır, ama Türkiye'deki birçok akademisyen bu etnik kökeni tartışarak, ondan zamanının birçok âlimi gibi Farsça yazan bir Türk sağaltıcı olarak söz ederler (Gökay, 1969). İbni Sina, mani ve depresyonun ve zihinsel sorunların önlenmesinde iyi çocuk yetiştirme yöntemlerinin öneminin farkındaydı.

Osmanlılardan önce Selçuklu Türkleri Anadolu'da bir imparatorluk kurmuşlardı. İnşaat işlerinde ustaydılar ve getirdikleri en büyük yenilik medreselerin inşasıydı (Cahen, 1968). Bugün özellikle ABD'de Afganistan, Pakistan ve dünyanın diğer köşelerindeki medreseleri köktendinci İslâmcı teröristlerin eğitildiği ve beyinlerinin yıkandığı yerler olarak algılıyoruz (Volkan, 1997; Volkan ve Kayatekin, 2006). Ne var ki, Selçuklu döneminde medrese din ve hukuk bilimlerinin öğretildiği kurumdu (Cahen, 1968). Medreselerin etrafına okullar, kütüphaneler, çeşmeler, hamamlar ve hastaneler kurulur, kentsel yerleşim merkezleri ortaya çıkardı. 12051308 yılları arasında inşa edilen hastanelerin birçoğunda akıl hastalığı olanların bakılacağı bölümler vardı. Bu hastanelerin yanı sıra, yurt çapında tekkeler kurulmuştu. Tekkeler, aynı zamanda zihinsel sorunları olan insanlara insanca tedaviler sunan dinî ve felsefî kurumlardı. Bu, akıl hastalığına geleneksel bakışı yansıtıyordu: Bütün iyilikler ve bütün ıstıraplar Allah'tan gelir ve Allah'ın insanlığa verdiği acıların nedenleri insan idrakinin ötesindedir (Volkan, 1975).

Selçuklu İmparatorluğunun dağılmasının ardından iktidarı devralan Osmanlılar medreseler, hastaneler ve tekkeler inşa etmeye devam ettiler. Bir-

çok şehirde "gavurlar" için ayrı hastaneler bile kuruluyordu. 1470 yılında, İstanbul'da sadece zihinsel sorunları olan insanlar için bir hastane açıldı. Bunu, İmparatorluk topraklarında çeşitli yerlerde benzer hastanelerin açılması izledi. Müslüman Araplar Türklerden önce akıl hastalığı olanlar için kurumlar inşa etmişlerdi, ama İslâmın bayraktarlığını devralan Türkler, zihinsel sorunları olan kişilere iyi davranılması şeklindeki İslâm geleneğini daha da ileri götürüp, bu tür insanların bakımı konusunda düzeltmeler yapmışlardı (Adasal 1964; Öztürk and Volkan 1971; Erkoç 2004). Sözgelimi, Edirne'de Sultan II. Bayezit devrinde (14811512) inşa edilen hastanede her hasta için açık kubbeli, ortada yatıştırıcı bir fıskiyenin bulunduğu ayrı odalar yapılmıştı; avlulardan birinde, kalanları sakinleştirmek ve dikkatlerini çelmek üzere müzisyenler müzik icra ediyorlardı (Lewis, 1971).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son üç yüz yılında tıbbi bakım her yönüyle gerilemeye başlamıştı, buna zihinsel dertleri olanların bakımı da dahildi. Hükümranlığı 18761909 yıllarıarasında süren SultanII. Abdülhamid "deli"lerden korkuyordu. Belki bu öyküde abartı vardır, ama biliyoruz ki onun devrinde İstanbul'da akıl hastalığı olanların kaldığı en büyük hastane olan Toptaşı Bimarhanesi orada kalanlar için bir hapishane haline gelmişti. Hastalar arasında ölüm oranı yüksekti. Bir ara, bimarhaneyi ziyaret için bizzat Padişahın kendisinden izin almak gerekiyordu. Emil Kraepelin İstanbul'u ziyaret ettiğinde burayı görmek istemiş ancak o bile izin alamamıştı (Adasal, 1964).

Osmanlı İmparatorluğu aynı zamanda modernleşme girişimlerinde bulunuyordu. 1898 yılında ilk çağdaş nöropsikiyatri kliniği, Kraepelin'le çalışmış bir Türk hekimi olan Raşit Tahsin tarafından açıldı. Raşit Tahsin'in ardından, akıl hastalıklarıyla uğraşan ünlü Türk hekimleri de Kraepelin'in izinden gitmeye başladılar. Bunlar arasında Mazhar Osman da vardı.

Trajik biçimde, Birinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik kuvvetler, Türklerin anayurdu olan Anadolu'nun birçok kısmı da dahil olmak üzere Osmanlı İmpratorluğunu işgal ettiler. İmparatorluk çöktü ve Halifelik kaldırıldı. Mustafa Kemal'in önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti doğdu. Batılı güçler Türklerin düşmanı olmalarına karşın, Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Atatürk yeni cumhuriyeti batılılaştırmaya ve modernleştirmeye girişti. Politik/kültürel devrimleri arasında parlementer bir hükümet kurulması, dil ve eğitim reformları, tekkelerin kapatılması, kadınlara haklarının verilmesi, kıyafet tarzının değişmesi, insan figürlerinin resmedilmesine ve heykellerinin dikilmesine izin verilmesi (önceleri İslâm geleneğinde bu yasaktı), Türk operasının kurulması ve en

önemlisi laikliğin getirilmesi yer alıyordu. Atatürk Türkiyesinde psikanalize ilgi artık varolmayan Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da değil, Ankara'da, yeni cumhuriyetin başkenti yapılmış olan o tozlu küçük şehirde başladı. İstanbul'da Mazhar Osman liderliğinde, Kraepelin'in öğrencileri psikiyatri sahnesine egemendiler.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN TÜRKİYESİ VE PSİKANALİZ

Norman Itzkowitz'le birlikte (Volkan ve Itzkowitz, 1984) Mustafa Kemal Atatürk'ün psikobiyografisini yazdığımız sırada, Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı olduktan sonra zaman zaman dişlerinden ciddi sıkıntılar çektiğini ve Yahudi kökenli bir Türk vatandaşı olan diş hekimi Sami (Samuel) Gunzberg ile özel bir ilişkisi olduğunu öğrendik. Gunzberg'in Türk öndere Nazi Almanyası hakkında çok bilgi verdiğini biliyoruz. Mustafa Kemal gençliğinde Fransızca ve Almanca öğrenmiş, ulusal kahraman olmasından önce Fransa ve Almanya'yı ziyaret etmişti. İstanbul'da askeri okuldaki günlerinden beri Batılı düşünürlerin eserlerini okumaya meraklıydı. O, "onarıcı bir lider"di (Volkan, 2009). *Nazi Almanya'sında olup bitenlere duyduğu tiksintiyi diş hekimiyle olan ilişkisine* elbette indirgeyemeyiz, ama Gunzberg'in onun üzerinde etkili olduğunu düşünüyoruz. Türk önderin psikobiyografisini yayınladıktan birkaç yıl sonra, Kudüs'e yaptığım bir gezide, İbrani Üniversitesinde tarih profesörü olan Gavriel Cohen'den Sami Gunzberg'in Yahudilerin Almanya'dan Türkiye'ye kaçmalarına yardım eden bir grup Yahudinin lideri olduğunu öğrendik.

2006 Ekim'inde, Albert Einstein tarafından 17 Eylül 1933'te Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanına yazılmış bir mektup gün yüzüne çıktı. 1933 yılında Einstein Fransa'da yaşamaktaydı ve OZE (Yahudi Nüfusunun Korunması Örgütü) onursal başkanıydı. Einstein mektubunda Bakanlar Kurulu Başkamndan "Almanya'dan profesörler ve doktorlardan oluşan kırk kişinin bilimsel ve tıbbi çalışmalarını Türkiye'de sürdürebilmeleri için izin verilmesini" istiyordu. "Sözü geçen bu kişiler halihazırda yürürlükteki kanunlar yüzünden artık Almanya'da çalışamıyorlar. Bu insanların büyük çoğunluğu muazzam deneyim bilgi ve bilimsel hünerler taşımaktalar ve yeni bir ülkeye yerleşirken o ülkeye de çok yararları dokunabilir." Türkiye'de kaldıkları sürenin ilk yılında maaşları OZE tarafından ödenecekti. Mektup şu şekilde son buluyor: "Bu uygulamayı desteklerken, Hükümetinizin bu ricayı kabul etmekle yalnızca ileri bir insanlık davranışı sergilemekle kalmayacağı, aynı zamanda kendi ülkeniz açısından da kârlı bir iş yapmış olacağı umudu-

mu dile getirme cüretini kendimde buluyorum." Belgenin üzerinde, zamanın Başbakanı olan, Mustafa Kemal'in sağ kolu İsmet İnönü tarafından yazılmış bir talimat bulunuyor. Bu talimat, Einstein'ın ricasını Milli Eğitim Bakanlığına iletiyor. Bakanlık, böyle sıradışı bir ricayı yerine getirmek için önceden varolan koşulların yeterli olmadığı gerekçesiyle bu öneriyi reddetmiş. Ancak, Mustafa Kemal'in araya girmesiyle Einstein'ın ricası kabul edilmiş. Sami Gunzberg'in Einstein'ın mektubu yazmasında ve Mustafa Kemal'in olumlu yanıtında herhangi bir rolü olduğunu gösteren bir belgemiz yok. Tüm bildiğimiz, o sırada 10 yaşında olan çok yoksul Türkiye Cumhuriyetinin, Einstein'ın ricasından bile önce bazı AlmanYahudi akademisyenlerin Türkiye'ye gelmesine izin vermiş olduğudur (Günergün, 2006). 1933'te 30 AlmanYahudi akademisyen aileleriyle birlikte Türkiye'ye gelmişler. Toplamda 190 aydın ve onların aileleri Türkiye'ye kaçmıştır ve nihayetinde bini aşkın can kurtarılmıştır (Reisman, 2006).

Türkiye'ye kaçan AlmanYahudi aydınları arasında, sonraları Türk erkeklerinin emek ve emekçilere karşı tutumlarını değiştirmek, işgücünü ağalık sisteminden çıkartmak, sekiz saatlik çalışma günü, çalışanlar için düzenli tatil izinleri, işçilere tazminat ödenmesi ve Türk işçi sendikalarının örgütlenmesi (Weigert, 1937) gibi konularda Atatürk'ün danışmanlığını yapacak olan Profesör Oscar Weigert da vardı. Profesör Weigert'ın eşi psikanalist Edith Vowinckel Weigert'tı. Alman asıllı bu olan hanım, 1935 yılında eşiyle birlikte Türkiye'ye gelmiş ve ABD'ye gitmelerinden önceki üç yılı Ankara'da geçirmişlerdi (Volkan ve Itzkowitz 1984; UşakŞahin 2009a, 2009b). Ben 1960'ların ortalarında Washington Psikanaliz Enstitüsüne psikanalist adayı olarak kabul edildiğimde, birkaç yıl önce ABD'ye göç etmiş bir Türk olduğum için, Türk kültürüne aşina olduğu düşünülerek eğitim analizime Edith Weigert ile başlamam istenmişti. Ne yazık ki Edith Weigert'in analizanı olamadım, çünkü tam o sıralarda bacağını kırmıştı ve dinlenmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, psikanaliz eğitimimin son yılında süpervizörlerimden biri oldu. 1970'lerin sonlarına doğru Norman Itzkowitz ile birlikte Atatürk'ün psikobiyografisini yazmaya başladığımızda, Ankara'daki yaşamını, Atatürk'e dair algılarını ve Türkiye'de bir psikanalist olarak yaptıklarını betimleyerek bize yardımcı oldu.

Edith Vowinckel Weigert 1894 yılında Düsseldorf'ta doğmuş, daha sonra Berlin'e yerleşmiş ve burada eğitimini tamamlayarak psikiyatrist ve psikanalist olmuştu. Alman Psikanaliz Derneği (DPG) üyesi olmuş ve Nazi rejimi başladığı sıralarda DPG yönetim kurulunda eğitim analisti olarak görev yapmıştı. Uluslararası Psikanaliz Derneği Bülteni Weigert'in adını IPA üyele-

ri arasında sıralar ve 19351938 yılları arasındaki adresi olarak Ankara geçer. Aynı Bülten'de 1938 yılında Edward Bibring tarafından yazılan bir raporda şunlar söyleniyor: "Ankara'da Dr. Weigert Vowinckel seminerler vermiş ve hususî camialarda psikanaliz tartışmalarına katılmıştır; halen Eğitim Analizini sürdüren bir psikiyatrist olarak konu üzerine kapsamlı kuramsal bilgiler edinmiş ve Freud'un yazılarını Türkçeye çevirmiştir" (Bibring, 1938, s.280). 1939 yılının Bülten'inde Edith Vowinckel Weigert WashingtoneBaltimore Psikanaliz Cemiyeti'nin üyesi olarak geçer.

Bibring'in raporuyla ilgili bazı belirsizlikler var, Edith Weigert'in hâlâ eğitim analizinde olduğu söyleniyor. Oysa o sırada Türkiye'de ona eğitim veren kimse yoktu. Belki bu ifade, onun psikanaliz çalışmalarını sürdürmekte olduğuna işaret ediyordur. Raporun onun hususî camialarda seminerler verdiğine dair göndermelerini doğruladık. Edith Weigert birçok kez Atatürk'le karşılaşmış, ancak görüşmelerimiz sırasında Atatürk'ün bu hususi camialardaki psikanaliz tartışmalarına katıldığına dair bir şey söylemedi. Buna rağmen, Atatürk'ün ve bazı çalışma arkadaşlarının Freud'a ilgi duyduklarını biliyoruz. Türkiye'yi modernleştirmeyi akıllarına koymuşlardı ve Freud ve genelde psikanaliz konusunda bilgi edinmek ilgilerini çekiyordu. Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de, tıpkı Atatürk'ün yaptığı gibi, zaman zaman Türk aydınlarını köşke topluyor ve tartışmalar gerçekleştiriyordu. Bu toplantılardan birinde tartışılan konunun Freud ve psikanaliz olduğunu biliyoruz. İnönü, "Freud'un söyledikleri doğru muydu?" diye sorduğunda, Türk aydınlarından biri, Freud'un bulgularını överek yanıtlamış, sonra da Freud'un bazen "fazla ileri gittiğini" eklemiş. Bunun üzerine İnönü şu yanıtı vermiş, "Keşke ben de Freud gibi olabilseydim ve doğrular hakkında konuşup fazla ileri gitseydim" (Küçükkaya, 2008, s.129). Atatürk'ün talimatıyla, Edith Weigert'e Türkiye'de psikanaliz uygulama izni verilmiş. Bu sayede, bu ülkede çalışan, resmî eğitimli ilk psikanalist o olmuş. Weigert'in onuruna,1982 yılındaki ölümünden önce, bu belge Washington Psikanaliz Derneği binasında sergilenmeye başlandı, ölümünden sonra da sergide kaldı.

Bir kişi hariç, Weigert'in Ankara'daki bütün analizanları yabancıydı ve çoğu elçiliklerde çalışıyorlardı. "Analiz ettiği" tek Türk, Ahmet İzzeddin Şadan Biril adındaki bir hekimdi. İzzeddin Şadan 1893 yılında doğmuş ve 1924 yılında İstanbul'da tıp fakültesini bitirdikten sonra Fransa'ya giderek orada 3 yıl eğitimine devam etmişti. Fransızca'nın yanı sıra İngilizce de biliyordu ve sonraları birinin adı *Psikanaliz* olan üç kitap ve düzinelerce makale yazacaktı. Türkiye'de psikiyatrinin tarihçesiyle ilgili ciddi akademik çalışma-

lar yapan Dr. Şahap Erkoç'a İzzeddin Şadan'ın anılarının bir kopyasını bana verdiği için ve Hale UşakŞahin'e bu insanın Türkiye'ye psikanalizi tanıtmaktaki rolü üzerine araştırmalarını paylaştığı için minnettarım (UşakŞahin, 2009a, 2009b). Belli ki İzzeddin Şadan psikanalizin kuramını ve tekniğini Türk psikiyatristlerinin ve aydınlarının ilgisine sunmaya daha Edith Weigert ile tanışmadan önce başlamış. Anılarının bazı kısımları, İstanbul'da daha tanınmış psikiyatristlerle olan çatışmalarına ve çoğu Kraepelin etkisindeki bu psikiyatristler arasındaki sürtüşmelere ışık tutuyor. Mazhar Osman ve diğerleri, adlarının Freudculukla açıkça birlikte anılması konusunda tereddütlüler, çünkü onların zihninde bu akım cinsellikle uğraşıyor ve bu algı Müslüman çevrelerde kabul edilemez. İzzeddin Şadan (A. İzzeddin adı altında) Hz. Muhammed ile ilgili bir efsane üzerine çalışmış ve bu çalışmasını Almanca olarak *Imago*'da yayımlamış (İzzeddin, 1932). Bu yazıda esas olarak tasavvuf geleneklerini ele almış ve bunlarda Oidipal durumların ve iğdiş edilme kaygısının izlerini bulmuş. 1948 yılında *Psychoanalytic Quarterly* dergisine yazdığı ve basılan mektubunda (İzzeddin, 1948) savaş yüzünden psikanaliz merkezleriyle temasının koptuğunu, bu yüzden de Freud'un (1939) *Musa ve Tektanrıcılık* kitabını ancak okuyabildiğini yazmış. Daha sonra, yukarıda sözü edilen Almanca makalesine gönderme yaparak, tektanrıcılık üzerine ilk psikanalitik çalışmayı kendisinin yazmış olduğunu ve Freud'un analizinin kendisininkinden 6 yıl sonra basıldığını öne sürmüş. Edith Weigert ile konuştuğumda, İzzeddin Şadan'ın tam bir psikanaliz sürecinden geçmemiş olduğu izlenimine kapıldım. Makalesinin Türkçe çevirisini ve anılarının bazı kısımlarını okuduktan sonra, Şadan'ın psikanalize yaklaşımının ileri derecede düşünselleştirilmiş olduğu sonucuna vardım. Dahası, onun *münakaşacı* bir kişi olarak tanınmasına yol açan kişilik örgütlenmesinin doğası, tahminlerime göre, onu Türkiye'de psikanalize derin bir ilgi başlatan Türk öncü olmaktan alıkoymuştu. Çok geçmeden unutulup gitmişti.

Türkiye'de psikanalize ilgi Atatürk ve onun ardından gidenlerin yoğun çağdaşlaştırma çabaları sayesinde artmıştı. Türkiye Cumhuriyeti doğduktan sonra, Türk Milli Eğitim Bakanlığı Batılı felsefecilerin, düşünürlerin ve romancıların eserlerini birer birer tercüme ettirdi. Freud'un yazıları 1920'lerin sonlarına doğru çevrilmeye başlandı. Edith Weigert'in Ankara'da bulunduğu dönemde, kocasının konumu sayesinde Türk yetkilileri ve diplomatlarıyla olan tanışıklıkları onun özel partilerde psikanaliz tartışmasına fırsat tanımış ve Freud'un yazdıklarına ilgi çekmişti. Bu partilerde çok sayıda Türk bulunmuyordu, ancak kültürel bir devrim gerçekleştirmeye kararlı Türk yetkilileri

ve aydınları bunlardan etkileniyordu. Başka bir kitabımda çocukluğum ve psikanalist olmama yol açan nedenlerden biri hakkında yazmıştım (Volkan, 1985). Kıbrıslı bir Türk olan babam ilkokul öğretmeniydi ve Kıbrıs'taki evimizde kocaman tahta bir sandığı kendi kişisel kitaplığı olarak kullanıyordu. Çocukluğumda ve gençliğimde onun bu sandıkta ne tuttuğunu çok merak ediyordum. Sonradan açıp baktığımda, bulduklarım arasında Freud'un Türkçeye çevrilmiş bazı eserleri de vardı.

TÜRKİYE'DE IPA ETKİNLİKLERİNE HAZIRLIK

Atatürk 1938 yılında öldü, ama Türkiye'de onun etkisiyle başlayan modernleşme devam etti. Ankara şehri giderek büyüdü ve Ankara Üniversitesi'ndeki tıp fakültesi psikanalizin kabul edilmesi açısından daha verimli bir zemin oluşturdu. Bu sıralarda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Kraepelin'in izleyicileri psikiyatri sahnesine egemen olmayı sürdürüyordu. Ben 1950 yılında Ankara'ya gidip tıp eğitimime başladığımda, 1520 yıl önce Nazilerden kaçmış olan Yahudi profesörlerden bazıları hâlâ burada eğitim veriyorlardı, bazıları da İstanbul Üniversitesindeydiler. Ancak bunların hiçbiri psikiyatri eğitimi vermiyordu. 1950'de Türklerin büyükgrup kimliği Osmanlı dönemindekine göre büyük değişim geçirmişti. Sözgelimi, tıp fakültesindeki sınıfımın üçte biri kadınlardan oluşuyordu. Yedi yıl sonra Amerika'ya geldiğimde, Amerikan tıp fakültesi sınıflarında tek tük kadın öğrenciye rastlanıyordu. Ankara Üniversitesi tıp fakültesi psikiyatri kürsüsü başkanı Rasim Adasal'dı. Psikanaliz konusunda hiçbir resmi eğitim almamış olmasına karşın kendisine "Türk Freud'u" adını takmıştı. Adasal psikanalitik düşünmeye göndermeler yapan kitaplar yazdı. Çok karizmatik birisiydi ve spor ve spor tıbbına olan ilgisi sayesinde halk arasında da ünlenmişti. Böylece Freud da Türkiye'de popüler olmuştu.

1958'de Donald Winnicott ve Anna Freud'dan psikanaliz ve psikanalizin tıptaki rolü üzerine Türk okura hitap eden makaleler yazmaları istenmiş. Henüz bu fikrin ilk kimden çıktığını keşfedebilmiş değilim, ama her ikisi de olumlu yanıt vermişler ve makaleleri Türkçe basılmış. Winnicott psikanalizdeki bazı anahtar noktaları betimlemiş ve psikanalize karşı ilginin uygarlığın türüne göre değişkenlik gösterdiğini belirtmiş. Şunları eklemiş: "Türkiye'deki bir tıp dergisi benden psikanaliz üzerine bir yazı yazmamı istediğinde, insan ruhsallığı üzerine araştırmaları bilimin genel yelpazesi içine dahil etmek isteyen, ve ruhsallığı tıpkı bedeni incelediğimiz gibi, bilimsel bir yöntemle araştırmayı arzulayan bir ülkenin daha varolduğunu anladım" (Winnicott, 1958, s.18).Winnicott, Türkiye'de tıptan sorumlu olanların bir psikanaliz enstitüsü

kurmak istediklerinde, bazı parlak Türk doktorlarını Londra Psikanaliz Enstitüsü gibi yabancı yerlere en az dört yıllık eğitime göndermenin yollarını bulmaları gerektiğini öne sürmüş. Sonra da, Türkiye'de bir psikanaliz enstitüsü kurma zamanı geldiğinde bunu kadınların ve erkeklerin birlikte yapmaları gerektiğini belirtmiş. Anna Freud'un yazısı daha didaktik ve fiziksel hastalığa tutulmuş veya ameliyat geçiren çocuklardaki psikolojik süreçleri ele alıyor. Anneçocuk ilişkisinin önemini ve çocuğun annesini kaybetmeye verdiği tepkileri açıklıyor (A. Freud, 1958).Tıp fakültesinden mezun olup ABD'ye geldikten kısa süre sonra Ankara'da Hacettepe Tıp Fakültesi adında yeni bir okul açıldı. Gelecekteki kürsü başkanlarından biri olan Orhan Öztürk de Türkiye'ye dönüp kürsü almadan önce ABD'de eğitim almıştı. Bugün saygın bir profesör olarak çalışmalarını sürdüren Öztürk birkaç yıl boyunca Massachussetts Stockbridge'deki Austen Riggs Merkezinde Erik Erikson ile çalışmış ve ondan etkilenmişti. Öztürk resmi psikanaliz eğitimi almamış olmasına karşın, Türkiye'de psikiyatrinin ahahtar isimlerinde biri haline geldiğinde, aynı zamanda psikiyatri uygulamasında psikodinamik görüşlerin genişletilmesinde de anahtar rol oynadı. Özellikle de Erikson gibi, bireyler ve toplumları arasındaki etkileşimlere odaklandı.

1974 yılında psikanalist olarak Ankara Üniversitesi'ne döndüm ve bir yıldan biraz uzun bir süreliğine konuk psikiyatri profesörü olarak eğitim verdim. Aynı dönemde diğer bir konuk profesör de Almanya'da psikanalist olmuş Celal Odağ idi. Güçlerimizi birleştirdik ve yoğun biçimde psikanalitik kavramları öğretmeye çalıştık. 1994 yılında Celal Odağ İzmir'de rahmetli annesinin anısına Halime Odağ Vakfı adı verilen bir eğitim enstitüsü açtı. Bu vakıf geleneksel psikanaliz eğitimi vermemekle beraber, daha sonra İstanbul'da IPA sponsorluğunda kurulacak okullara öncülük etti. Başta İsrail'den Rafael Moses ve Rena Moses (ikisi de yaşama veda etti), ABD'den Salman Akhtar, Ira Brenner ve David Sachs ve Almanya'dan birkaç meslektaş olmak üzere, dünyanın çeşitli yerlerinden davetimizi kabul ederek gelen ve Halime Odağ Vakfı'nda seminerler veren, genç terapistlere süpervizyonlar sunan ve Vakfın evrilmesine katkıda bulunan tüm analistlere minnettarım. Halime Odağ Vakfı'nın etkinlikleri sayesinde psikodinamik eğitim ve psikanalize olan ilgi Türkiye'de özellikle genç psikiyatristler ve psikologlar arasında yaygınlaştı. Vakfın çeşitli ülkelerden gelen analistlerin toplandığı yıllık bilimsel çalışmaları daima genç dinleyicilerle dolup taşıyor.

1990'ların ortalarından başlayarak İstanbul'da psikanaliz ilkeleri üzerine yoğun çalışmalar yürütmek amacıyla bir "psikanaliz kulübü" kuran 21

psikiyatristle yılda bir ila üç kez, her biri birkaç gün süren toplantılar yapmaya başladık. Ben bunu herhangi bir parasal karşılık almadan yaptım, çünkü benim arzum da Türkiye'de gelecekte resmî psikanaliz eğitiminin mümkün olmasını sağlayacak zemine katkıda bulunmaktı. Bugün bu grubun bazı üyeleri resmi psikanaliz eğitimlerini tamamladıktan sonra IPA üyeliğine kabul edilmiş durumdalar, diğerlerinin IPA üyesi olmaları da yakın.

İstanbul'dan bir grup eğitimlerine Fransa'da başlamışlardı. Bunlar arasından Talat Parman İstanbul'da kurulan eğitim gruplarından birinde liderlik rolü üstlendi. Yine İstanbul'da bir grup, Chicago Psikanaliz Enstitüsü ile bağlantı kurdular. Bu, Allen Siegel'ın Türkiye'yi ziyaretlerine ve yıllar süren telefon seminerlerine kapı açtı. Türkiye'deki kurucusu Yavuz Erten olan ve Arnold Goldberg'in de bir kez seminer verdiği bu grubun vurgusu Kohutcu Kendilik Psikolojisi üzerine oldu (Siegel, 2003). İstanbul'da psikanalizle ilgilenen farklı başka gruplar da olmakla beraber aralarında fazla bir iletişim kurulamadı. Yine de, IPA'mn Türkiye ile resmen ilgilenmeye başlamasının zamanı yaklaşıyordu.

İzmir ve İstanbul'da bütün bunlar olurken IPA, Washington Psikanaliz Cemiyeti'nden Antoine Hani başkanlığında bir Ortadoğu Komitesi oluşturdu. Antoine Hani'nin Lübnan'la olan kişisel bağlantılarının ve Ortadoğu üzerine bilgilerinin Komite çalışmaları açısından faydalı olacağı düşünüldü. Ben de üyelerden biri olarak atandım. Görevimiz, Ortadoğuda psikanalize ilgiyi ölçmek ve dünyanın bu bölgesinde resmi IPA katılımına ve IPA destekli eğitim kurumlarına yer olup olmayacağını anlamaktı.

IPA'NIN TÜRKİYE İLE İLİŞKİ KURMASININ ÖYKÜSÜ

IPA İsrail'deki psikanaliz sahnesiyle zaten yakın bağlantı içindeydi. Bu bağlamda, IPA'nın Ortadoğu Komitesi yalnızca nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerle ilgilenecekti. Lübnan'da 16 psikanalist olduğunu öğrendik, ama IPA tarafından onaylanmış kurumlardan eğitim almamışlardı. Antoine Hani'nin bu kişilerle çalışmaları sonuç vermedi, çünkü denetlenmek veya ileri eğitim almaya gönüllü değillerdi ve IPA üyesi olma istekleri yoktu. Mısır'da da IPA sürecini başlatamadık. Türkiye odaklanabileceğimiz tek ülke olarak karşımıza çıktı. Türkiye'den eğitimlerini Fransa'da Paris Psikanaliz Cemiyeti'nde (SPP) sürdürenlerin eğitimleri sona erdiğinde IPA üyesi olacaklarını biliyorduk. Türkiye'de bu tür bir eğitim almak isteyen birçok kişi vardı, ama Fransa'daki bir süreci karşılamaları mümkün değildi, ya da Fransızca bilmiyorlardı. Türkiye'deki esas sorunumuz burada eğitim ana-

listi olmamasıydı. İstanbul'a yerleşecek ve birçok analizan bulacakları için geçimlerini fazlasıyla sağlayacak yabancı eğitim analistleri bulma fikri üzerinde durduk. Bu fikri gerçekleştirme çabalarımız sonuçsuz kaldı.

Fransa'da yetişen analistlerin eğitimi tamamlamaları IPA'nın Türkiye'deki çalışmalarını geliştirmesi açısından büyük bir açılım olarak algılanıyordu. Ancak ne yazık ki bu grupta bir ayrılma oldu ve Talat Parman gibi Fransız eğitimi almış olan ve onunla aynı yıl, 2000'de eğitimini bitirmiş olan Bella Habip başkanlığında Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği (PPPD) (yeni adıyla İstanbul Psikanaliz, Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği [Psike İstanbul]) kuruldu. Antoine Hani'nin Parman ve Habip gruplarını bir araya getirme çabaları başarısız oldu.

Doğu Avrupa'da bir psikanaliz eğitim programı oluşturulmasıyla ilgili konuşmalar 1987 yılında Macaristan'da başlamıştı. Sonraları Doğu Avrupa için HanGroenPrakken Psikanaliz Enstitüsü, Avrupa Psikanaliz Federasyonu (EPF) ve IPA şemsiyesi altında kuruldu. Türk adaylara bu kurumda eğitim olanağı sunulmadı. IPA, "mekik analiz" (Szönyi ve Štajner Popović, 2008) olarak isimlendirilen süreci psikanaliz eğitiminin parçası olarak kabul etti. Doğu Avrupalı adaylar eğitim analizlerini uzun mesafe yol yaparak gerçekleştirebileceklerdi. Analistlerini haftada dört kez görmek yerine, analistlerinin yaşadığı yere gidebildikleri her seferinde peş peşe birkaç saat divanda yatacaklardı.

IPA'nın "mekik analizi"ni kabul etmesi, Fransızca bilmeyen ama İngilizce konuşabilen, ya da Fransa'da eğitim almaya güçleri yetmeyen Türklere bir yol açmış oldu. İzmir'de yabancı bir ülkeye gitmeye ve IPA onaylı eğitim analizi almaya gönüllü üç kişi çıktı. Hepsi de Rafael Moses ve Rena Moses ile yakından tanışıyorlardı ve eğitim analizi için İsrail'e gidebilirlerdi, ama Yunanistan daha yakındı. O sıralar Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi politik gerginlikler vardı. ABD'yi terk etmiş ve anayurdu Yunanistan'a yerleşmiş olan Peter Hartocollis ile temas kurdum. Büyük bir yardımseverlikle üç Türkün Atina'da eğitim analizi almalarının yolunu açtı ve ikisinin analizini kendisi yürüttü. Peter Hartocollis'e ve diğer Yunan meslektaşlarıma şükran borçluyum. Eğitim analizleri için Yunanistan'a gidenlerin ikisi bugün IPA doğrudan üyesi.

Philadelphia Psikanaliz Cemiyetinden David Sachs da Türklere yardımcı olmak için elinden gelenden fazlasını yapmakta Hartocollis'ten aşağı kalmadı. David Sachs IPA Yeni Okullar Komitesinin Başkanıydı. Daha önceleri Halime Odağ Vakfının yıllık bilimsel toplantılarına katılmıştı ve birçok genç Tür-

kün psikanaliz eğitimine ne kadar hevesli olduklarını kendisi gözlemlemişti. Türkiye'de IPA onaylı bir okul başlatmak üzere IPA'ya resmi bir teklif hazırladık. 2003 Ocağında David Sachs ile birlikte IPA'nın Yürütücü Kurulunun toplandığı Miami'ye çağrıldık. Kurul Başkanı ve üyelerle bir toplantı yaptık ve onlara Türkiye'de bir eğitim kurumu oluşturma zamanının neden geldiğini ve bunun nasıl başlatılabileceğini gösteren veriler sunduk. O sıralarda, Türkiye'de bazı analistler eğitim analisti unvanını alana kadar HanGroenPrakken Psikanaliz modelinin Türkiye için uyarlanmış bir halini kullanmayı düşünüyorduk. IPA'nın Türkiye'de bir eğitim fakültesinin kurulmasıyla sonuçlanacağı umulan sürece başlaması yolundaki teklifimiz kabul edildi ve IPA'nın o sıradaki Başkanı Daniel Widlöcher İsrail'den Abigail Golomb Başkanlığında bir Araştırma Komitesi atadı. O sıralarda Abigail Golomb ile birlikte IPA'nın Terör ve Terörizm Komitesinde görev yapıyorduk ve Golomb bu komitenin İzmir'deki toplantısına katılmak üzere daha önce Türkiye'ye gelmişti. Bana ve Türkiye'deki durumla ilgili bilgisi olan herkese danıştı ve kendini çok iyi hazırladı. Sonradan, 2005 yılında IPA Türkiye Denetleme Komitesi Başkanı olacaktı. Türkleri iyi tanıyan iki üye, Yunanistan'dan Nikolas Kouretas ve Belçika'dan MarieFrance Dispaux da Denetleme Komitesindeydiler. Komitenin diğer üyeleri, İsviçre'den Betty Denzler, İtalya'da Emma Piccioli ve İspanya'dan Milagros Cid Sanz idi.*

Abigail Golomb ve meslektaşları Türkiye'de IPA'nın resmen faaliyete geçebilmesi için Psike İstanbul ve İPD üyeleri arasındaki bölünmeyi çözüme kavuşturmanın bir yolunu bulmak zorundaydılar. Nihayet, İstanbul'da iki okulun açılmasına karar verildi. Biri Bella Habip'in liderliğinde, diğeri de Talat Parman'ın. "Psikanaliz kulübü" kurmuş olanlar, önceleri Chicago Psikanaliz Derneğinden eğitim almakta olanlar ve eğitim analizlerini Yunanistan'da tamamlamış olanlar IPA'nın sponsorluğunda Psike İstanbul çatısı altında verilen psikanaliz eğitimine katıldılar. Avrupa, İsrail ve ABD'den birçok değerli analist Türk adaylarının eğitimine katkıda bulundular ve bulunmaya devam ediyorlar. Bu çabalar sonuçsuz kalmadı ve önce İstanbul Psikanaliz Derneği, kısa süre sonra da Psike İstanbul IPA Çalışma Grubu statüsüne ulaştı. Her iki okulda da doğrudan IPA üyesi olan analistler yer alıyor. Bu yıl 2010'da Ayla Yazıcı Psike İstanbul'un, Ayça Gürdal ise İPD'nin yönetim kurulu başkanlığını devraldı.

(*) Halihazırda Psike Çalışma Grubunun bağlı olduğu IPA Komitesinin başkanı İsrail'den Mira ErlichGinor ve üyeleri Almanya'dan Hermann Beland, İsviçre'den Bérengère De Senarclens, Fransa'dan François Duparc'dır. İstanbul Psikanaliz Derneği Çalışma Grubunun IPA Komitesi ise İtalya'dan Antonino Ferro, Almanya'dan Gemma Jappe ve Yunanistan'dan Savvas Savvopoulos'tur.

Halihazırda IPA etkinlikleri yalnızca İstanbul'da gerçekleştiriliyor. Ankara'da sadece bir tane IPA üyesi var, uzun zaman önce eğitimini Londra'da bitirmiş olan Ülkü Gürışık. İzmir'de de tek bir üye var, Işıl Vahip. Vahip, 2010 yılında Amerikan Psikanalistler Koleji'ne üye olarak seçildi. Bu organizayon, tıp kökenli başarılı psikanalistleri onurlandırır. Ankara ve İzmir'de IPA destekli psikanaliz kurumlarının kendi şehirlerinde de kurulmasını heyesle bekleyen, akıl sağlığı alanında çalışan düzinelerce genç insan var. İstanbul'da iki psikanaliz okulu arasındaki bölünmenin devam etmesi IPA bünyesinde de huzursuzluk yaratmış ve İstanbul'daki gruplar arasında ilk başlarda bu tür açık bir bölünme olmasa da Fransız ve Amerikan psikanaliz eğitimi ya da düşünme "tarzları" arasında bir tür "rekabet" oluşturmuştu. Bütün bunlara rağmen, IPA'nın Türkiye'deki girişimleri başarılı oldu ve insan yakın gelecekte yeni mezunların bu bölünmeyi sonlandıracağını ummadan edemiyor.

IPA'nın Türkiye bağlantısına dair bu kısa öyküyü, Donald Winnicott'un 1958'de verdiği öğüdü anımsayarak bitireceğim. Kadınlar ve erkekler Türkiye'de psikanaliz enstitüsü kurulması için birlikte çalışmalılar. Sanırım Winnicott her iki Türk okulunda da adayların çoğunun kadın olduğunu ve halihazırda IPA üyesi kadınların sayısının erkeklerinkini aştığını, bir okulun önderliğini bir erkek yaparken, diğerinin önderliğini ve ilk başkanlığını, ve iki okulun şimdiki başkanlığını kadınların yürüttüğünü duysa pek hoşuna giderdi.

KAYNAKÇA

Adasal, R., *Medikal Psikoloji,* cilt I ve II, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1964.

Akhtar, S. (ed.), *The Crescent and the Couch: Cross-Currents between Islam and Psychoanalysis,* Jason Aronson, New York, 2008.

Bibring, E., "Report of the International Training Commission", *Bulletin of the International Psychoanalytic Association,* 19, 1938, s. 271-289.

Cahen, C., *Pre-Ottoman Turkey,* J. Jones Williams, Taplinger, New York, 1968.

Gökay, F. K., "Ruh Hekimliği Sahasında Türklerin Çalışmaları", *Tıp Dünyası,* 42, 1969, s. 526-536.

Günergün, F., *Cumhuriyet,* Bilim ve Teknik Eki, 3 Kasım 2006.

Erkoç, S., "Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Psikiyatri Kurumları", *İstanbul,* 48, 2004, s. 76-79.

Freud, A. (1958). "Çocukların Ruh Hayatında Vücut Hastalıklarının Rolü", *Tıpta Yenilikler,* 4, 1958, s. 24-31.

Freud, S., "Moses and Monotheism", *Standard Edition,* 23, 1939, s. 11-37.

İzeddin, A., "Eine mohammedanische Legende", *Imago,* 18, 1932, s. 189-213.

—, "Notes", *Psychoanalytic Quarterly,* 17, 1948, s. 572-573.

Küçükkaya, İ., *Cumhuriyetimize Dair*, Aşina Kitaplar, Ankara, 2008.
Lewis, R., *Everyday Life in Ottoman Turkey*, B. T. Batsford, Londra, 1971.
Öztürk, O. M. ve Volkan, V. D., "The theory and practice of psychiatry in Turkey", *American Journal of Psychotherapy*, 25, 1971, s. 240-271.
Reisman, A., *Turkey's Modernization: Refugees from Nazism and Atatürk's Vision*, New Academia Publishers, Washington DC, 2006.
Siegel, A., "Studying psychoanalyis in Turkey", *The American Psychoanalyst*, 37, no: 1, 2003, s.10, 12.
Szönyi, G. ve Štajner Popović, T., "Shuttle Analysis, shuttle supervision, and shuttle life: Some facts, experiences, and questions", *Psychoanalytic Inquiry*, 28, 2008, s. 309-328.
Ünver, A. S., *Tıp Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1943.
Uşak-Şahin, H., "Zur Geschichte und Gegenwart der Psychoanalyse in der Türkei. Doctoral thesis at the Leopold Franzens Universität in Innsbruck, Austria", (2009a; UşakŞahin, H., "Perspectives on Freudian Psychoanalysis from Central Europe, Turkey and the United States. Paper presented at the symposium 'After Freud Left: Centennial Reflections on his 1909 Visit to the United States'", New York Academy of Medicine, New York, NY, 2009b.
Volkan, V. D., "The history of psychiatry in Turkey", *World History of Psychiatry*, (ed.) J. G. Howells, BrunnerMazel, New York, 1975, s. 383-397.
—, "Becoming a psychoanalyst", *Analysts at Work: Practice, Principles and Techniques*, (ed.) J. Reppen içinde, The Analytic Press, New York, 1985, s. 251-231.
—, *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1997.
—, "Some psychoanalytic views on leaders with narcissistic personality organization and their roles in largegroup processes", *Leadership in a Changing World: Dynamic Perspectives on Groups and Their Leaders*, (ed.) R. H. Klein, C. A. Rice ve V. L. Schermer içinde, Lexington, New York, 2009, s. 67-89.
—, "Psychoanalysis in Turkey and the IPA", *In 100 Years of the IPA*, (ed.) P. Loewenberg ve N. L. Thompson, Karnac, Londra, 2011, s. 373-388.
Volkan, V. D. ve Itzkowitz, N., *The Immortal Atatürk: A Psychobiography*, University of Chicago Press, Chicago, 1984.
Volkan, V.D. ve Kayatekin, S., "Extreme religious fundamentalism and violence: Some psychoanalytic and psychopolitical thoughts", *Psyche & Geloof*, 17, 2006, s. 71-91.
Weigert, O., "New Turkish Labour Code", *International Labor Review*, 35, 1937, s. 753-774.
Winnicott, D. W., "Psikanalizde İlerlemeler", *Tıpta Yenilikler*, 4, 1958, s. 17-19.

2

Divanda Kılıç Dövüşü: Nevrotik Kişilik Örgütlenmesi Olan Genç Bir Adamın Tedavisinin Baştan Sona Öyküsü

VAMIK D. VOLKAN

NEVROTİK KİŞİLİK ÖRGÜTLENMESİ OLAN KİŞİLERİN ANALİZLERİ HAKKINDA BAZI GENEL BİLGİLER

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı yayın kurulu benden divanımda yatan bir hastanın öyküsünü anlatmamı istediğinde, başlıca ruhsal çatışması Oidipal nitelikli olan genç bir hastayla yaptığım psikanalitik çalışmayı anlatmaya karar verdim. Bu hastayı uzun yıllar önce tedavi etmiştim. Ünlü aktör Clark Gable'a benzettiğim bu yakışıklı hastama Gable adını verdim. 1976 tarihli *Primitive Internalized Object Relations* [İçselleştirilmiş İlkel Nesne İlişkileri] kitabımda ve 1997'de yazdığım bir makalede[1] de ondan kısaca söz etmiştim. Bu hastayla yürüttüğüm çalışmada kapsamlı notlar almıştım. İşte şimdi ilk kez olarak, bu notların ışığında Gable'm divanımdaki öyküsünün tamamını okura aktarıyorum.

Daha önce, 'Psikanalitik Öyküler Serisi' kapsamında, *Kozmik Kahkaha, Atlarla Yaşayan Kadın, Kusursuz Kadının Peşinde ve Fanustaki İnsanlar* başlıklı kitaplarımda beş hastamın psikanaliz öykülerini ayrıntısıyla anlatmıştım.[2] Seriye "zor hastaların" psikanaliz süreçlerini yazmakla başladım. Gable'ın öyküsü ise, nevrotik bir hastayla nasıl çalıştığımın bir örneğidir. Bu bağlamda Gable, Psikanalitik Öyküler serisinin altıncı hastasıdır.

Yukarıda da söylediğim gibi, Gable'm esas çatışması Oidipal çatışma, başlıca kaygısı da iğdiş edilme kaygısıydı. Gelişme yıllarında herhangi bir cid-

1 Volkan, 1976, 1997.
2 Volkan, 2002, 2003, 2004, 2009.

di çocukluk travması geçirmemişti, bu yüzden kaygı uyandıran beklentileri büyük oranda sadece düşlemindeydi. Okurun da kolayca sezebileceği gibi, Gable'ın başka zihinsel çatışmaları da vardı; annesinden intrapsişik ayrılmasıyla, yani içselleştirilmiş anneden ayrılmakla ilgili çatışmalar, kardeş rekabeti ve bireyleşme meseleleri gibi. Bu kitapta ben öncelikli olarak onun Oidipal meselelerine ve bunların kademeli çözümlenmesine odaklanacağım. Genelde nevrotik kişilik örgütlenmesi olan bir kişinin tedavisinde odak noktası budur.

Nevrotik kişilik örgütlenmesi olan hastanın kendilik ve nesne temsilleri bütünleşmiştir. Böyle bir hastanın gerçekliği sınama işlevinde bozukluk yoktur ve kullandığı esas savunma düzeneği bastırmadır. Böyle bir hastanın analizi, "klasik analiz" olarak bilinen yönteme örnek oluşturur.

"Psikanaliz, Şimdi ve Burada" dizisi için Gable'ın analizinin öyküsünü yazmaya beni yönlendiren, ABD'deki bir psikanaliz enstitüsünde psikanaliz tekniği üzerine bir dizi seminer vermekteyken yaşadığım bir olay oldu. Genç meslektaşlardan bazıları, çalışmaya onlarca yıl önce başlamış "klasik psikanalistler"den çoğunun "sessiz analistler" olduklarında ısrar ettiler. Daha yaşlı analistleri –ki ben de buna dahilim– hastalarıyla çok az ilişki kuran, ya da hiç insanî ilişkiler kurmayan makineler olarak algıladıklarını fark ederek şaşırdım. Bu genç meslektaşlar, "insanî ilişkiyi" korumak adına hastalarıyla sürekli bir diyalog içine girmeyi yeğler gibiydiler.

Günümüzde pek çok psikanaliz okulu ve bu okulların benimsediği değerli kuramlar ve teknik stratejiler var. Bu tür kuramların ve stratejilerin "klasik" analiz tekniği içine katılması psikanalizle tedaviyi zenginleştirir. Ne var ki, bunların başka okulların kuramlarıyla kıyaslanıp körü körüne rekabet uğrunda kullanılmaları psikanalize zarar verir. Gable'ın psikanalizinin öyküsünü anlatırken, "klasik" psikanaliz hakkında az önce bahsettiğim genç meslektaşlarınkilere benzer görüşleri olanlara, "klasik" psikanalizde de analistle analizan arasındaki "insanî ilişkinin" ne kadar derin olduğunu göstermek istiyorum. "Klasik" analist divanın arkasında bir makine gibi oturmaz. Ayrıca bugün "yeni" psikanaliz okullarında ortaya atılan bazı "yeni" kuram ve stratejilerin eskiden de kullanıldığını, hiç değilse bunların tohumlarının yüz yılı aşan psikanaliz tarihinin ilk dönemlerinde atıldığını hatırlatmak istiyorum. Psikanaliz tarihini bilmek, psikanalist kimliğimizi daha da kuvvetlendirir.

Klasik "sessiz analist" hastanın sözel ve sözel olmayan iletişimlerinin gizli anlamlarını anlamaya çalışırken suskun kalan ve konuşmanın analizan olduğu kadar analist için de yararlı olacağını düşünen kişi olarak tanımlanabilir. Aşikâr ki, hep suskun kalmaz. Analist, terapötik süreci canlı tutmakla

doğrudan bağlantılı sözler söylemenin yanı sıra, divandaki kişiye odada yalnız olmadığını hissettirmek için de konuşur. Analistin bu amaçlı ifadeleri, "Hı hı!"dan, "Bir şeyin sizi duygusal olarak çok rahatsız ettiğini fark ediyorum. Keşke bunun kolay ve çabuk bir çözümü olsaydı..Tahammül edebilecekseniz devam edelim, ben sizin hızınıza uyacağım"a dek değişebilir. Kuşkusuz, analist analizanla görünürde sürekli diyalog içine giren ya da hastanın gündelik yaşamını idare etmeye çalışan biri değildir. Hastanın kendisine sıkıntı veren yaşam biçimini değiştirmesini doğrudan önererek ona yardımcı olmaya da kalkışmaz.

Analist, analizanla birlikte onun çatışmaları üzerinde derinlikli çalışan bir ortak konumundadır. "Derinlikli çalışma" kavramı, intrapsişik değişime doğru yavaş ilerleyen bir süreçtir. Otto Fenichel'e (1945) göre, bu "hastaya aynı çatışmaları ve kendisinin bunlara olağan tepki tarzını tekrar tekrar gösteren, ama bunu yeni açılardan ve yeni bağlantılardan yapan" kronik bir süreçtir (s.31). "Yeni açılar" ve "yeni bağlantılar" ile kastedilen, hastanın ruhsal çatışmalarının türevleri ve bunların hastayla analist arasındaki kişilerarası ve duygusal ilişkideki dışavurumlarıdır. Analitik süreç boyunca divanda hastanın analiste anlattığı şeyler birkaç sınıfa ayrılabilir. Bunları sıralayalım:

1- Hasta onu neyin tedaviye getirdiğini anlatır.

2- Hasta erken çocukluktan ergenlik geçidine (gelişme yılları) dek olan zamana dair öyküler aktarır. (Bu öyküler gerçekçi veya çarpıtılmış olabilir.)

3- Hasta yetişkinlik dönemine ilişkin olayları (geçmişinden, bugününden [şimdi ve burada] ve umduğu ya da hayal ettiği geleceğinden olaylar) betimler.

4- Hasta düşlerini, gündüz düşlerini ya da bir an gelip kaybolan düşüncelerini veya hayallerini getirir (bilinçdışına giden Kral Yolları).

5- Hasta, analistin odasındayken veya dışarıdayken fark ettiği sıra dışı eylemlerden veya bedensel duyumlardan bahseder.

6- Hasta, toplumsal, etnik, kültürel, dinsel bağlarından (büyük grup meseleleri), atalarından ve edebiyat, sanat, müzik, spor, evcil hayvanlar, yerler, hobiler, kardeşler, eşler, dostlar, film yıldızları, kahramanlar ve antikahramanlar gibi çeşitli şeylere ve varlıklara yatırımlarından söz eder.

7- Hasta, analistle ilgili düşüncelerini söze döker (gerçekçi algıların yanı sıra aktarım belirtileri).

8- Hasta analistin karşı aktarımına yanıt verir.

9- Hasta aktarımkarşı aktarım eksenini merkez alan meselelere odaklanır (aktarım *nevrozu*).

10- Hasta, bir süre devam eden, sonra da kendi beklentilerinden daha farklı sonuçlanan devinimli bir "öykü" aktarır (aktarım nevrozunun çözümlenmesi için gerekli olan "terapötik oyun").

Analistin yardımıyla, aynı temayı bu kadar çok bağlantıdan ve açıdan yaşantılamak ve sonra bunu fark etmek hastayı kendi zihinsel çatışmasının varlığına ikna eder –bu, aynı ya da bağlantılı öyküyü farklı biçimlerde üreten bilinçdışı kaynaktır. Aynı verileri birçok açıdan ve bağlantıdan toplamak aynı zamanda analisti de hastanın bilinçdışı çatışmasına ilişkin yaptığı formülasyon konusunda ikna eder, ya da ilk formülasyonunu değiştirmeye ve/veya buna eklentiler yapmaya yöneltir. Analiz ilerledikçe, farklı tiplerde iletişimden gelen aynı ya da bağlantılı veriler tek bir alandan gelen iletişime yığışır: Aktarımkarşı aktarım iletişimi, tıpkı bir kara delik gibi, diğer tüm iletişimleri soğurur ve nevrozlu bir hastanın tedavisinde "aktarım nevrozuna" evrilir. Bir yandan yukarıda sıralanan çeşitli kaynaklara dikkat ederek hastanın içsel çatışmalarına dair içgörüler kazanmanın ve bu içgörülere farklı yanıtlar vermek gibi, çoğunlukla bilinçli "ego alıştırmaları" yapmanın bazı yararları, hatta terapötik açıdan bir dereceye kadar değeri olsa bile, hastanın intrapsişik dünyasını gerçek anlamda değiştiren süreç, aktarım nevrozunun çözümlenmesidir. Hastanın aktarım nevrozunu çözümlemesi, farklı terapötik oyunlara girmesini gerektirir.

"Terapötik oyun" tipik olarak günler, haftalar, hatta aylar süren özgül tipte bir eylemdir. Hastaya ait imgelerin yanında, analistin bunlara karşılık gelen imgeleriyle şekillenir ve hastanın aktarım nevrozuyla ilişkili patojenik bilinçdışı düşleminin öyküsünü yansıtır (Volkan 1987, 2004; Volkan & Ast, 2001; Volkan, Ast & Greer, 2001). 1908'de Freud iki tipte bilinçdışı düşlem tanımlamış: "Bilinçdışı düşlemler en başından beri bilinçdışıdır ve bilinçdışında şekillenmişlerdir; ya da –daha sıklıkla olduğu gibi –bir zamanlar bilinçli düşlemler, veya gündüz düşleri halindedirler ve kasten unutulmuşlar ve 'bastırma' yoluyla bilinçdışı hale gelmişlerdir" (s.161). Burada ben ikinci tipteki bilinçdışı düşlemlere odaklanıyorum: Bir olaya yaptığı "yorum"la, o an elinin altındaki evreyeözgül ego işlevleriyle hem arzularını hem de bu arzulara karşı savunmalarını doyurmaya çabalayan bir çocuk; ki bu çocuk birincil süreç düşünmeyle bu "yorumu" kirletir, bulandırır. Sözgelimi, birincil sahneye tanık olan bir çocuk, çıplak halde kucaklaşan bir kadınla bir erkeğin birbirlerini yedikleri ya da boğdukları şeklinde bilinçdışı düşlem geliştirebilir. Kuşkusuz, bilinçdışı düşlemlerin şekillenmiş bir düşünce süreci yoktur, burada sözü edilen, bir dış olayın başlattığı zihinsel içeriktir; yani çocuğun halihazırdaki biliş, duygulanım, arzu ve savunmalarının toplamıdır; bunlar çocuğun o sırada üstesinden gelme-

ye çalıştığı psikolojik gelişimsel ödevlerden etkilenir; ve birincil süreç düşünmeyle kirlenir, bulanır. Tedavide, bu zihinsel içeriğin hasta üzerindeki etkisi gözlemlenebilir olduğunda, artık hasta ve analist bir "öykü kurgusu" geliştirmişler demektir. Bu, birincil süreç düşünmeyle yoğrulmuş olduğu için kulağa ne kadar usdışı gelse de, bilinçdışı düşlemi biçimsel düşünce sürecine aktaran bir içeriktir. Bilinçdışı düşlemin kurgusu bir kez keşfedildikten sonra, artık bilinçdışı düşlem sıradan bilinçli bir düşleme ya da gündüz düşüne benzer.

Tipik bilinçdışı düşlemlerin çoğunluğu beden işlevleri, doğum, ölüm, cinsellik, saldırganlık, erken nesne ilişkileri, ayrılmabireyleşme, Oidipal meseleler, aile içi aşklar, annenin gebeliği, babanın penisi ve kardeşlerle ilgilidir. Klasik psikanaliz, özgün zihinsel içeriğin bastırılmış olduğunu öne sürer. Bastırılmış bir "zihinsel içerik" olarak bilinçdışı düşlem daha sonraki algılar, duygulanımlar, davranışlar, düşünceler, gerçekliğe verilen tepkiler ve uyuma yönelik ya da uyumu bozucu ödün oluşturmalar üzerinde bitimsiz bir psikodinamik etkiye sahiptir (ayrıca bkz. Beres, 1962; Arlow, 1969; Inderbitzin ve Levy, 1990). Bazı bilinçdışı düşlemler yaygındır: Sözgelimi, Ast ve ben, kardeşlerle ilintili çeşitli tiplerde rahim düşlemlerinin yaygınlığına örnekler vermiştik (Volkan ve Ast, 1977). Bu türden bir rahim düşleminin kurgusu şöyle olabilir: "Rahimde annemin tek çocuğu olmak istiyorum. Rahme girip kardeşimi öldüreceğim, ama buna karşılık kardeşim de beni öldürebilir." Bu türden bir bilinçdışı düşlemin etkisindeki bir yetişkin, elbette neden olduğunu bilmeksizin, simgesel olarak annesinin rahmini temsil eden bir mağaraya girmekle ilgili kaygı yaşayacaktır. Çok özgül ve *yalnızca* o bireye ait bilinçdışı düşlemler de vardır. Özellikle bilinçdışı düşlemin ortaya çıkışı o çocuğa özgü bir travmaya bağlıysa ya da özgül travmaların birikiminden oluşuyorsa bu durum gelişebilir. Buna iyi bir örnek, Ast ile birlikte aktardığımız Gitta'nın öyküsüdür. (Volkan ve Ast, 2001). Gitta, çocukluğunda birçok ameliyat geçirmiş ve uzun süre hastanede kalmıştı. Bilinçdışı düşlemi, bedeninin bir şeyler sızdırdığıydı ve ancak bedeni sızdırdığı sürece hayatta kalabilecekti. Yetişkin olduktan sonra, bazı zamanlar adet kanamasının sürekli olduğu "inancına" kapılıyordu. Az sonra göreceğimiz gibi, Gable'ın başlıca bilinçdışı düşlemi ise Oidipal geçit sırasında yaşantıladığı kimi gerçek, çoğu da düşlemindeki deneyimlerle bağlantılıydı.

Bir analiz ilerlediğinde, hastanın terapötik oyunla ve bunu analiste aktarmakla yoğun uğraşı seanstan seansa sözlü iletişimin ana odağı haline gelir. Hasta analistin imgesini bir "yeni nesne" (Leowald, 1960) olarak billurlaştırabildiğinde öykü, hasta için yeni bir deneyim olacak tarzda sonlanır. Yeni nesnenin anlamı şudur: Hasta analisti hastaya ait olan eski kendilik ve nesne

imgeleri gibi değil, yeni ego işlevleri inşa etmesi için gereken bambaşka bir özdeşim modeli olarak algılar. Hastanın çoklu terapötik oyunlara katılımı aktarım nevrozunun çözümlenmesini sağlar ve bu çözümlenme intrapsişik bir değişimin yerleştiğinin "kanıtı"dır.

Gable ile nasıl çalıştığımızı anlatacağım. Dahası, bu kitabı yazarkenki hedefimi akılda tutarak, Gable'ın analizi sırasında aklıma gelenleri, bu düşüncelerin birçoğunu hemen orada Gable ile neden paylaşmadığımı ve bazen hastayla neden başka şeyler hakkında konuştuğumu "söze dökeceğim". Böylece, kitabı okuyan meslektaşlar benim aklıma gelenlerle ve yaptıklarımla kendilerinin aklına gelenleri ve yapmak istediklerini karşılaştırabilecekler.

Bu kitap, bir analistin "Neyi tedavi ediyorum?" "Tedavi sürecinin herhangi bir noktasında analizanın ve benim durduğumuz yeri nereden anlayacağım?" ve "Tedavinin sonunda analizanda ne gibi değişiklikler oldu?" gibi sorulara yanıt ararken zihninin nasıl çalıştığını tanımlıyor. Her psikanaliz okulu öğrencilerine, bütün bir tedavi sürecinin (analizin ilk gününden son gününe kadar) aktarıldığı örnekler sunmalı ve analistin yukarıdaki soruları nasıl sorduğunu ve yanıtları nerelerde bulduğunu ele almalıdır. Bu tür bir çaba, günümüzde kullanılan çok çeşitli yaklaşımların hedefini, etkililiğini ve umulan sonlanımım değerlendirmek açısından çok yararlı olacaktır. Bunu yapmak aynı zamanda psikanalist olmak üzere eğitimleri sürmekte olan meslektaşların akıl karışıklığını da giderebilir.

Gable'ın öyküsü nevrotik kişilik örgütlenmesi olan bir kişinin tedavisinde kullanılan psikanalitik tekniğe bir örnektir. Bu teknik, usa dayanmayan bilinçdışı düşlemleriyle ve "güvenlik ve kaygı uğruna sonu gelmeyen dalavereleriyle ve normalden patolojik olana uzanan çeşitli psişik sonlanımlarıyla" (Rangell, 2002, s. 1131) birlikte dinamik bir bilinçdışının varlığı ve bastırılmış çocukluk anılarının gün ışığına çıkarılması gereği ve tamamlayıcı (komplementer) bir değişim aracının yeniden inşasının önemi (Blum, 2005) gibi, Freud ile başlayan çekirdek psikanalitik kuramlara odaklanır.

Gable'ın haftada dört seansla yürütülen analizi, nevrotik kişilik örgütlenmesi olan kişiler için tipik bir analize örnek olarak, iki buçuk yıldan daha kısa sürdü.

BASKETBOL OYNARKEN GEÇİRİLEN "KALP KRİZİ"

Gable benimle analizine başladığında 24 yaşındaydı. O sırada Virginia Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı eğitimi görüyordu. Ben de o dönemde Virginia Üniversitesi Psikiyatri Bölümünde öğretim görevlisiydim. Psikanaliz eğitimi-

mi yeni tamamlamıştım. Gable beni görmeye gelmeden iki yıl önce, ABD Silahlı Kuvvetlerinde general olan babası, annesi ve kız kardeşini de alarak tayin olduğu yabancı ülkeye taşınmıştı. Bu süre içinde o ülkede hiçbir silahlı çatışma yaşanmamıştı ve Gable'ın aile bireyleri için herhangi bir tehlike söz konusu olmamıştı. Babası, annesi ve kızkardeşinin uzakta olduğu iki yıllık dönemde eğitimi için ABD'de kalmış olan Gable, ilk yıl birlikte geçirdikleri kısa Noel zamanı dışında ailesini hiç görmemişti. Beş altı erkek öğrenciyle birlikte kiraladıkları evde küçük bir odada kalıyordu. Yakışıklılığı, çekici gülümsemesi ve spor aşkı sayesinde kızların gözdesi olmuştu, ama buna rağmen kendini oldukça utangaç biri olarak tanımlıyordu.

Ailesinin uzakta olduğu ikinci yılın başlarında Eva isimli güzel ve akıllı genç bir kadınla çıkmaya başlamıştı. Kendisinden bir yaş küçük olan Eva çok geçmeden idareyi ele almış ve evlenmelerini istemişti. Gable onun bu teklifini kabul etmiş ve evlenmişlerdi. Bir hukuk bürosunda çalışan Eva'nın aldığı sekreter maaşıyla bir bodrum katı kiralamışlardı. İşin ilginç yanı, Gable evliliğini anne babasından ve kızkardeşinden gizlemişti. Haberleşseler de nadiren telefonla konuşuyorlardı. Anlatılanların, modern iletişim araçlarının olmadığı kırk yıl öncesine ait olduğunu anımsayalım. Gable'ın ailesini araması da zordu, çünkü yaşadıkları yerin telefon hizmetleri yetersizdi. Günün birinde, ailesinin eve döneceğini bildiren bir telgraf almıştı. Bu Gable'ın sırrını daha fazla saklamasını imkânsızlaştıracaktı. Anne babasının ve kızkardeşinin geliş tarihleri yaklaştıkça Gable'ın kaygısı da tırmanmıştı.

Ailesinin geliş tarihinden iki hafta önce basketbol oynarken zihni babasıyla evli bir erkek olarak yüzleşme düşünceleriyle doluydu. Topu kapmış, karşı takımdan bir oyuncuyu geçmiş, sayı için zıplamış ama sayıyı kaçırmıştı. "Sayı yapamadığını" anladığında, bir "kalp krizi" geçirmiş ve derhal Virginia Üniversitesi Hastanesine kaldırılmıştı. Kardiyolojik muayenede belirgin bir fiziksel sorun saptanmamış ve acil hekimi tarafından, "kardiyak nevroz" tanısıyla bana yönlendirilmişti.

Tanı görüşmesinde Gable şunu söyledi, "Artık evli olduğuma göre babam bir kadınla cinsel ilişki içinde olduğumu bilecek." Belli ki bu onu çok kaygılandırıyordu. Bana, gece on birden sonra asla cinsel etkinliklerde bulunmadığını söyledi. Saat on birden sonra cinsel uyarılma hissetmesi durumunda yoğun kaygı yaşıyordu. Gable'a göre anne babası düzgün, iyi insanlardı. Fiziksel taciz öyküsü yoktu; Gable babasının ona bağırdığını bile anımsamıyordu. Ama, bana, çocukluğundan beri babasıyla aynı odada kalamadığını anlattı; ondan korkuyordu.

Gable doğduğunda babası ordudaydı. Aile Gable üç buçuk yaşına gelene dek ABD'deki bir askeri üste hep birlikte yaşamıştı. Daha sonra baba askeri bir görevle Pasifik Okyanusundaki uzak bir adaya tayin edilmiş ve orada bir yıldan biraz uzun zaman kalmıştı. Babası uzaktayken Gable anne babasının yatağında annesiyle uyumuştu ve kendini onun "sevgilisi" gibi hissetmişti. "Annem beni şımarttı" diyordu. "Canım ne zaman patates cipsi istese annem hemen alırdı." Amerika'da patates cipsi popüler bir gıda maddesidir, bazı anneler çocuklarının acıktığını düşündükleri zaman veya mızmızlanmalarını önlemek üzere onlara tipik olarak cips alırlar.

Gable'ın onu analize neyin getirdiğine ilişkin öyküsünü dinlerken, topu fileye sokamamasını gözümde bir düş gibi canlandırdım ve Gable'm "sayı yapamamasının" bir tür kendi kendini iğdiş etme (selfkastrasyon) olduğu sonucuna vardım. Babasıyla sırrı konusunda (penisini cinsel bir organ olarak kullanmış olması) yüzleşmeden önce savunma amaçlı olarak kendi kendini iğdiş etmekle eşanlamlı bir "kalp krizi" geçirdiğini düşündüm. O sıralarda neden Gable'ın saat on birden sonra seks yapmadığını bilmiyordum, ama bunun da iğdiş edilme düşlemiyle ilgili olduğunu çıkarsıyordum. Gable'ın babası uzaktayken annesiyle yatıyor olmasının Oidipal meselelerle olan aşırı uğraşında rol oynuyor olabileceği aklıma gelmişti. Gerçekten de, tanı görüşmesi sırasında, Gable henüz küçük bir oğlanken, babasının yurtdışından dönüşünden kısa zaman sonra annesinin kızkardeşine hamile kaldığını öğrendim. Habis bir kardeş rekabeti anlatmıyordu, ama kardeşiyle o kadar da yakın olmadıklarını sezdim. Birbirlerine dostça davranıyorlardı ama yetişme yıllarında ikisinin de kendilerine ait yaşamları ve kendi dostları olmuştu.

Gable gerçeklikten kopuk değildi. Ketlenmeleri ve kaygıları vardı, ama kim olduğunu çok iyi biliyordu ve bir sır taşımaktan yorgun düşmüş olduğu ve kaygı atakları yaşadığı için analizden geçmeye istekliydi. Bir tanı görüşmesinden sonra, onunla ilgili ilk izlenimlerimi ve sezgilerimi temel alarak onu analizan olarak kabul ettim. Psikanalizde, analistin hastanın iç dünyası hakkında düşündüklerine "formülasyon" deriz. Yani analist ne tedavi edeceği hakkında bir özet yapar. Bunu hastayla paylaşmaz. Tedavi için bir zemin olarak kullanmaya çalışır. Tabii ki tedavi ilerledikçe formülasyonda değişiklikler yapılır ve formülasyon zenginleştirilir.

Yukarıda da söylediğim gibi, o sırada Virginia Üniversitesi Tıp Fakültesinde çalışıyordum ve oradan maaş alıyordum, bu yüzden Gable'ı düşük ücretle kabul etmek benim açımdan maddi bir sorun oluşturmuyordu. Analizine iki hafta sonra başlamak üzere plan yaptık. Bu durumda, Gable'ın analizi

anne babası ve kardeşinin dönüşünden bir gün önce başlayacaktı. Her zamanki yönergeleri verdim: Divanıma yatacak, aklına gelen her şeyi ve yaşadığı bedensel duyumları olduğu gibi bana aktaracaktı.

Gable ilk analiz seansına geldiğinde bir sürprizle karşılaştım. İki hafta önce gördüğüm tipik üniversite öğrencisinden çok farklı görünüyordu. Bir işçi gibi giyinmişti, çıplak kolları toz toprak içindeydi. Tanı görüşmesinin hemen ardından üniversitedeki derslerini dondurmuş ve yol inşaatında çalışan bir ekibe işçi olarak katılmıştı. Karşısına çıkacak her rakibi alt etmeye hazır "maço bir erkek" gibi görünüyordu.

Gable'ın ertesi gün babasıyla evli bir erkek olarak yüzleşebilmek için kontrfobik bir fenomen yaşamakta olduğunu düşündüm. Henüz aramızda terapötik işbirliği gelişmemiş olduğundan, ve onun iç dünyası hakkında birlikte veri toplamaya başlamadığımız için Gable'ın olası kontrfobik savunma düzeneğine saldırıyor konumunda olmak istemedim, bu yüzden bu konuda hiçbir şey söylemedim. Benim işim onun iç dünyasını analiz etmekti ve bu zaman alacaktı. Babasıyla yüzleşmekten duyduğu kaygıyı ona göstermek ve yaşlı adamla nasıl baş edeceğine dair öğütler vermek bana düşmezdi.

İki gün sonra Gable bana anne babasıyla Eva'yı tanıştırdığını söyledi. Şaşırmış ama kızmamışlardı ve onunla iyi anlaşmışlardı. Paraya ihtiyacı olduğu için işçiliğe başladığını düşünmüşler ve para meselesini kafasına takmamasını söylemişlerdi, isterse onu ve karısını parasal olarak desteklemeye hazırdılar. Her iki ebeveyni de oğullarının üniversiteye dönmesiyle ilgili arzularını dile getirmişti. Gable onlara ne kaygı ataklarından ne de analize başladığından söz etmişti. Babasıyla aynı odada yalnız kalmaktan da kaçınıyordu.

Gable ikinci seansına geldiğinde, ailesi bundan sonra yaşayacakları şehre yerleşmek üzere şehirden ayrılmıştı. Gable hâlâ kaslarıyla çok çalışan bir işçi görünümündeydi, ama ilginç biçimde bacağında kocaman taze bir kesik vardı. Üzerini bandajla sarmaya bile zahmet etmemişti. "Maço erkek" olarak babasıyla yüzleşmiş olmakla beraber, yeniden kendini iğdiş etmiş olduğunu sezdim. Yine, aramızda terapötik işbirliği gelişmemiş olduğu için Gable'ın olası iğdiş etme davranışını "yorumlamadım". Erken yorumlamalar, hastanın zihninde merak uyandırmaya karşıt iş görür. Merak, hastanın iç dünyasını yavaş ama sistematik olarak araştırmanın en önemli destekçisidir. Gable, yol yapımının zorlu bir iş olduğunu anlatmıştı. Bacağındaki kesiğe yol açan kaza gibi kazalar sık sık oluyordu. Yarasını (selfkastrasyon) erkeklikle (kontrfobik tepki) dengelediğini düşündüm. Tümden sessiz kalmıyordum. Psikanalizinin başlangıcını yeni bir yoldaki yolculuğa benzettim ve yüksek

sesle, benimle olan ilişkisiyle yol işçisi olarak iş bulması arasında bir *bağlantı* olma olasılığını merak ettim. Benim aklıma gelen ona da anlamlı geliyorsa, belki bana artık yalnızca fiziksel çalışma değil, zihinsel çalışmaya da hazır olduğunu söylüyor olabileceğini söyledim. Yaptığım, "bağlayıcı bir yorum" idi. Bağlayıcı veya hazırlayıcı yorum, hastayı meraklandırmaya ve bir çalışma ilişkisi geliştirmeye yarar.[3]

3 Bağlayıcı yorumlar ilk olarak Peter Giovacchini (1969) tarafından tanımlanmıştı, ben daha sonra bu tanımı genişlettim (Volkan, 1976, 1987). Giovacchini'nin bağlayıcı yorumlara dair tanımı Freud'un (1900) düşlerdeki *gündüz tortusu* kavramını temel almıştı. Gündüz tortusu gibi, gerçek dünyadan türeyen önemsiz izlenimler, otoyolda hız yapan bir arabayı takip eden polis devriye arabası ya da süt şişesi tutan ve gülümseyen bir kadın resminin olduğu reklam panosunun yanından geçmek gibi, çocuksu saldırgan veya cinsel istekleri harmanlayarak düşlerin içeriğini oluştururlar. Giovacchini Freud'un gündüz tortusuna ilişkin anlayışını klinik ortama uyarlar ve şöyle der, "Bir yorum, gündüz tortusuna göndermeyle sıradan bir bağlantı kurabilir ve bu bağlantı, hastanın başka şekilde açıklanamayacak bazı davranışları ya da çağrışım akışlarını tetikleyebilir" (s.180). Giovacchini (1969) ve ben (Volkan, 1976) bağlayıcı yorumların yararlılığını ilk olarak, sınırda veya psikotik kişilik örgütlenmesi olan hastalar gibi, gerçekliği sınama yetisi bozulmuş hastalarla çalışırken fark etmiştik. Bu tür yorumlar, dış gerçeklikteki olayları intrapsişik fenomenlerle bağlantılandırır ve gerçeklikle teması artırır. Gerçekliği sınama yetisi zayıflamış bir hastaya sunulan bağlayıcı yoruma bir örnek, bedenin veya bir beden parçasının kişinin ortamıyla özdeşleştirildiğine dikkat çekmek olabilir. Sözgelimi, divanda bir kadın hasta tavana gözlerini dikmiş ve tavandaki çatlakların arasından kan damladığını söylemişti. Analisti, bu tuhaf algıyı hastanın az önce adet kanamasının yenice başladığından söz etmesiyle bağlantılandırmıştı. Kanayan bedeniyle "kanayan" ortamı özdeşleştirmesi arasında bir bağlantı kurmuştu.

1987 yılında, analistlerin nevrotik örgütlenmesi olan hastalarda ilk iletişim modu olarak bağlayıcı yorumları kullanmalarını ve analiz boyunca gerektikçe bunlara dönmelerini önermiştim. Bu tür iletişimler hastaları daha fazla psikolojik zihinli yapar ve kendi psişik süreçlerini gereğinden fazla kaygıya veya dirence girmeden gözlemlemeye hazırlar. Bundan sonra hasta daha duyarlı malzemeleri getirmeye giderek daha hazır olur.

Ruhsal çatışmalarla ilintili bilinçdışı zihinsel süreçlerin açıklamalarını dinlemeye başlamadan önce hastanın hazırlanması gerekir; bu şekilde, bunaltı, utanç ve aşağılanma gibi, bu süreçlere eşlik eden rahatsız edici duygulara da daha hazırlıklı olacaktır. Analistin izleyenleri aktaran bir bağlayıcı yorumla başlamaları yerinde olacaktır:

1. Seninle beraberim.

2. Seni dikkatle dinliyorum ve getirdiğin iki (ya da daha fazla) öykü arasında bağlantılar buluyorum.

3. Birlikte geçirdiğimiz süre boyunca nelerle ilgileneceğimi sana gösteriyorum. Bana anlattığın dışsal olaylarla derinden ilgili *değilim*. Bunun yerine, getirdiklerin arasından, iç dünyanda bir yerlere dokunan dışsal bir olayı (örneğin Gable'ın analize başlaması) seçeceğiz ve sonraları bunun yine başka bir dışsal olayda "canlanmasını" (örneğin Gable'in okulu bırakıp yol tamiri işine girmesi) fark edeceğiz. İçsel olaylarla dışsal olaylar iç içe geçmiştir. Dışsal olaylarda ne türden içsel, bilinçdışı fenomenlerin yeniden canlandırıldığını ve yansıtıldığını merak edeceğiz.

Bağlayıcı yorum kavramı Rudolph Loewenstein'ın (1951) "hazırlayıcı yorumlar" tanımına yakındır. Bağlayıcı yorumlar dışsal bir olayın hastanın iç dünyası üzerindeki etkisine ışık tutar ve hastanın olaylar ve içsel süreçler arasındaki etkileşime dair merakını uyandırır. Tersine, hazırlayıcı yorumlar esas olarak hastanın iç dünyasındaki bir şeyin nasıl belli durumlarda öngörülebilir ve benzer davranışları tetiklediğine odaklanır. Analist, içsel fenomeni buna neyin neden olduğunu derinlemesine araştırmadan adlandırır. Başka bir deyişle, bağlayıcı yorumlar, dışsal olanın içsel olan

Analizinin ilk ayında Gable'ın kollarındaki ve bacaklarındaki berelerin ve kesiklerin sayısı giderek arttı. Sanki Gable "Ben zaten kesilmişim! Senin [analistin] beni kesmene gerek yok" diye haykırır gibiydi. Gable, benimle iğdiş edici baba olarak ilişki kurmakla bir aktarım *belirtisi* sergilemiş oluyordu. Bir aktarım belirtisi, üzerinde çalışılabilir bir aktarım nevrozu *değildir*. Bu noktada Gable'ı analizinde meselelerini "derinlikli çalışması" amacıyla self kastrasyonu üzerine çalışmaya zorlamanın veya neden bu kadar çok kaza geçirdiğini sormanın yararı olmayacağını düşünüyordum. Bunun yanıtını bilemezdi, çünkü davranışı bilinçdışı kaynaklardan güdüleniyordu. Bu yüzden soru sormadım ve bekledim. Nevrozu olan bir kişinin analizinde bu aşamada analistin hastanın analistin ofisinde açığa vurduklarının daha derin anlamlarına ilişkin merak uyandırması ve terapötik ilişki geliştirmeye dikkat etmesi gerekir.

ÇOCUKLUK NEVROZU

Gable, analizdeki ilk düşünü benden bu konuda herhangi bir teşvik olmadan getirdi. Düşünde, bir rakibin karşısında pinpon oynuyordu, birbirleriyle hiç konuşmuyorlardı. Ben, yine aklımda bağlayıcı bir yorum yapma fikriyle, Gable'ın basketbol oynarken kendini kaygılı hissetmiş olduğunu ve bunun onu analize getirdiğini, şimdi de düşünde başka bir spor yaptığını söyledim. Yüksek sesle, belki zihninin derinlerinde bir yerde Gable'ın analitik çalışmamızı da bir spor müsabakası, ya da iki rakip arasındaki bir yarışma olarak yaşıyor olup olmadığını sorguladım. Şunu ekledim: "Düşünüzde rakipler birbirleriyle konuşmuyorlar. Seanslarınızda hedefimiz, "rakiplerin" birbirlerini tanımalarını sağlamak. Zihninizin serbestçe gezinmesine ve bu sayede benim sizi tanımama izin verirseniz, siz de beni tanımanın bir yolunu bulabileceksiniz."

Analizinin ikinci ayında, ben ona yeni işini sürdürüp sürdürmemesiyle ilgili tek bir söz söylemeden, yol işçisi olarak çalışmayı bıraktı, tam zamanlı

üzerindeki etkisini ortaya koyarken, hazırlayıcı yorumlar iç dünyanın dış dünya üzerindeki etkisini yansıtır.

Loewenstein (1951) hazırlayıcı yorumlarda ilk önce davranış örüntülerini nasıl gözlemlediği ni anlatır. Hastaya, ele aldıkları olayların ortak unsurları olduğu söyler ve hastanın çeşitli durumlardaki davranışlarındaki benzerliklere işaret eder. Örneğin, Gable'ın, sürekli rekabetten kaçtığını erkenden fark etmiştim. Analizinin ilk evresinde, rekabetten kaçınmasının ortaya koyduğu şeyin, bilinçdışı bir tür yarışmacılığa takılıp kalmasıyla bağlantılı olduğunu öne sürebilirdim. Analist, hastanın davranışıyla içsel güdülenimleri arasında bağlantı kurarak bu tür örüntüleri ve içsel fenomenleri nelerin motive edebileceğine dair onun merakını uyandırır.

Açık ki, hazırlık döneminde yorumlar henüz eksiktir; ancak zaman içinde giderek genişleyen bir malzemeyi kapsar hale geleceklerdir.

öğrenciliğe döndü, ve yeniden öğrenci gibi giyinmeye başladı. Onu tanımama izin vermesi ve karşılığında onun beni tanımasıyla ilgili sözlerimi "işittikten" sonra, babasının yurtdışından dönüşüne ve analize başlamasına karşı artan savunmacı manevralarından, kendini iğdiş etmekten ve kontrfobik eylemlerinden vazgeçmeye başlamıştı.

Gable İngiliz Edebiyatı okumak yerine şehir planlamacılığı dersleri almak istediğine karar verdi. Bu iş, haritalar üzerinde çalışmayı, yolları, binaları, parkları, kanalizasyon borularını ve benzerlerini yeniden düzenlemeye kafa yormayı gerektiriyordu. Gable'm kendi iç dünyasını yeniden düzenlemeye hazırlandığını seziyordum.

İlginç biçimde, Gable çocukken kendi başına benzer oyunlar kurduğunu anımsadı. Babasının uzun yokluğu sırasında küçük Gable banyoya girip halı parçacıklarıyla adalar oluşturuyordu. İki grup oyuncak askeri vardı –"iyi" askerler ve "kötü"ler. Bu askerler adaların kontrolünü ele geçirmek üzere savaşa tutuşuyorlardı. Babasının askeri görevle uzak bir adada olduğunu düşününce, Gable'm hayali adaları kontrolü altında tutmak için savaş oyunları oynamayı seçmesi şaşırtıcı gelmez. Bu savaş oyunlarında "kötü" askerler galip geliyor, "iyi" askerler "kötülere" teslim oluyordu. Sonra da "kötü" askerler bütün adaları tek idare altında topluyorlardı.

Anna Freud'dan (1936) bu yana, *saldırganla özdeşleşme* denen düzeneğin öneminin farkındayız. Gable da savaş oyunlarında tekrar tekrar saldırganın savaşları kazanmasına ve bütün adaları tek idare altına almasına izin veriyordu. Bir oğlan çocuğu ilk önce babasına/saldırgana boyun eğer, sonra da süperegosunu ve aslında içsel yapılarının bütününü sağlamlaştırmak amacıyla onunla özdeşleşir. Gable'ı, zihninde tehlikeli biri olarak algıladığı babasına boyun eğer konuma saplanıp kalmış biri olarak görüyordum. Bu bağlamda, ya selfkastrasyona veya kontrfobik etkinliklere girişeceğini ya da aşırı kaçınmaya başvuracağını düşünmeye devam ediyordum. İlk formülasyonum giderek pekişiyordu. Babasıyla aynı odada kalmaktan nasıl kaçındığına dair sözlerini anımsadım. O sıralarda Gable'ın babasını sert ve ciddi bir asker olarak zihnimde canlandırıyordum.

Gable haftalarca çocukluğundaki savaş oyunlarıyla meşgul oldu, en ince ayrıntısına kadar aktarıyordu. Bunları anlatmayı bitirdikten sonra bir gündüz düşü kurdu. Bu gündüz düşünde, bir tepenin üstünde duran bir savaşçıydı. Bir "yabancı" tepesini ele geçirmeye çalışıyordu ve Gable burayı savunmak için hayatını vermeyi bile göze almıştı. Gable'ın bir kez daha mücadelesini aktarıma taşıdığım seziyordum. Gerçekte ben de ABD'ye genç bir adam

olarak göç etmiştim ve İngilizceyi aksanlı konuşuyordum: Gable'ın gündüz düşündeki "yabancı" bendim.

Onu dinlerken, bir yandan ben de zihnimde onun tepesini canlandırıyordum; hayalimde tepenin şekli memeye benziyordu. Ondan gündüz düşündeki tepeyi betimlemesini istediğimde, ikimizin de yaşadığı şehirdeki bir tepeye benzetti, bu da benim çıkarımımı doğruluyordu. Gable'ın annesinin memesindeki konumunu (hem oral hem de cinsel bir konum) "yabancı" analist/asker babaya karşı koruduğunu düşündüm.

Kendi anladığım düzeyde aktarım belirtisi üzerine görüşlerimi Gable'a söylemem gerekip gerekmediğini sorguladım, ama bunu "işitip" üzerinde çalışmaya henüz hazır olmadığı sonucuna vardım. Bu tür bir yorumlamanın Gable'ın kontrfobik etkinliklerini yeniden alevlendirebileceğini ya da bana yönelik kaçınma düzeneklerini abartabileceğini düşünüyordum. İlk önce Gable ile birlikte neden bu evrenin saldırgan aşamasıyla ve bunun kaygı uyandıran beklentileriyle özdeşleşmeye saplanıp kaldığım araştırmamız gerektiğine inanıyordum. Babası uzaktayken, Oidipal yaştaki bir oğlan çocuğu olan Gable'ın annesiyle uyuduğunu biliyordum. Gable'a şunu söyledim: "Yabancı bir saldırgana karşı bir tepeyi savunmakla ilgili gündüz düşünüz büyük olasılıkla iyi ve kötü oyuncak askerlerle çocukluk oyununuzun yeni bir versiyonu. Babanız uzaktayken bu savaş oyunlarını takıntı haline getirdiğinizi söylemiştiniz, anımsıyorum. Babanız askerdi, belki de savaş oyunları aracılığıyla onu hatırlamaya çalışıyordunuz. Asker babası uzun zaman uzakta kaldığında küçük bir oğlan çocuğunun neler düşüneceğini merak ediyorum."

Gable, babası uzaktayken çocukken onun televizyonda kovboy filmlerinde gördüklerine benzer "kötü adamlarla" savaşmakta olduğuna dair inancından söz etmeye başladı. Çok geçmeden, çok değerli bir bilgiyi paylaşmaya hazırdı. Küçük bir oğlanken, babasının yurtdışından dönüşüne ilişkin bir anı getirdi. Gable tren istasyonunda annesiyle birlikte, onun elinden sıkıca tutmuş halde babasının treninin gelmesini bekliyordu. Tren istasyona girmiş, yavaşlayarak durmuştu. Babasını gördüğünü anımsamıyordu. Aklında kalan, o günün renklerine dair farkındalığıydı. Renkler o kadar parlaktı ki sanki gözünü *kör etmişlerdi.* Bunu anlatırken Gable gözlerini ovuşturmaya başladı. Sanki divanımda parlak renkler onu "kör ediyordu", tıpkı babasını karşılamak için bekleyen küçük bir çocuk olduğu zamanki gibi. Onun bana Odipus'un öyküsünün bir çeşitlemesini anlatıyor olduğunu düşündüm: Söylencede Odipus kendisini kör eder. Bir kez daha, Gable'ın küçük bir oğlanken babası tarafından "kör edilmek"/iğdiş edilmekten korkmuş olduğu sonucuna vardım.

Gable'ın çocukluğunda tren istasyonundaki anısıyla, 24 yaşında babasının dönüşünü beklerken yaşadığı "kalp krizi" arasında doğrudan bir bağlantı vardı. "Birkaç ay önce babanızın dönüşü öncesindeki yoğun duygularınızın bir de çocukluk versiyonu var gibi duruyor. Çocukluktaki öyküde kalabilirseniz, babanız ansızın yaşamınıza yeniden girdiğinde duygularınızı neyin alevlendirdiğini daha iyi anlayabiliriz" dedim. Gable bu önerime hevesle katıldı.

Babası Pasifik'teki küçük adada göre yaparken, küçük Gable annesiyle askeri üssün hemen dışındaki bir evde yaşıyordu. Babası geri döndükten sonra da üsse geri taşınmamışlar, aynı evde yaşamayı sürdürmüşlerdi. Bu sıralarda Gable'a anne babasının odasının karşısına düşen bir oda verilmişti, arada bir koridor vardı. Gable, babasının dönüşünden kısa süre sonra başlayan bir semptomunu anımsadı: "cadı" korkusu. Bir gece anne babasının yatak odasından gelen seslerle uyanmasının ardından bir çocukluk nevrozu geliştirmiş olduğunu tahmin edebiliriz. (Gable yetişkin olarak divanda bu seslerin anne babasının cinsel ilişkisinden kaynaklandığının farkındaydı.) Uyandığında annesine seslenmişti. Annesinin ona geç olduğunu, yeniden uyuması gerektiğini söylediğini anımsadı *–oysa saat daha on birdi.* Gable'ın bu anısının gerçekliğe dayanıp dayanmadığı sorusunun aslında benim için önemi yoktu, çünkü Gable psişik bir gerçekliği aktarıyordu. Çocukluk fobisinin bu olaydan sonra başladığını ve gece geç vakitlerde "cadılardan" korkar olduğunu düşünüyordu. Evli bir erkek olarak saat on birden sonra cinsel etkinliklerde bulunamadığını anımsattım. Bununla çocukluktaki nevrozu arasında bir bağlantı olduğunu fark etmek Gable'ı gözle görünür biçimde sarstı. Seansın sonuna dek divanda suskun kaldı, ben de onun sessizliğini bozacak tek laf etmedim. Öğrendiklerini sindirmesine yardımcı olabilmek için o sırada "suskun bir analist"tim.

Analizinin birinci yılının ikinci yarısında Gable bir seansa izleyen düşü getirdi: Kendisi, yatağında yatan bir çocuk ve bir kadın yatağının kenarına oturup onun saçlarını tarıyor. Odada duman var ve tütsü kokuyor. (Gable, düşü aktarırken dili sürçtü ve tütsü yerine "ensest" [İng. "*incense*" yerine "*incest*", ç.n.] dedi.) Pencere açık ama yatak odasının kapısı kilitli. Kapı çelik, ama küçük Gable kapının arka tarafında dev bir yılan olduğunu biliyor.

Gable'ın dil sürçmesini kullanıp bunun annesine duyduğu arzuların bir göstergesi olduğuna dair fikrimi onun zihnine sokmaya yeltenmedim. Düşü hakkında merak etmesini önermemin onun için daha yararlı olacağını düşündüm. Gable şunları anımsadı: Annesi sigara içiyordu (Gable'ın düşünde odanın havasını dolduran duman ve dili sürçerek enseste gönderme yaptığı koku). Kocası onun sigara içmesine karşıydı, belki de o sıralarda Gable'ın kız-

kardeşine hamile olduğu için. Bu nedenle kadın bir rutin geliştirmişti. Gable'ın anımsadığı kadarıyla, her gece küçük oğlunu uyutmak üzere onun odasına geliyordu. Ama ilk önce odanın kapısını kilitliyor, sonra oğlunun yatağına oturup bir sigara yakıyordu. Uyutmak için onun saçlarını okşarken (düşte yer değiştirme düzeneğiyle kadın onun saçlarını tarıyor) Şşş, şşş sevgilim! Babana burada ne yaptığımızı sakın söyleme. Bu (sigarasına atfen) bizim *sırrımız*!" diyor, sonra yatak odasının penceresini açarak sigara kokusunu yok etmeye çalışıyordu.

Samuel Novey (1968) analizdeki bir hastanın, psişik gerçeklikle dış gerçekliği karşılaştırmak amacıyla çocukluk evine ya da diğer önemli yerlere dönmek gibi geçmişi araştırma girişimlerini tanımlamak üzere "ikinci bakış" terimini kullanır. Benzer şekilde, analizi ilerlediğinde Gable, ben ona bir öneride bulunmadan, kendiliğinden anne babasına babasının evden uzakta olduğu tarihleri sordu. Ailesi onun analizde olduğunu artık öğrenmişti. Gerçekten de, Gable'm 35 yaş arası döneminde babasının evde olmadığını öğrendim. Annesinin gizlice sigara içmek için onun yatağına gelmiş olduğu da doğruydu belli ki, ama bunun her gece tekrarlanan bir alışkanlık mı olduğu yoksa yalnızca ara sıra olan bir şey mi olduğunu belirlemek çok zordu. Önemli olan, düşüne getirdiği çağrışımlarda kendini gösteren psikolojik şekillenmeydi. Bu, henüz çözümlenmemiş Oidipal üçgeninin alevlenmiş olduğunu açığa vuruyordu. Anne oğul bir "sırrı" paylaşırken baba kilidin dışında tutuluyordu. Büyük olasılıkla bu, babasının bunu onaylamayacağı ve misillemede bulunacağı beklentisi (bilinçdışı bir beklenti) içindeki küçük Gable'da muazzam kaygı yaratmıştır. Düşünde Gable kilitli yatak odası kapısını çelik yapmıştı. Bunun, babasının imgesini/yılanı uzak tutmaya yarayan abartılı kaçınma savunmasını yansıttığını düşündüm. Yine de dikkatli olmazsa tehlike hep vardı.

Gable'ın seanslarında yetişkin yaşamındaki öykülerin çocukluk "sırrıyla" nasıl bağlantılı olduğunu kolayca fark ediyordum. Bu tür bağlantıları Gable ile paylaşıyordum (bağlantı kuran yorumlar), ve yavaş yavaş o da kendi bağlantılarını bularak bana katılır oldu. Sözgelimi, ergenliğinde, hâlâ anne babasının evinde yaşadığı sıralarda, uzun süre herhangi bir kızla çıktığını kimse bilmemişti; bunun "gizlice" yapılması gerekiyordu. Bir kızla çıkacağı akşamlar yatak odasının kapısını *kilitliyor*, annesi sigara içtiği zaman yaptığı gibi *pencereyi açıyor*, aşağı atlıyor, kızla buluştuktan sonra aynı yoldan geri dönüyordu. Evliliği de benzer şekilde, onlar yurtdışından dönene dek ailesinden, ama özellikle de babasından gizli olmuştu. Lisede erkek öğretmenlerle sonra da işte erkek denetçilerle ilişki kurmakta zorluk çekmişti. Onların ken-

disine bedensel olarak, ya da aşağılama yoluyla duygusal olarak zarar verebilecekleri fikri Gable'da aşırı kaygı uyandırmıştı.

Umarım, birincil ruhsal çatışmasıyla (Oidipal bir çatışma) ilgili sağlam bir formülasyon oluşturmak üzere, Gable'ın gelişme yılları, yetişkinlik yaşantıları, düşleri ve gündüz düşleri ve aktarım belirtileri aracılığıyla aktarılan öyküsünde tekrarlayan temalardaki benzerliklere dair yeterli veri sunabilmişimdir. Şimdi, onun aktarım nevrozunu ve çeşitli derinlikli çalışma süreçleriyle bunun nasıl çözümlendiğini göstermek için Gable'ın evinde yalnızken ve divanımda yatarken yaptığı bazı sıradışı eylemler de dahil olmak üzere daha fazla veri sunacağım.

VOLKANIN ALTINDA

ABD'de "Kovboy" simgesi kültürel bir güçlendiricidir. Gable'ın çocukluğunda bu simge daha yaygın kullanılırdı. Çocuklara kovboy kıyafetleri giydirilir başlarına da şapkalar takılırdı, bunların kızlar için olanları da vardı. Analizi boyunca Gable'ın tekrarlayan bir düşü vardı: Düşte kendisi kovboy kıyafeti giymiş ve elinde silah tutan bir oğlandı. Bir tarlada yürürken, "kötü", iri yapılı bir kovboyun kendisine doğru yaklaştığını fark ediyordu. Tekrarlayan bu düşlerin bazılarında bu cüsseli kovboydan korkuyor, eve doğru koşup kendini içeri *kilitliyordu*. Bazılarında onu vurmaya çalışıyor, ama ne çare, silahından zararsız kauçuk mermiler çıkıyordu. Bu gibi durumlarda, kötü kovboyun kendisine gerçek kurşunlarla ateş edeceği fikriyle düşünde donup kalıyor, yoğun kaygıyla uyanıyordu. Birlikte yürüttüğümüz çalışma ilerledikçe Gable babasının imgesini temsil eden kötü kovboy hakkında serbestçe konuşabilir oldu. Babasının imgesinden kaçmasını (eve koşup kapıyı kilitlemek) ve adamla (onun kötü imgesiyle) karşılaşmak zorunda kalırsa diye savunma olarak kendi kendini iğdiş etmesini de daha iyi anlıyordu. Zaman geçtikçe, iri yapılı kovboyun silahından çıkan mermilerin babasının penisinden çıktığını hayal ettiği spermler olduğunu da ona söyledim. Buna karşılık, kendisinin küçük penisinden güçlü bir şey çıkmıyordu. Çocukken babasının tuvalette ya da herhangi bir yerde çiş yapışını görmekle ilgili bir anısı yoktu. Ama, iki penisten çıkanları karşılaştırıyor ve bunlara dair düşlemler geliştiriyor olma olasılığı aklına yattı. Çoğu zaman benimle de sanki ben iri kovboy/baba imişim gibi ilişki kurduğunu seziyordum. Bu tür aktarım belirtileri analizinin ilk yılının sonuna doğru iyice "sıcak" hal aldı.

O sıralar, eski İngiliz Edebiyatı öğrencisi Gable, hemen her seansında Malcolm Lowry'ye (19091957) göndermeler yapmaya başladı. Ben Kıbrıs'ta

doğmuş bir Türk'üm. Türkiye'de tıp fakültesin bitirdikten sonra ABD'ye göç ettim. Bu yüzden, kırk yıl önce Gable'ı analiz ettiğim sıralarda İngiliz Edebiyatına pek aşina değildim (hâlâ da çok aşina olduğum söylenemez). Yalnızca, Malcolm Lowry adlı bir yazar olduğuna ve ABD'de iyi tanındığına dair yarım yamalak bir bilgim vardı.

Gable seanslar boyu bu yazarın eserlerine kendini nasıl kaptırdığını anlatırken, arada bir "aptal" olmanın yanısıra cahil de olduğum düşüncesi hızlıca aklımdan geçiyordu. Bu düşünceyi kendime sakladım. Hızla gelip geçen bu düşüncenin tam anlamını bilmiyordum. Gable, kitabın adını vermeden, Lowry'nin 20. yüzyılın en büyük eserlerinden birini yazmış olduğunu anlatıyordu. Böyle bir kitabın bile adını bilmediğimi fark ettiğimde, Gable'ın dolaylı olarak, yani gizliden gizliye, bana saldırdığının, beni vurduğunun ve yaraladığının da daha iyi farkına vardım.

Merak etmeme rağmen o sıralarda Lowry ile ilgili araştırma yapmamaya karar verdim. Bu yazar hakkında hemen bilgi edinmemin Gable tarafından yaralanmayı reddetmeye yarayacağını düşündüm. Aramızda olup bitenleri bozmak istemedim. Sonra kendimi Gable'a "üstünlüğüm" hakkında düşünürken yakaladım: "Malcolm Lowry'nin kim olduğunu bilmesem de, Gable'ın beni gizlice vurma girişimini biliyorum, bu yüzden ben ondan üstünüm, o benim bunu bildiğimin bile farkında değil!" Sonra, zihnimde Gable'ın tekrarlayan düşündeki küçük ve büyük kovboylar ile "küçük" hasta ve "büyük" analist arasında paralellik kurdum. Bunun gerçekleşmiş olması hoşuma gitmişti: Gable'ın düş öyküsü değişikliğe uğramadan ikimizin arasında canlanmıştı: Küçük kovboy dolaylı yoldan, gizlice büyük kovboyun canını yakabiliyordu! Bunu hemen "yorumlamanın" küçük kovboyu gerçek kurşunlarla vurmak ve onu elindeki kauçuk kurşunlarla bir kez daha çaresiz halde bırakmakla eşdeğer olacağını düşündüm.

Nelerin evrileceğini görmek için beklemek, üzerinde çalışılabilir bir aktarımkarşı aktarım öyküsünün gelişmesine izin verdi. Gizlice büyük kovboya ateş etmeyi sürdüren küçük kovboy divanda giderek daha kaygılı bir hal aldı, ta ki, Lowry'nin en büyük eserinin adını ağzına aldıktan hemen sonra "kendi kendini iğdiş edene" dek. Bu eserin adı *Volkanın Altında* (Under the Volcano1947) idi. Benim soyadımın da Volkan olduğunu ona anımsatmakta acele etmedim. Ses benzerliğinin ötesinde, bunu zaten "biliyordu". Lowry'nin kitabının başlığı, kendilik temsilinin analistin kendilik temsiline boyun eğdiğini düşündürüyordu. Gable bir yandan beni dolaylı olarak küçümserken bir yandan da Volkan'ın altında yatıyordu.

Gable'ın saplantısını yansıtan bu öykü artık seanstan seansa yeniden kurgulanır olmuştu. Bazen beni gizlice vurmaya çalışıyor, bazen ona misillemede bulunacağım endişesiyle felç oluyor, bazen de simgesel olarak kendi kendini iğdiş ediyor ve simgesel bir eşcinsel teslimiyet sergiliyordu. Sözgelimi divanımda ansızın suskunlaşıyor ve bacaklarını yana açıyordu, yani simgesel olarak, beden duruşuyla ona tecavüz etmem için bana bilinçdışı bir davetiye gönderiyordu.

Bu durum birkaç ay sürdü. Ta ki ben sezgisel olarak onun bu mücadeleyi artık sahiplenebildiğini anlayana dek. İşte o zaman aramızda olup bitenleri söze döktüm. İnanıyorum ki bunu vaktinden önce "yorumlamış" olsaydım, Gable bu mücadeleyi sahiplenemeyecek, iğdiş edilme düşlemiyle baş etmek için bu fırsatı kullanamayacaktı.

Analizinin ikinci yılının ilk kısmında, yukarıda anlattığım, hastayla analist arasında, *Volkanın Altında*'ya göndermeler çevresinde gelişen ve aylar süren etkileşimlerin ardından, Gable önemli bir düş getirdi. Düşünde, bir binanın dördüncü katında. (O sırada benim ofisim de Virginia Üniversitesi Hastanesinin dördüncü katındaydı.) Odada kır saçlı bir erkekle beraber. (Bugün saçlarım bembeyaz, ama o zamanlar aralardaki siyahlar yüzünden kır görünüyordu.) Gable pencereye gidiyor ve aşağı bakıyor, sokakta annesinin eline sıkıca yapışmış küçük bir oğlan görüyor. Sonra, yukarılarda bir yerden cam parçaları oğlanın üstüne düşmeye başlıyor ve gözlerine saplanıp onu *kör ediyor*. (Okurun Odipus'un öyküsünü bir kez daha anımsaması gerekiyor. Odipus, kendini kör ederek bir anlamda kendi kendini iğdiş etmişti.) Oğlanı izledikten sonra Gable yavaş yavaş pencereden uzaklaşıyor ve yüzünü kır saçlı adama dönüyor. Ansızın odada bir pinpon masası beliriyor ve Gable adamla pinpon oynamaya başlıyor, ama hepsi *yavaş çekimle*. Pinpon topu koyu renkli ve kır saçlı adam kendi sırası her geldiğinde, topu Gable'a geri atmak yerine avucunda tutuyor ve ovuşturuyor. Sonra, raketiyle Gable'a geri gönderiyor. Adam topu avucunda her tutuşunda topun rengi biraz daha açılıyor. Sanki top koyu renk bir boyayla boyanmış ve kır saçlı adam her tutuşunda topu ovarak boyayı biraz daha sıyırıyor.

Gable, düşünde annesinin elini sıkıca tutan küçük çocuğun kendisi olduğunu biliyordu. Tıpkı babasının ABD'den ilk uzun ayrılışından döndüğü gün tren istasyonunda yaptığı gibi. O gün Gable istasyondaki parlak renklerin "gözünü kör ettiğini" sanmıştı.

Düşün yorumlanmasına ben de katıldım. Ona, küçük bir oğlanken, annesinin "sevgilisi" olarak konumunu kaybetmeyi istemediğini, babasının trenden inişini görmek istemediğini, hatta adamın yok olmasını (bir anlamda

"ölü" olmasını) istediğini söyledim. Ama hemen babasının hiddetinden ve vereceği cezadan korkmuştu. İşte bu yüzden babasıyla aynı odada kalmaktan kaçınıyordu. Gable artık bu tür bir söylemi rahatlıkla kabul edebiliyordu, çünkü o zamana dek çocukluk ve yetişkinlik geçmişinden, belirtilerinden ve düşlemlerinden ve benimle olan mücadelelerinden analistinin söylediklerinin anlamlı olduğunu bilmesine yetecek kadar veri toplamıştı.

Gable'a, analize getirdiği ilk düşte de kendisini pinpon masasının öte yanındaki bir rakibe karşı mücadele eder gördüğünü anımsattım. O düşte rakipler birbirleriyle konuşmuyorlardı. Oysa bu kez rakipler birlikteliklerinin nasıl evrilmiş olduğuna dair önemli bilgileri birbirlerine aktarıyorlardı. Yeni düşünde rakibin kimliğinin daha açık olduğu ekledim: Kır saçlı adam beni temsil ediyordu. Gable'a şunu söyledim: "İngiliz Edebiyatı konusunda fazla bilgili olmadığımı sezdikten sonra kendinizi beni aşmış gibi hissetmiştiniz. Ama sonra, ceza olarak, kendinizi benim altıma, *Volkanın Altına* koydunuz. Bir anlamda, siz ve ben bu odada babanızı aşma, annenizi sahiplenme arzunuzu tekrarladık. Aynı zamanda bu tür arzuların zihninizde uyandırdığı tehlike de yeniden uyandı. Düşünüzde, aşağıdaki caddede sizi çocukken kaygılandıran şeyi izlediniz: Düşleminizdeki ceza.

Sizce, düşünüzde bir anlamda bu çocuğa veda etmek istemiş olabilir misiniz? Bu kez, bana doğru dönüp pinpon masasının karşı tarafında yerinizi aldığınızda, çocukluğunuzda sizi kaygılandıran şeyleri ya da kendinizin karanlık yanlarını bana gönderiyorsunuz. Sanırım, sizi kaygılandıran şeyleri veya karanlık parçalarınızı tutmaya tahammül edebildiğimi ve onları size geri vermeden önce aydınlattığımı fark ediyorsunuz. Burada iyi bir şeyler yapıyoruz. Hadi devam!" Gable gülümseyerek söylediklerime katıldı.

Gable'ın yeni pinpon düşünü dinlemek bana James Strachey tarafından 1934 yılında betimlenen ve ondan sonraki birçok analist tarafından modifiye edilip genişletilen psikanaliz tekniğinin metapsikolojisini anımsattı. Kısaca, bu metapsikolojinin odağı analitik çalışma sırasında ortaya çıkan dışsallaştırmaiçselleştirme ya da yansıtmaiçe atma süreçleridir. Analist analizanın dışsallaştırmalarını ve yansıtmalarını hemen geri vermez, bunları analitik duruşu aracılığıyla hastaya geri vermeden önce modifiye eder. Strachey'e göre analist bir "yardımcı süperego" haline gelir. Bu tür bir süreç özdeşleşmeler yoluyla hastanın katı süperegosunu esnetir, değiştirir. Strachey'in izinden giden Paula Heimann 1956'da analistin nasıl "yardımcı ego" haline geldiğini ortaya koymuştur. Heimann bize yeni bir nesneden, örneğin bir kediden ürken bebeğin annesinin kollarına koşmasını hayal etmemizi söyler. Anne ya-

vaşça kedinin sırtını okşayıp bebeğe o yaratığın tehlikeli olmadığını gösterdiğinde, annesinden cesaret alan bebek de aynı şeyi yapar. Gable'ın düşü Heimann'ın anneçocuk ikilisiyle aralarındaki kediye dair tanımını yansıtıyordu. "Yardımcı süperego" ve "yardımcı ego" terimleri ile kastedilenin, analisti psikanalizin daha sonraki yıllarında kullanılan terimlerle, "yeni nesne", "analitik introjekt" veya "gelişimsel nesne" olarak görmek olduğunu söyleyebiliriz.[4] Analistin yeniliği gerçek dünyadaki toplumsal varlığıyla ilgili olmaktan çok, o zamana dek karşılaşılmamış bir nesne (ve onun temsili) olmasına bağlıdır. Hastanın "yeni nesne" ile etkileşimi, besleyici bir çocukanne ilişkisine çok yakındır (Rapaport, 1951; Ekstein, 1966).

Benim zihnimde, Gable'm düşündeki iki insan arasında gidip gelen pinpon topu bu tür süreçleri yansıtıyordu. Daha alt düzey kişilik örgütlenmesi olan kişilerin tedavisinde bu pinpon oyunu daha açık ortaya çıkar. Öte yanda, nevrotik hastayla analist arasındaki dışsallaştırmaiçselleştirme veya yansıtmaiçe atma süreçleri gölgede kalır ve Gable'ın gördüğüne benzer düşlerde bazen ortaya çıkar. İki erkek arasında gidip gelen "top"un olası cinsel anlamını adlandırmaya kalkışmadım [İngilizce'de de Türkçe argoda olduğu gibi, "top" testis için kullanılan argo bir sözcük, ç.n.]. Gable için önemli olan, Oidipal aşamadaki eşcinsel konumu (*Volkan'ın Altında*) derinlemesine çalışmaktı; bu konumun adını öğrenmesi ille gerekmiyordu.

Bu düşten sonra, Gable'ın dış dünyada babasıyla "dost" olmaya başladığını fark ettim. Eşi Eva ile anne babasının evine ziyarete gittikleri bir gün tavan arasında tahta bir sandık bulmuştu. Sandığı açmış ve "şok" olmuştu. En başından beri babasını hayalinde bir "savaşçı" olarak canlandırmıştı, ama bu sandıkta babasının denizaşırı görev yaptığı yerlerde yaptığı "barışçıl" çalışmaları öven birçok takdir belgesi vardı. Gable'ın babasının esas işi, savaşların neden olduğu kitlesel travmaların ardından bölge halkının harap olmuş yerlerin altyapılarını onarmalarına ve evler inşa etmelerine yardımcı olmaktı. Gable, şehir planlamacılığı okuyarak "iyi" baba ile özdeşleşmiş oluyordu. Gerçekte, ben ona bu özdeşleşmeyi açıklamadan öncesinde bunun farkında değildi.

Gable'm babasıyla aynı odada yalnız kalmakla ilgili fobisi ortadan kalkmıştı. Ordudan emekli olmuş olan babası sık sık haftasonları Gable'm annesini de alarak oğlunu ve gelinini ziyarete geliyordu. Emekli general ve oğlu birlikte futbol maçlarına gidiyorlar ve birlikte zaman geçirmekten müthiş

4 Loewald'dan (1960) sonra, analistin yeni nesneye dönüşmesiyle ilgili yazılanlar için bkz. Cameron, 1961; Giovacchini, 1972; Kernberg, 1975; Volkan, 1976, 1995; Tähkä, 1993; Volkan & Ast, 1994.

keyif alıyorlardı. Gable (ve bir dereceye kadar da analist) babasının nasıl bir adam olduğunu keşfedince şaşırmıştı. Annesi ve kızkardeşi de Gable ve Eva ile vakit geçirmekten hoşlanıyorlardı.

MEŞHUR GANGSTER AL CAPONE ROLÜNDEKİ ANALİST

Gable'ın babası yavaş yavaş çocukluğundaki iğdiş edici, kötü baba imgesi için bir rezervuar olmaktan çıktıkça, Gable'ın analiste yönelik aktarım nevrozu, ürkütücü baba imgesini analiste dışsallaştırmak yoluyla giderek iyice sıcak hal almıştı. O sıralarda Gable gece on birden sonra karısıyla seks yaparak iğdiş edilme kaygısını yenme "denemeleri"ne kendini kaptırmıştı. Bunu ona öneren ben değildim, kendi başına gece on birden sonra seks yapmama belirtisinden kurtulmak istemişti. Ne ki, ne zaman saat on birden sonra seks yapsa, hemen ardından yataktan fırlıyor, hızla giyiniyor ve oturma odasına gidip *pencereyi açıyordu*. Gelip geçenler ezkaza içeri bakarlarsa, az önce seks yapmış olduğunu düşünmeyeceklerdi; yalnızca televizyon seyreden veya sıradan başka bir işle uğraşan biri olduğunu sanacaklardı. Karısıyla yaptığı seks *sır* olarak kalacaktı.

Gable ve eşinin bir bodrum katında oturduklarını anımsatayım. Ona göre, oturma odasının açık penceresine bakan biri onu görebilirdi. Bazen cinsel ilişkinin ardından televizyonun önüne oturup patates cipsi yediğinden söz etti. Cips bana annesinden patates cipsi isteyen küçük Gable'ı anımsattı, sanki annesi de onun oral taleplerini daima karşılıyordu. "Oral olarak" doymuş yetişkin Gable'ı izleyen hiç kimse onun cinsel olarak tatmin olmuş Gable olduğunu akıl edemezdi. Bu gözlemimi onunla paylaştım.

Haftalar boyunca aynı öyküyü, saat on birden sonra oturma odasına gidişini tekrar tekrar dinlemekten artık usanmıştım. Ama bir gün, Gable'ın söylediklerini işitince ansızın sıkıntımdan tamamen "uyanıverdim". "Dün gece karımla saat on birden sonra yine seks yaptık. İkimiz için de çok iyiydi. O uykuya daldı. Ben yatakta kalıp gevşeme fikriyle cebelleştim, ama bunu yapamadım, kalkıp rutinimi tekrarlamaya başladım: Oturma odasına gittim, pencereyi açtım ve kucağımda bir paket cipsle televizyonun önüne oturdum. Sonra başımı kaldırdım ve penceremizin önünden geçen insanları gördüm. Tahmin edeceğiniz gibi, vücutlarının tamamın göremiyorum, yalnızca bacaklarını ve ayakkabılarını. Sonra aklıma bir düşünce takıldı. Ya dairemizin önünden geçen sizseniz? Aşağı bakıp beni televizyonun önünde görseniz bile az önce seks yapmış olduğumu bileceksiniz." Gable bunu anlatırken divanda yoğun bir kaygı yaşıyordu.

Gable'a apartmanının adresini bilmediğimi ve önceki gece saat on birde büyük olasılıkla derin uykuda olduğumu söyleyerek güvence vermek, gelişmekte olan bir terapötik oyuna analistin sekte vurması olacaktı. Çabuk yorumlar yapmak da –doğru olsalar bile– yeni terapötik oyunun gelişmesine sekte vurur. Bu konuda konuşmam Gable'ın cesurca aktarım nevrozunun kabarmasına izin verme girişimine saygısızlık olacaktı.

Ertesi seans, Gable artık gece on birden sonra onun mahallesinde gezinip, karısıyla seks yapıp yapmadığını anlamak amacıyla dairesinden içeri baktığıma "emin" olmuştu. Divanda felç olmuş gibi yatıyordu. Birisi onun o gün ofisimde yaşadıklarını bilse ve sonradan bir kafede rahatça oturdukları bir sırada analistinin onu ve karısını gözetlediğini gerçekten düşünüp düşünmediğini sorsa, büyük olasılıkla yanıtı "Elbette hayır!" olacaktır. Aktarımın doruğunda "gerçeklikle bağlantının kopması" kişiyi psikotik yapmaz. Hasta için "sıcak" bir aktarım nevrozu öykünün çok gerçekmiş gibi geldiği ciddi bir oyundur. Gable haftalar boyunca divanımda yattı ve önce fısıldayarak, sonraları haykırarak beni gece on birden sonra dairesini gözetlemekle suçladı. Amerikan gangsterlerinin filmlerde giydiklerine benzer siyah beyaz ayakkabılar giydiğimi hayal ediyordu. Bana "Al Capone" demeye başlamıştı. Amerika'da ve sanırım dünyanın birçok yerinde meşhur Amerikan gangsteri Al Capone'un adını duymayan kalmamıştır. Bu karakter birçok Amerikan filminde yer almıştır.

Gerçekte, Gable divanda kafasını çevirip baksa benim ayakkabılarımı görebilirdi. Ama aktarım nevrozu onun başını çevirip gerçeği görmesine izin vermiyordu. Beni Al Capone olarak algılamaya ihtiyacı vardı. Bu sayede iğdiş edilme kaygısını ve benim önümde yatarken yaşadığı hiddeti sahiplenebilecek, kendisine ve Al Capone/analiste bir zarar gelmediğini fark edecek ve sonra iğdiş edilme düşleminden sonsuza dek kurtulacaktı. Analistin bu tür bir sürece müdahalede bulunmasının büyük bir hata olduğunu düşünüyorum. Çoğunlukla sessiz kalıyordum ama içim coşkuyla doluyordu. Bir analizanın "sıcak" terapötik oyuna girişini izlemek benim için çok doyurucudur. Bu, analitik tedavinin işe yaradığını bana bir kez daha kanıtlar, ve bir insanın bu kadar eşsiz bir deneyimi yaşamasına yardımcı olabildiğim için bana gurur ve keyif verir.

Aynı zamanda, Gable'ın yoğun kaygısının ve mücadelesinin yalnızca divanda ve saat on birden sonra özellikle de karısıyla seks yapmasının ardından oturma odasında ortaya çıkacak kadar sınırlı olduğunun da farkındaydım. Gable analizinin bu döneminde haftalar boyunca seansına gelir, ilk önce bana gülümser, sonra divana yatar ve bazen fısıltıyla, bazen de bağırarak

yoğun kaygısını dışarı vururdu. Bu seansların sonunda ben "Pekâlâ, bakalım bundan ne gelişecek," gibi bir söz söylerdim. Sonra divandan kalkar, bana yeniden gülümser ve çıkıp giderdi. Yan bir bilgi olarak, karısı onun geceleri seks yaptıktan sonra yataktan çıktığını fark etse de, Gable kaygısını Eva'dan gizlemeyi büyük ölçüde başarıyordu.

Yaklaşık bir ay kadar sonra, Gable gece saat on birden sonra, gangster ayakkabıları giymiş bir adamın oturma odasının açık penceresi önünde durduğuna emin olduğunu anlattı. Gable'ın zihninde bu adam Al Capone/Volkan idi. Kalkıp daire kapılarını kontrol etmiş ve yeniden kilitlemişti. Ertesi gece, imgeleminde Al Capone/Volkan geri gelmişti. Bu kez Gable benim eğilip pencereden içeri baktığımı ve onu televizyonun önünde patates cipsi yerken izlediğimi hayal etmişti.

Divanda kaygı içinde bana bunu anlattığında, çelik kapının ardındaki yılanla ilgili düşüne göndermede bulundum: "Çelik kapınız artık sımsıkı kapalı değil. Yılan odanıza girmiş. Gerçekten o kadar tehlikeli mi?" Gable yanıt vermeden önce beş dakika kadar suskun kaldı. "Sanırım değil. Yok yok bu yılanın tehlikeli olmadığını biliyorum." Gable'ın bedeninin gevşediğini ve yüzüne kocaman bir gülümseme yayıldığını görebiliyordum. Ertesi seans yaklaşımı dostça idi, hatta bana fıkra bile anlattı. O sırada beni ilgilendiren fıkranın içeriği değil, seans sırasında bana fıkra anlatmasının işleviydi, o yüzden ben de onunla birlikte güldüm. Babasıyla yakınlaştığı gibi analistiyle de yakınlaşıyordu.

YARI ÇIPLAK GÜREŞÇİLER VE İKİ MİNARE

Hastaların iç dünyalarındaki değişikliklerin billurlaşması için terapötik oyunun tekrarlanması gerekir. Gable'ın analizinin ikinci yılının ikinci kısmında Türkiye'deki bir arkadaşımdan bir kartpostal geldi. Arkadaşım kısa süre önce tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşlerini izlemişti. 1357 yılından bu yana güreşçiler bir meydanda toplanırlar ve bir şampiyon (Kırkpınar Ağası) ilan edilene dek güreşirler. Kispet haricinde çıplak olan bu güreşçiler bütün vücutlarına bolca zeytinyağı sürerler. Bu, güreşi daha ilginç hale getirir. Kartpostaldaki resim birbirlerine sarılmış iki erkek güreşçiyi arkalarında yükselen iki minare ile almıştı. Fallik bir simge olduğu aşikâr olan minarelerden biri diğerinden daha yüksekti. Tıpkı bir kovboyun öbüründen daha uzun ve iri olduğu tekrarlayan düşteki gibi. Kartpostalı masamın üzerine koyarken Gable'ın divana yatmadan önce bunu görebileceğini düşünmemiştim. Resimli taraf üstteydi. Gable seansa girmeden az önce birden aklıma gelse de, vakit yoktu, kartpostal masamın üzerinde kaldı ve Gable gördü.

Simgesel olarak gayet kışkırtıcı olan bu kartpostalı masamın üzerinde bırakmak için herhangi bir nedenim yoktu. Bilinç düzeyinde, Gable'm "sıcak" bir aktarım yaşamasından çok hoşnuttum. Ama acaba hastam beni İngiliz edebiyatından anlamayan bir Türk konumuna soktuğunda, Malcolm Lowry'nin kim olduğunu bilemeyip kendimi cahil hissettiğim zamanki gibi, bende fark edemediğim bir rahatsızlık mı uyandırıyordu? *Volkanın Altında* kitabı hakkında takıntılı biçimde konuşmaya başlamazdan önce de benim Türk asıllı olduğumu işitmişti. Bana bunun doğru olup olmadığını sordu, "Evet" diye yanıtladım. Ben de karşılık olarak ona kendisinin anlamayacağı Türk bir şeyler gösterme arzusuna mı kapılmıştım? Gable'ın açık mücadelesi bende kendi Oidipal çatışmamın kalıntılarını mı harekete geçirmişti? Gable'a baba/analistin penisinin bir çocuğun penisinden daha büyük olduğunu anımsatmak mı istiyordum? Ona kartpostalı göstermeye iten karşıaktarım niyetim bilinçdışı olduğundan, birincil nedenle ilgili emin olamıyordum.

Analist, hastayı kasıtlı olarak "yönlendirmekten" kaçınmalıdır; terapötik süreç başlatmak üzere tasarlanmış olsa bile bu sahte olur ve hasta büyük olasılıkla bunun gerçek olmadığını sezer. Bir karşıaktarım tepkisi –ister olumlu ister olumsuz –kendiliğinden ortaya çıkar. Önemli olan, analistin bunu anlamaya çalışması ve karşıaktarım tepkisinin başlattığı süreci yeniden analitik yola sokmakta hastaya olduğu kadar kendisine de yardımcı olmasıdır.

Gable, kartpostalı gördükten sonra divana yattı. Güreşçiler ve arkadaki minareler dramatik bir düşün gündüz tortusu işlevi görmüştü. Bana bakmak için kafasını çevirmeden odaya göz gezdirdi. Ofisimdeki mobilyaların ve bazı nesnelerin "çıkıntılı" yerlerine dikkat etmeye başladı. Sözgelimi, kütüphanedeki bir kitap ona doğru "çıkıntı yapıyordu", sehpanın üzerindeki lamba da tuhaf biçimde eğikti. Gable'ın benim simgesel kalkmış penisimi ofisimin her yerinde "gördüğünü" biliyordum, bir eşcinsel atağın tehdidi altında hissediyordu. Bir kez daha, Gable normal Oidipus evresindeki eşcinsel konuma saplanıp kaldığı zamana dönmüştü. Babasıyla özdeşleşip Oidipal karmaşasını çözümlemeden önceki adımdan, yani ona teslim olmaktan korkuyordu.

Gable'ın bedeni gerginleşti ve ofisimde "çıkıntı" yapan şeyleri simgesel olarak kesmek üzere kollarını hareket ettirirken "Doğra! Kes, biç!" diye bağırmaya başladı. Gable'm bu hareketinin yarattığı ilk şoku atlattıktan sonra ne yaptığını anlayarak rahatladım ve arkama yaslanıp sessiz kaldım. Onun bir kez daha "sıcak" bir terapötik oyuna girmesi içimi sevinçle doldurmuştu. Bu kez, elleri ve kollarıyla sıra dışı kesme biçme hareketleri eklenmişti. Gab-

le, seansın geri kalanında benim çıkıntı yapan eşyamı "kesip biçmekle" uğraştı. Kendimi sinema perdesinde efelerin kılıç dövüşünü izliyormuş gibi hissediyordum. Gable'ın ne yaptığını fark ettiğim ve bir erkek çocuğun Oidipal evreden geçişi hakkında bilgi sahibi olduğum için, koltuğumda rahatça oturup deyim yerindeyse gösteriyi keyifle izledim.

Bundan sonraki on seans boyunca Gable vaktini benim çıkıntılı eşyamı simgesel olarak doğramakla geçirdi. Bir yandan da "Doğra! Kes!" nidalarını tekrarlıyordu. Yine Gable'ın bu davranışı benim ofisimin dört duvarının dışına çıkmıyordu ve yine odama girerken ve çıkıp giderken gülümsemeyi ihmal etmiyordu. Ama, divanda geçirdiği elli dakika boyunca bedenini ve ruhunu *aktarım nevrozuna* vakfediyordu. Ara sıra iki kovboyla ilgili tekrarlayan düşleri geri dönüyordu. Bu düşlerde artık eve koşup kendini içeri kilitlemek yerine daha uzun boylu olan kovboya doğru yürüyordu.

On seans divanda kılıç kuşanan Gable, bir seansına yeni bir düşün gündüz tortusu olduğunu anladığımız bir olayı anlatarak başladı. "Dünkü seanstan çıkıp eve giderken karşıma bir kokarca çıktı! İğrenç kokuyordu. "Ee, sonra," diye yanıtladım. Devam etti, " Bilmeniz gerekir diye düşündüm, karımla on birden sonra seks yaptığımızda artık kalkıp oturma odasına gitmiyorum. Seksten sonra onunla birlikte uzanıp gevşemek ne büyük rahatlıkmış. Dün gece de çok geç vakitte seks yaptık, ama sonra bir düş gördüm, düş de iğrenç kokuyordu!"

Düşünü aktardı: "Üç katlı sağlam bir ev var [ben bu evin id-ego-süperegosuyla onun kendisini temsil ettiğini düşündüm]. Evin komik yanı, binanın arka tarafında dışarıda bir musluk bulunması [bu onun anüsü olmalı diye düşündüm]. Bu musluğu açıp kapatıyorum, ama su yerine kokulu bir gaz çıkıyor [bence osuruk]."

Gable'ın düşünü dinledikten sonra şunu söyledim, "İki buçuk hafta önce size iki minare ve yan yana duran iki yarı çıplak adam resmi gösterdim ve o zamandan beri benim Türk penisimi parça parça doğramaya çalışıyorsunuz. Şimdi, benim misilleme yapacağımı ve size tecavüz edeceğimi düşünüyorsunuz, bu yüzden de beni uzak tutmak için üzerime doğru osuruyorsunuz!" Gable bunları işitir işitmez sinirli bir kahkaha patlattı. Sonra yatıştı, gülümsedi ve şunları söyledi "Tamam, tamam! Bunda büyütecek ne var? Evli olup olmadığınızı bile bilmiyorum. Ama galiba kendi kadınınız var. Oh! Oh be! Bunda büyütecek ne var? Sizin kendi kadınınız var, benim de kendi kadınım. Bunun sakıncası yok, evet bunun hiçbir sakıncası yok!" Bunun üzerine, Gable'ın bütün analizi boyunca yaptığım en önemli yorumu yaptım.

Gable'ın son sözlerini tekrarladım, "Sizin kendi kadınınız var, benim de kendi kadınım. Bunun sakıncası yok, evet bunun hiçbir sakıncası yok!" Seansın geri kalanında ikimiz de büyük bir rahatlık içinde suskun kaldık.

EL SIKIŞAN İKİ KOVBOY

Altıncı bölümün sonunda aktardığım, Oidipal çatışmasını anladığına ve çözdüğüne işaret eden seanstan birkaç seans sonra, Gable kovboy düşlerinin sonuncusunu getirdi. Bu kez büyük kovboyla küçük kovboy birbirlerine yaklaşıyor, ve birbirlerine ateş etmek yerine, el sıkışıyorlardı. Gable evde karısıyla mutlu olduğunu, ziyaretleri sırasında anne babası ve kardeşiyle kendini çok rahat hissettiğini, okulda derslerden keyif aldığını ve gündelik yaşamında kaygı atakları geçirmediğini anlattı. Analitik çalışmayı bitirmek istediğini söyledi. Ondan bir döküm çıkarmasını ve hâlâ üzerinde çalışması gereken alanlar kalıp kalmadığına bakmasını istedim. Sonraki birkaç seans Gable bir döküm yaptı ve analitik çalışma sayesinde kazanmış olduklarının çok tatminkâr olduğunu bildirdi.

Bunun ardından iki aylık bitirme evresi geldi. Bitirme evresinde üzerinde durulacak en önemli konu, hasta ile analistin birbirlerinden ayrılacakları için yas tutabilmeleridir. Her kayıp bir yas tutma sürecini beraberinde getirir. Oidipal çatışma ve bununla bağlantılı diğer iç çatışmalar analiz yoluyla çözülmüşse, nevrotik kişilik örgütlenmesi olan hastaların birçoğunda, bitirme evresinde komplikasyon ortaya çıkmaz.

Ne Gable'ın ne de benim yas sürecimizde sıradışı bir şey oldu. Gable bir yandan beni özleyeceğini söylerken, bir yandan babasıyla ilişkisini sağlamlaştırıyordu. İkisi Gable'ın okuduğu Virginia Üniversitesi futbol takımının başka bir üniversiteyle yapacağı maç için başka bir şehre gittiler. Gable, ilk anksiyete atağını babasından duyduğu korkunun etkisiyle, basketbol oynarken geçirmiş olduğunu unutmamıştı. Şimdi, babasıyla bir futbol maçı izleyerek ve onunla aynı otel odasında yalnız kalarak analizini bitirmeye hazırlanıyordu. Bizim üniversitenin futbol takımı maçı kazanmıştı. Bu, babayla oğulun daha da keyifli anlar paylaşmalarına vesile olmuştu. Bu olaydan kısa süre sonra Gable analizini bitirdi.

Bir daha beni hiç aramadı. Benimle olan çalışmasını bitirdikten altı yıl sonra, başka bir eyaletteki bir resmî daireden aldığım mektup Gable hakkında haberler verdi. Belli ki analizinden sonra mimarlık eğitimini bitirmiş ve devlet adına çalışmak üzere başvuruyordu. Gerekli belgeleri doldururken bir zamanlar psikanalizden geçtiğini de yazmıştı. Aldığım mektupta bu belirtili-

yor ve analistin Gable'ın işin gereklerini yerine getirmesiyle ilgili herhangi bir kuşkusu olup olmadığı soruluyordu. Hiçbir kuşkum yoktu.

SON BİRKAÇ SÖZ

1998 yılında, Uluslararası Psikanaliz Derneğinin (IPA) o sıradaki Başkanı Arthur Wallerstein yaptığı açılış konuşmasında şu soruyu sormuştu "Tek bir psikanaliz mi, çok sayıda psikanaliz mi?" Günümüzde psikanaliz çevrelerinde benimsenen çok farklı kuramsal ve teknik yaklaşımlar belki bize bir yanıt verebilir. Yeni kavramları ya da mesleğimizi zenginleştirmiş eski kavramların değiştirilmiş biçimlerini sıralamak bu kitabın amaçları dışında kalıyor. Andre Green'in (2000) dediği gibi, asıl değişim nesnenin rolüne ve klasik Freudcu kuramda haksız yere ihmal edilmiş olan dürtü ve nesne arasındaki ilişkiye odaklanmak olmuştur. Birçok farklı okulun ortaya çıkışına (psikanaliz uygulamasının bugünündeki çoğulculuk) tepki olarak bazı analistler, ki bunların başında hem Amerikan Psikanaliz Derneğine hem de IPA'ya başkanlık yapmış olan Leo Rangell (2000) gelmektedir, zihinsel yaşama dair analitik olmayan kuramlardan ayırt edilecek birleşik ve tümleşik bir psikanaliz kuramı önermişti. Ama, çoğulculuğun gelişmesi beraberinde, "kurunun yanında yaşın da yanması" olarak görülebilecek girişimleri de beraberinde getirmiş, ve gereksiz ve yıkıcı bir rekabete yol açmıştır. Bu bağlamda Green (2000) psikanalizde intrapsişik süreçlere odaklananlarla kişilerarası süreçlere odaklananlar arasında gelişen bir üstünlük kurma mücadelesinden yakınır. Ne de olsa, her iki süreç de her analitik tedavide önemli rol oynar. Hastayı dinleme biçimlerinin ve klinik materyeli ele alma tarzlarının farklılığın analistleri tümüyle farklı mesleklere yerleştirdiğini söyleyen Thomas Böhm'e (2002) katılıyorum. Psikanalitik tedavi nedir? Psikanalist kimdir?

Otto Kernberg'in (2001) çeşitli düşünce okullarına göre psikanalitik tekniğe genel bakışı, bu sorulara yanıt bulma girişimidir. Farklı yeni okulları destekleyenlerin Kernberg'in sınıflandırmasında kendi konumlarını soğukkanlılıkla incelemeleri ve bu kitapta daha önce dile getirdiğim soruları yanıtlamaları önemlidir: "Ne tedavi ediyorum" "Tedavi sürecinin herhangi bir noktasında analizanın ve benim nerede durduğumuzu nasıl anlayacağım?" ve "Tedavinin sonunda analizanda ne gibi değişiklikler oldu?"

Gable'ın öyküsü, Freud ile başlayan, usa dayanmayan bilinçdışı düşlemleriyle ve "güvenlik ve kaygı uğruna sonu gelmeyen dalavereleriyle ve normalden patolojik olana uzanan çeşitli psişik sonlanımlarıyla" (Rangell, 2002, s. 1131) birlikte dinamik bir bilinçdışının varlığı gibi çekirdek psikanalitik

kuramlara odaklanma tekniğine bir örnektir. Bastırılmış çocukluk anılarının gün ışığına çıkarılması gereği ve tamamlayıcı (komplementer) bir değişim aracının yeniden inşasının önemi (Blum, 2005) de bu çekirdek kuramlardan biridir. Hastanın ruhsal çatışmasını yansıtan, bu kitabın giriş bölümünde sıraladığım on alanın tümüyle bir şekilde bağlantılı temaları aktif olarak gözlemleyen ve bir yandan da "iki kişilik psikoloji"de yer alan "klasik" analistle ilgili yeni söylenceleri düzeltmek istedim. Her hastayla benzer zihin çalışmaları yaparak deneyim kazandıkça analist Stanley Olinick'in (1980) "psikoterapötik enstruman" adını verdiği şeye evrilir. "Terapötik enstruman" olmak insancıl ya da spontan olmaya engel değildir. Benim gözümde bu analisti hastanın ıstırabına gerçekten saygı duyan, değişimin yavaş sürecine daha fazla tahammüllü ve hastanın bunları çözmek ve üzerinde hakimiyet kurmak üzere ruhsal çatışmalarına ve bunlara eşlik eden duygulanımlara sahip çıkma cesaretini takdir eden biri haline getirir.

Onlarca yıldır, "Psikanalizin tedavi edici değeri var mı?" sorusuna yanıt olması amacıyla, tedavi sürecinin tamamını (analizin ilk gününden son seansa dek) aktaran ayrıntılı öyküler sunmanın taraftarı oldum. Birçok kitapta ve kitap bölümünde tanımladığım bütüncül tedavilere dair sunduğum verilerle bu konuda kendi üstüme düşeni yaptığıma inanıyorum.[5] Vaka bildirimleriyle ilgili etik sorunlar olmakla birlikte, psikanalitik çalışmanın ayrıntılarına dokunmadan bireylerin kimliklerini titizlikle gizlemek mümkündür. Her okulu psikanalitik tedavilerine ilişkin bütünlüklü öyküler yazmaya ve neler işittiklerini, tedavinin sonunda tedavi ettikleri bireylerin iç dünyalarında ne gibi değişiklikler olduğunu, bunların nasıl ve neden olduğunu aydınlatmaya çağırıyorum.

Psikanaliz enstitüleri halihazırda varolan çoğulculuğun eğitimi, özellikle de tekniğin eğitimini bir hayli zorlaştırdığını görmezden gelmemelidir. Genç kuşaklarda gözlemlediğim, ne tedavi ettiklerine ve hangi kuramı veya tekniği izlemeleri gerektiğine dair akıl karışıklığını gidermek için, müfredatlarına bütünlüklü tedavi çalışmalarını dahil etmeye özen göstermelidirler.

5 Volkan, 1976, 1984, 1987, 1995, 2002, 2003, 2004, ve 2009.

KAYNAKÇA

Blum, H. P., "Psychoanalytic reconstruction and reintegration", *Psychoanalytic Study of the Child*, 60, 2005, s. 295-311.

Böhm, T., "Reflections on psychoanalytic listening", *Scandinavian Psychoanalytic Review*, 25, 2002, s. 20-26.

Cameron, N., "Introjection, reprojection, and hallucination in the interaction between schizophrenic patient and therapist", *International Journal of Psycho-Analysis*, 42, 1961, s. 86-96.

Ekstein, R., *Children of Time and Space, of Action and Impulse: Clinical Studies on the Psychoanalytic Treatment of Severely Disturbed Children*, AppletonCentury Crofts, East Norwalk, CT, 1966.

Fenichel, O., *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, Norton, New York, 1945.

Freud, A., *The Ego and the Mechanism of Defense*, International Universities Press, 1946, New York, 1936.

Freud, S., "The interpretation of dreams", *Standard Edition*, cilt 4. Hogarth Press, Londra [1900], 1953.

Giovacchini, P. L., "The influence of interpretation upon schizophrenic patients", *International Journal of Psycho-Analysis*, 50, 1969, s. 179-186.

Giovacchini, P. L., "Interpretation and the definition of the analytic setting", *Tactics and Techniques in Psychoanalytic Therapy*, (ed.) P. L. Giovacchini, Jason Aronson, New York, 1972, s. 5-94.

Green, A., "The intrapsychic and the intrasubjective in psychoanalysis", *Psychoanalytic Quarterly*, 69, 2000, s. 1-39.

Heimann, P., "Dynamics of transference interpretations", *International Journal of Psycho-Analysis*, 37, 1956, s. 303-310.

Kernberg, O. F., *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, Jason Aronson, New York, 1975.

—, "Recent developments in the technical approaches of Englishlanguage psychoanalytic schools", *The Psychoanalytic Quarterly*, 70, 2001, s. 519-547.

Leowald, H. W., "On the therapeutic action of psychoanalysis", *International Journal of Psycho-Analysis*, 41, 1960, s. 16-33.

Loewenstein, R. M., "The problem of interpretation", *The Psychoanalytic Quarterly*, 20, 1951, s. 1-14.

Lowry, M., *Under the Volcano*, Reynal & Hitchcock, New York, 1947.

Novey, S., *The Second Look: The Reconstruction of Personal History in Psychiatry and Psychoanalysis*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1968.

Strachey, J., "The nature of the therapeutic action of psychoanalysis", *International Journal of Psych-Analysis*, 15, 1934, s. 127-159.

Olinick, S., *The Psychotherapeutic Instrument*, Jason Aronson, New York, 1980.

Rangell, L., "Psychoanalysis at the millennium: A unitary theory", *Psychoanalytic Psychology*, 17, 2000, s. 451-466.

—, "The theory of psychoanalysis: Vicissitudes of its evolution", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 50, 2002, s. 1109-1137.

Rapaport, D., *Organization and Pathology of Thought: Selected Papers*, Columbia University Press, New York, 1951.

Tähkä, V., *Mind and its Treatment*, International Universities Press, Madison, CT, 1993.
Volkan, V. D., *Primitive Internalized Object Relations: A Clinical Study of Schizophrenic, Borderline and Narcissistic Patients,* International Universities Press, New York, 1976 *(Psikoterapide Nesne Iliskileri*, çev. Ali Algın Köşkdere, Terapi Psikiyatri Merkezi, Bursa, 2007).
—, *What Do You Get When You Cross a Dandelion With a Rose?: The True Story of a Psychoanalysis*, Jason Aronson, New York, 1984.
—, *Six Steps in the Treatment of Borderline Personality Organization,* Jason Aronson, New York, 1987.
—, *The Infantile Psychotic Self: Understanding and Treating Schizophrenics and Other Difficult Patients*, Jason Aronson, Northvale, NJ, 1995.
—, "A methodology for integrating information in a psychoanalytic biography", *Mind and Human Interaction*, 8, 1997, s. 82-100.
—, *Kozmik Kahkaha,* çev. Banu Büyükkal, Okuyanus, İstanbul, 2002.
—, *Atlarla Yaşayan Kadın*, çev. Banu Büyükkal, Okuyanus, İstanbul, 2003.
—, *Kusursuz Kadının Peşinde*, çev. Banu Büyükkal, Okuyanus, İstanbul, 2004.
—, "Actualized unconscious fantasies and 'therapeutic play' in adults' analyses: Further study of these concepts", *Power of Understanding: Essays in Honour of Veikko Tähkä,* ed. Aira Laine, Karnac Books, Londra, 2004, s. 119-141.
— (baskıda), *Fanusta Yasayan Insanlar*, çev. Serap Erdoğan.
Volkan, V. D. ve Ast, G., *Spektrum des Narzißmus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1994.
—, "Curing Gitta's 'leaking body': Actualized unconscious fantasies and therapeutic play", *Journal of Clinical Psychoanalysis*, 10, 2001, s. 567-606.
Volkan, V. D., Ast, G. ve Greer, W. F., *Third Reich in the Unconscious Transgenerational Transmission and its Consequences,* BrunnerRoutledge, NY, 2001.
Wallerstein, R. S., "One psychoanalysis or many?", *International Journal of Psycho-Analysis*, 69, 1988, s. 5-23.

İKİNCİ BÖLÜM

3

Klinik Psikanalizden Uygulamalı Psikanalize

YAVUZ ERTEN

Esinlendiği ve başlangıç için bir takım fikirler aldığı kişiler olsa da, psikanaliz kuruluşu itibariyle tek başına Sigmund Freud'un eseridir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki senelerde Sigmund Freud, Ellenberger'in (1970) "yaratıcı hastalık" diye adlandırdığı hummalı bir dönem geçirir. Hem kişisel, hem meslekî hem de sosyal dertlerle uğraşmak zorunda kalır. Bu dönemde kendi düşlerini analiz eder. Böylece daha önce hiç kimsenin yapmadığı bir işe girişir. Kendi bilinçdışını keşfetmeye çalışıyordur. İçine girdiği süreçte gitgide tek başına kalır ve karşısına çıkan iç dirençler ve dış engellerle savaşır (Freud, 1914, 1925).

Bu dönemde Charcot, Breuer, Janet gibi isimlerden edindiği etkileri sentezleyip onların kuram ve tekniklerinin ötesine gitmiş ve tamamen özgün ve sofistike bir disiplin yaratmıştır. Psikanalizin doğuşunda hipnoz tekniğinin oynadığı bir rol olsa da psikanalizin doğumu, bu yeni teknik ve kuramın hipnozu aşabilmesiyle mümkün olabilmiştir. Aynı dönemde Freud babasını kaybetmiş ve herhalde bununla bağlantılı olarak, baba aktarımıyla ilişki kurduğu Breuer ve Fliess'den bağımsızlaşmıştır. Bu gelişme onun düşüncelerinde ve yaratım sürecinde yaşadığı nevrozlu ketlenmeleri aşmasına ve özgün kuramını geliştirebilmesine olanak tanımıştır. 1910'da kurduğu Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) yarattığı disiplinin mesleki uygulamalarının dünya çapında bir kurumsal çatı altında standartlaştırılması ve öğretisinin yaygınlaştırılması misyonunu üstlenmiştir.

Freud'un yarattığı psikanalizi diğer terapi teknik ve ekollerinden ayıran, olmazsa olmaz özellikler bulunmaktadır. Bunlar çocuk cinselliği ve psi-

koseksüel gelişim evreleri; bilinçdışının varlığı; düş analizi; savunma ve direnç olguları; aktarım (transferans) kavramıdır. Bu olgu ve kavramların her biri ve onların Freud tarafından ele alınmaları, kendi başına bir kuram olabilecek derinlik ve zenginliğe sahiptir. Psikanaliz kuramının eşsizliği tüm bu altkuramları belli bir ahenk ile bir arada tutabilmesidir.

Psikanalizin öğrenilmesi, anlaşılabilmesi, açıklanabilmesi ve uygulanabilmesi düşünsel, duygusal ve deneyimsel bir çaba gerektirir. Psikanalizi okumak, yazmak, düşünmek ve tartışmak fayda getiren edimlerdir. Ancak psikanalizi bütünsel anlamanın yolu deneyimsel araçlardan geçer. Psikanalizden geçmek, psikanaliz uygulaması yapmak ve bu uygulama için süpervizyon almak; ilerki yıllarda diğer uygulamacılara süpervizyon vermek, tüm bunlar bu bütüne giden yolun taşlarıdırlar.

Psikanaliz bir koca yüzyıldır insanların meraklarını, ilgilerini çeker; arzularını uyandırır. Tabii ki bu ilgiler beraberinde dirençleri, ikircikli duyguları, rahatsızlıkları da taşırlar. Psikanaliz insanlık sahnesinde geri dönüşsüz şekilde yerini almıştır ve orada kalmaya devam edecektir. İkide birde "psikanaliz öldü" iddiaları ortaya atılsa da bu cümle gerçeği değil, olsa olsa arzu dolu düşünceyi ifade eder (*Ah bir ölse...*). Daha Freud hayattayken bu iddialar ortaya atılırlar; mesleki toplantılarda dile getirilirler. Freud bunlar karşısında Mark Twain'in bir anekdotunu hatırlatır: Mark Twain bir gün gazetede kendi ölümüyle ilgili bir haber okur. Gazeteye bir telgraf çeker: *"Öldüğüm haberi büyük ölçüde abartıdır."* Freud sonrasında her zamanki ince ironisiyle, sürekli olarak öldüğünün gürültülü bir şekilde ilan edilmesinin ölüp de sessizce gömülmeye göre daha iyi olduğunu söyler (Freud, 1914).

Psikanalizi yıkıcı bir şekilde eleştirenlerin yukarıda ifade edilen bütünü anlama ve kavrama noktasında bazı eksiklikleri vardır. Sadece kitap okuyarak veya kulaktan dolma veriler edinerek bu çapta bir disiplinin karşısına çıkmak ancak cahil cesaretiyle açıklanabilir. Çoğu insan düşünsel evrimleşme sürecinde böyle bir cesaret döneminden geçmektedir. Bunu bir tür yaşanması gerekli ergenlik gibi düşünebiliriz. Ancak sürekli olarak orada takılı kalmak ve dünyaya hep oradan bakmak başka bir şeydir.

Psikanalizi anlamak uzun bir çaba gerektirir. Bu çapta bir kuram ve teknik de böyle bir emeği hak etmektedir. Deneyimler tekrar tekrar ortaya koyar ki bu derece yoğun bir yatırımın karşılığı kişisel düzeyde büyük bir doyumdur. İnsanlığa dair en derin ve kapsamlı bilgi arayışlarından birini kişisel deneyim düzeyinde günlük yaşantının, çalışmanın, hissetmenin ve düşünmenin dokusu haline getirmek tarifi olmayan bir karşılıktır.

Tüm bu söylediklerimle psikanalizin eleştirilemez ve bu eleştirilerin ışığında revize edilemez; değişiklikler yapılamaz olduğunu iddia etmiyorum. Ancak bu tür eleştirilerin kuramın hak ettiği bilgi seviyesi ve niteliğinde olması gerektiğini düşünüyorum. Psikanaliz, bilimsel tartışma ve diyalog yaratan eleştiri, öneri, alternatif düşünme ve uygulama örnekleriyle her zaman karşılaşmıştır ve bunlarla belli bir alışverişe girmiştir. Bunun sonucunda geçtiğimiz yüz yıl içinde değişik psikanalitik ekoller ve kuramsal farklılıklar ortaya çıkmıştır. Pek çok alt grup ve ekol olsa da, ortaya çıkan oluşumları dört ana grupta toplamak mümkündür. Freudcuların ve YeniFreudcuların temsil ettiği DürtüSavunma ekolü; Freud'un kızı Anna Freud'un ve takipçilerinin ismiyle anılan Benlik Psikolojisi; Melanie Klein öncülüğünde şekillenen Nesne İlişkileri Kuramı ve Heinz Kohut'un kurduğu Kendilik Psikolojisi.

Bu dört ekol kendilerine özgü farklılıklara sahip olsalar da bazı ortak psikanalitik önermelerde buluşurlar. Ancak bazı çevrelerin "Ana –akım (*mainstream*) Psikanaliz" diye adlandırdıkları oluşum ilk üç ekolün kendi aralarında daha uyumlu oluşlarıyla bir birleşim olarak ortaya çıkar. Heinz Kohut'un Kendilik Psikolojisi bu üç ekolden bazı önemli kuramsal, teknik ve epistemolojik özelliklerde ayrılır. Kendilik Psikolojisi ekolü klasik çevreler tarafından çoğu zaman temel psikanalitik önermelere uzak oluşla eleştirilir.

Bu ekollerin doğuşları ve gelişmeleri pek çok etkene bağlı olan bir evrim ve devinimdir ancak önemli belirleyicilerden biri, psikanalizin üzerinde çalıştığı ruhsal rahatsızlıkların zaman içerisinde farklılaşma göstermesidir. Freud'un uygulamalarında nevroz ve histeri önemli yer tutar. Freud kuramsal formülasyonlarında psikopatoloji yelpazesinin tamamına dair saptamalar ve önermelerde bulunmuşsa da (örneğin bir psikozu analiz ettiği Schreber vakası), psikanaliz tekniğinin iyileştirici gücünü o zamanlar nevroz ve histeriyle sınırlı görmüştü. Sık sık gelecekte psikanalitik uygulamaların diğer rahatsızlıklara da yöneleceğine ve etkili olacağına dair beklenti ve tahminlerini seslendirir. Uzun yaşamının sonuna doğru bu tür uygulamaların yapıldığını memnuniyetle görür ve destek de verir.

Freud'un ölümünü izleyen yıllarda özellikle Birleşik Krallık'tan başlayarak, psikanalizin şizofreni hastalarına, kişilik bozukluklarına, cinsel sapkınlıklara, çocukluk patolojilerine uygulandığını görürüz. Bu uygulamalardan gelen verilerle, kuramlarda bazı değişimler oluşmaya başlar. Bu değişimler Freud'un öne sürdüklerine ek olarak veya alternatif olarak ana gövdeye eklemlenmeye başlarlar. Bunlar sonucunda psikanaliz kuramında gelişim, ya-

pı ve güdülenme kavramlarıyla ilgili olarak değişimler ortaya çıkar. Zaten dört ekolü birbirinden ayıran da bunlardır.

Vamık Volkan'ı Anaakım Psikanaliz (DürtüSavunma Ekolü; Benlik Psikolojisi ve Nesne İlişkileri Kuramı) uygulamacısı ve kuramcısı olarak değerlendirmek herhalde yanlış olmaz. Onda Freud'un temel önermelerine bağlılığı tespit edebileceğimiz gibi, Benlik Psikolojisi ve Nesne İlişkileri ekolünün temel özelliklerini de bir arada görmek mümkündür. Vamık Volkan bu üç ekolün bir araya getirilmesini yetkin bir şekilde yapmaktadır. Değişik ekollerin birbirleriyle çelişebilecek özellikleri onun tarafından uygun bir şekilde bir arada kullanılmakta ve sinerji sağlanmaktadır. Volkan temelde Freud'un kuramsal önermelerine ve teknik ilkelerine bağlı olduğunu kabul etmekle birlikte, Freud'da eksik kalan ve/veya farklı şekilde ele alınması gereken noktalar olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple her zaman Freud'un getirdiklerine ek olarak yeni kuramsal ve teknik katkılara açıktır (Volkan, Kişisel Görüşme, 2010).

Psikanalizin kendine has özelliklerinden biri yoğun kuramsal dokusudur. Psikanalistler kuramı severler ve kuramsal düşünme, konuşma ve yazmada ustalaşırlar. Bu özellik bazen kuramın tüm sahneyi kaplaması ve tekniğin somut özelliklerinin geri planda kalmasına sebep olabilir. Vamık Volkan psikanalitik bilginin aktarılması ve yeniden üretilmesinde vaka çalışmalarına büyük önem verir. Psikanalitik tekniğin mistik bir belirsizlik ve karanlıkta kalmasını istemez. Bu sebeple psikanalistin analiz odasında tam olarak ne yaptığını, ne söylediğini, nasıl davrandığını titiz bir şekilde ortaya koymasını ister. Bunun için vakaları yazmak ve kayıt altına almak gereklidir. Ancak o zaman psikanalitik uygulama hak ettiği bilimsel dikkat ve takdiri alabilir ve de hakkındaki eleştirilerde dile getirilen belirsizlik ve işlevsel tanımsızlık iddialarına yanıt verebilir. Bunun sonucunda, somut bir şekilde ortaya konan vakalar bilimsel tartışma ve alış veriş için çerçevelendirilmiş bir temel oluşturur. Vamık Volkan'ın Türkçede yayınlanan vaka kitapları, *Kozmik Kahkaha* (2003), *Atlarla Yaşayan Kadın* (2003), *Kusursuz Kadının Peşinde* (2004) ve *Fanustaki İnsanlar*'ın (2009) temelde amaçladığı budur.

GABLE VAKASI

Volkan önceki kitaplarında psikopatolojik olarak daha ağır vakaları ele almıştır. Bu sefer psikanalizin doğuşunda üstüne çalışılan ve Freud'un uygulamalarını bütünüyle üstüne oturttuğu nevrozu çalışmaktadır. Bu kitapta analizi yapılan Gable vakası klasik Freudcu kuramın özellikle Oidipal karmaşa

ve kastrasyon kaygısıyla ilgili olan önermelerini doğrulamaktadır. Freud'dan bu yana nevrozdan sorumlu gelişimsel dönem ve olgular Oidipal karmaşanın ortaya çıktığı fallik evreyle bağlantılı görülmüşlerdir.

Öncelikle Volkan'ın nevrotik kişilik örgütlenmesi olarak tanıttığı vaka üzerine düşünelim. Vamık Volkan bu örgütlenmeyi nasıl tanıtıyor? Kendilik ve nesne temsilleri –sınırda kişilik örgütlenmesi veya psikotik kişilik örgütlenmesinin aksine– bütünleşmiş durumdadır. Ayrıca hasta yaşamının erken döneminde ağır bir travma geçirmemiştir. Bunun yerine nevrotiğin düşlemleri (fantezileri) travmatik etkiler yaratmaktadır. Bu tip tanımlamalar yapıldığı zaman, ruh sağlığı mesleklerinin üyelerinden itirazlar yükselir: "Böyle bir hasta halâ var mı?" diye. Ya da şöyle diyebilirler: "Bu kadar sağlıklı birisine hasta mı diyeceğiz?"

İlk itirazdaki "halâ"nın kullanım sebebi, bu tip bir oluşumun uzun süredir ortalarda fazla gözükmemesi, bugünlerde kliniklere veya özel ofislere başvuran hastaların önemli bir kısmının daha ağır rahatsızlıklar çeken insanlar olmasıdır (Çeşitli psikozlar; duygulanım bozuklukları; kişilik bozuklukları, madde bağımlılıkları). Psikanalizdeki değişimler de bu patoloji tipi değişimine bağlı gibi görünmektedir. Bu itirazların iki kaynağı olduğunu düşünüyorum: Birincisi, baskın ruh sağlığı meslek grubu olan psikiyatristler, akıl hastanelerindeki yoğun mesailerinde nevroza göre daha ağır bozukluklarla uğraştıklarından ve muhtemelen nevrozla daha az karşılaştıklarından bu itirazı seslendiriyor olabilirler. Aslında Türkiye'deki hastanelerde konversif bozukluklar ve takıntılı (obsesif) nevroz vakaları azımsanmayacak ölçüdedir. Belki de uzmanlar çalışma ortamındaki koşullar sebebiyle bu patolojiler üzerine uzun süreli odaklanamadıklarından onları görmezden gelmektedirler. İkinci ve güncel tartışmada daha belirleyici olduğunu düşündüğüm etken yurtdışı kaynaklıdır. Batı kaynaklı bilgi ve değerlendirmeler, psikopatolojinin yüzünün tamamen değiştiğini ve artık saf nevrotik oluşumların azaldığını söyler olmuşlardır. Zaman artık nevrozdan daha ağır patolojilerin zamanıdır. Sınırda kişilik bozukluğu, narsisizm, antisosyal kişilik, vs gibi tanılar sahneyi kaplamaktadır. Bazı Batılı meslektaşların ülkemizdeki konversiyon vakalarına tarihsel ve antropolojik bir merakla yaklaştıklarını deneyimlemişimdir. Ülkemizde –ve dünyada– gerçek durum nedir? Nevroz bu derece eski ve kaybolmuş bir tanı mıdır yoksa bunun böyle olduğuna yönelik gözlem ve inançlar –gene– nevroz kaynaklı bir direnç midir? Batıyla ilgili tartışmayı bir kenara bırakıp kendi aile/toplum yapımıza ve bu yapının dürtülerimizle girdiği karşıtlıklara bak-

tığımızda histerik nevrozun ve takıntılı nevrozun günümüz Türk toplum yapısından tamamen uzak olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.[1]

Ruh sağlığı hizmeti, özellikle psikoterapi ve/veya psikanaliz talep etmek yaygınlaştıkça, doğallaştıkça ve bu tür hizmetlerin, tımarhaneye tıkılma kaygısı yaratan şeylerden farkları oluştukça, nevrozun toplumdaki gerçek sıklığı görünür hale gelmiştir. Bu nedenle, Gable vakasının hem uygulamacılar hem de psikanaliz ve/veya psikoterapi hizmeti talep etme durumundakiler için ufuk açıcı ve doğru yönlendirici olacağını öngörüyorum.

Gable vakası, psikanalizin nasıl zahmetli ve özenli bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu süreci mümkün kılan en temel özellik vakanın analizinin bir çerçeve içinde gerçekleştirilmesidir. Psikanalitik çalışmayı mümkün kılan bu çerçevedir. Çerçeve yapısı gereği sınırlama ve sınırlanmayı çağrıştıran bir kavramdır ancak çerçevenin asıl işlevi, içinde bir alan oluşturmasındadır. Bu alan tam da psikanalizin çalışma alanıdır. Psikanalitik çerçeveyi yaratan en temel şey psikanalistin tabi olduğu ilkelerdir. Analist hastası ile ilişkisinde "tarafsız" ve "anonim"dir. Ayrıca "doyurmama" ilkesine de uyar. Bu ilkelerle beraber psikanalizin devamlılığını ve düzenini koruma altına alan para, zaman ve işleyişle ilgili kurallar vardır. Psikanalitik çalışma bu ilke ve kurallarla birlikte devam ettikçe, analizan için süreç belli bir şekilde, deneyimleme ve bu deneyim üzerine düşünme şekline dönüşür. Sözünü ettiğimiz şey ana ifadesini "aktarım" (transferans) kavramında bulur. Bu kavramı detaylı açıklamaya girmiyorum çünkü Volkan vakasını anlatırken bunu başarılı bir şekilde yapıyor.

Psikanalitik çalışmanın uzunluğu dikkat çekici özelliğidir. Nevroz söz konusu olduğunda, psikanalizin beklenen uygulama süresi beşaltı senedir (Gable vakasının iki buçuk yıldan az sürmüş olması, bu çalışmanın istisnaî

1 Sosyal bilimlere antropolojik açıdan yaklaşan eleştirel bakış onları "evrensellikyerellik" ekseninde değerlendirir. Bir uçta söz konusu bilimin veya kuramın tamamen evrensel olduğunu iddia eden görüşler vardır. Diğer kutupta ise söz konusu bilim veya kuram sadece ve yalnızca yerel içerik ve normlara sahip olmalıdır diye düşünülür. Bu bağlamda tüm dünyada yapılmakta olan kuramsal ve teknik psikanaliz uygulamalarının ne kadar "evrenselci" ne kadar "yerelci" olduğu (veya olması gerektiği) tartışılabilir (Rolland, 1996). Psikanalizin –ve diğer sosyal bilimlerinevrensel özellikte bazı "sabit"lere sahip olmakla birlikte "kültürel değişkenler"e bağlı yerellik tarafı da olması gerektiğini düşünüyorum. Bu sebeple yukarıda sözü edilen iki kutbun arasındaki değişik denge noktalarına sahip "görecelilik" (*relativity*) taraftarıyım. Histerik nevroz ve takıntılı nevroz vakalarında, evrensel psikanalitik bilgiyi doğrulayacak unsurlarla birlikte yerel unsurların katkılarını ve ayrıcalıklarını hesaba katmak gerekmektedir. Bu yapılmadığı durumda, toplumları evrimsel bir tek çizgi üzerine koymak ve "biz şu anda Batı dünyasının 19. yüzyılını yani Viktorya Çağı'nı yaşıyoruz" demek gibi bir yanlışa düşülecektir.

özelliklerindendir).[2] Bu süre zarfında analizan haftada en az üç kere psikanalistin divanına yatmak durumundadır. Özellikle koşturan yaşamlar ve çabucak tüketilen hevesler çağında ruh sağlığı mesleklerinin de bu etkilerden kendisi kurtarması pek mümkün görünmemektedir. Ne var ki insanın ruhsallığıyla biraz olsun ilgilenen herkes onun ne kadar karmaşık ve çok katmanlı olduğunu bilir. Problemi çabuk çözmek isteği, ruhsallığın bu özelliklerini ortadan kaldırmaz. Karmaşık olan hâlâ karmaşıktır. Sadece ihtiyaç duyduğu özen ve dikkati görmemiştir. İlaçlar ve kısa süreli terapiler tabii ki değişik koşullara ve gereksinimlere dayalı olarak varlıklarını sürdüreceklerdir. Ancak itiraz ettiğim onların psikanalize alternatif görülmesi ve hatta onlar var diye psikanalize gerek kalmadığının düşünülmesidir.

Psikanaliz sürecinin uzunluğu, ruhsallığın karmaşık yapısının anlaşılması için olduğu kadar, değişimin temel özelliği olan duygusal öğrenme süreci için de gereklidir. Bu süreç zarfında "derinlemesine çalışma" (*workingthrough*) adı verilen teknikle aynı veya benzer malzemeler pek çok açıdan tekrar tekrar ele alınır. Özellikle aktarımın gelişimiyle birlikte, "üstüne konuşulan" malzeme "içinden konuşulur" hale gelir.

Bunu Gable vakasıyla örneklersek, derinlemesine çalışma olmasaydı da Gable'ın babasıyla ilgili yaşadıkları konuşulup çözümlenir, bunlar da Gable'a düşünsel bir içgörü kazandırabilirdi, ancak duygusal değişim tam anlamıyla gelişmezdi. Aktarım nevrozunun gelişimiyle birlikte, yani Volkan'ın deyimiyle "aktarım pişince", bu malzemeyi "şimdi ve burada" (analiz odasındaki ilişki yani aktarım ilişkisi üzerinden) konuşmak ve çalışmak mümkün olmuştur. Bu

2 Gable'ın analizinin iki buçuk yıldan az bir zamanda tamamlanmış olması üzerinde durulması gereken bir noktadır. İki buçuk yıllık bir süre genellikle psikanaliz çevrelerinde var olan beşaltı yıl gibi bir ortalama zaman beklentisine göre azdır. Freud pikanaliz için uygun hastaların nevrozlular olduğunu düşünüyordu. Onlarla yaptığı çalışmaların önemli kısmı bugünkü psikanaliz uygulamalarının ortalama zamanına göre daha kısa sürelerde tamamlanmıştı. Son yıllarda psikanalitik psikoterapiler içinde gelişen kısa dönem dinamik psikoterapilerin uygulayıcıları terapileri için uygun hasta seçim kriterleri oluşturmaktadırlar (Ardalı ve Erten,1999). Bu kriterlerde aranan özellikler aşağı yukarı Vamık Volkan'ın Gable ile ilgili yaptığı tanımlamalara uymaktadır. Bir başka deyişle, temel bazı sağlıklılık ölçülerine sahip ve çatışmaları belli bir alanla sınırlı olan nevrotikler, psikanalitik çalışmaya daha uygundurlar ve daha kısa zamanda iyileşmektedirler. Vamık Volkan'ın bir seminer sırasında kendisine sorulan bir soruya verdiği yanıtta beş veya altı seneyi aşan ve on yıl sınırına doğru ilerleyen analizleri şüpheyle karşıladığını ve bu çalışmalarda analiz edilmeyen karşıaktarım katkılarından beslenen bağımlılıktan şüphelendiğini söylediğini hatırlıyorum. Zamanı geldiğinde bitirebilmenin de analitik çalışmanın bir parçası ve bir zorunluluğu olduğunu belirtmişti. Hatta Volkan nevrotik vakaların bir kısmında beşaltı seneyi bulan sürelerin de uzun olduğu kanaatindedir. İki senede başarıyla tamamlanan nevroz analizleri olduğunu söylemektedir. Onun için geçerli olan zaman kriteri "alışıldık beklenti" değil, analizanın çatışmasının çözümlenmiş olmasıdır (Volkan, Kişisel Görüşme, 2010).

malzeme artık düşünsel olarak "üstüne" değil, düşünsel ve duygusal olarak "içinden konuşulan" ve "çalışılan" hale gelmiştir. Zaten duygusal öğrenmeyi sağlayıp, gerçek ve kalıcı ruhsal değişimi gerçekleştiren de budur.

Psikanalitik sürecin ayrıcalığı ve özelliği psikanalistin analizanın kendi duygularını, düşüncelerini, çatışmalarını ve tüm olarak söylemek gerekirse, kendi öznelliğini "sahiplenmesine" yardım etme uğraşıdır. İnsanlar çoğu kez dertlerin sorumlularını da, çözümlerini de dışarıda ararlar. Bu yönelimde iki dışarısı (dış) vardır. Birinci dış bilinçdışıdır. Görülmek istenmeyenler bilinçdışına süpürülür. Diğer dış, sosyalliğin, ötekilerin, nesnel gerçekliğin oluşturduğu "dış dünya"dır. Savunmaların işlevselliği bu iki "dış"ı bir araya getirir. Görülmeyenler, görülemeyenler, görülmek istenmeyenler bilinçdışına bastırılır ve/veya dışa yansıtılırlar. Savunmalar bu derece etkin olduğu zaman öznel dünyanın boyutları ve derinliği daralır, yüzeyselleşir. Kişi "Kral Oidipus trajedisi"nde olduğu gibi kötü şeylerin kökenini kâhinlere sorar; onların söylediklerine dayanarak, etrafa adamlar salar. Arayışı dışarıdadır. Ancak zaman geçtikçe ve dışarıdaki arayışın nesneleri tükendikçe, köken ve sorumlu olarak işaretler onu göstermeye başlar. Bu durumda sıkıntısı ve kaygısı artar.

Psikanaliz çalışması kişinin iç dünyasına dönüp öznelliğinin boyutlarını cesurca genişlettiği ve bu yeni iç alanın merkezinde bir özne olmayı başarabildiği süreçtir. Bu özne sorumluluk üstlenir. Bu özne dürtülerinin güdümündeki arzusuna ulaşmanın sınırlarını öğrenir. Bu sınırların nihai kertede arzusunun imkânsızlığı anlamına geldiğini kabul eder. Bu özne ölümlülüğünü görür. O "ölümlülüğü" ile; "kendisi olmak" ile; "kendi öyküsünde yaşamak" ile sınırlıdır. Ancak bu sınırları tanıyıp kabul ettikçe, bu sınırlamaların ortasında yeni bir öznellik alanı doğar. Paradoksal bir şekilde sınırlamaları kabul etmenin yarattığı bir özgürlükle tanışılır.

Analizana öznelliğini sahiplendirme süreci uzun ve sabır isteyen bir iştir (ancak asla ahlakî bir terbiye uğraşı değildir). Gable'ın analizinde Volkan'ın bu uzun ve sabırlı süreci nasıl bir sanatçı gibi ele aldığını ve hiçbir şeyi aceleye getirmediğini görüyoruz. Bu sürecin temelindeki inceliklerden birisi, psikanalistin analizanın bilinçdışına dair yorumları aceleye getirmemesi ve zamanını beklemesidir. Volkan'ın çeşitli kereler olup bitenlerin anlamını bilmesine karşın yorumlamamayı tercih ettiğini ve beklediğini görürüz.[3]

3 Volkan'ın aktarımı yorumlamada savunduğu bu yöntem, Melanie Klein'ın savunduğu aktarım yorumlama tekniğinden farklıdır. Bu anlamda Volkan'ın Sigmund ve Anna Freudcu çizgiye sadık kaldığını ve Kleincı teknikle karşıtlık içinde olduğunu görürüz. Melanie Klein analizin en erken safhalarından başlayarak aktarımı yorumlamaktan yanadır. Bu iki teknik yaklaşım arasındaki farkları incelerken, bu yaklaşımların birbirlerinden farklı analizan gruplarını hedeflemekte oldukı

Volkan yorum için zamanım bekliyor; analizanın iç dünyasının yorumu almaya ve çalışmaya hazır olmasını bekliyordu. Diğer taraftan Volkan'ın yorum yapmaması, analizanın savunmalarını kabul edip onları desteklemesi anlamına gelmiyordu. Volkan yorum için beklerken, bir taraftan da analizanın savunmalarının ilişkisel kontrol alanlarından da uzak duruyordu. Yani yorum yapmaması, onun yerine analizanıyla –sosyal yaşamda olması beklenebilecek– başka bir şey yapmasına (sohbet, tavsiye, konu değiştirme, vs.) dönüşmüyordu.

Doğru yorumu geçerli zaman ve şartlarda yapmak için beklemek ve analizi sosyal bir ilişkiye dönüştürebilecek şeylerden uzak durabilmek, psikanalitik alan yaratma olgusunun temelinde var olan bir duruştur. Bu duruşun özünde sessizlik vardır. Psikanalist potansiyeli yüksek bir sessizlikle durur; sessizlikte durur. Bu sessizliğin yarattığı alan çok şeylere gebedir. Psikanalist aradığı soruların yanıtlarını iki yerde bulur: Ona konuşan analizanın çağrışımlarında ve kendi sessizliğinde izlediği düşüncelerinde (bir anlamda kendi çağrışımlarında).

İçeriği ve zamanlaması doğru olan yorum bu sessizliğin sağladığı imkânlarla gelir. Ancak doğru yorumu yapmak sadece analistin erişim alanında değildir. Analistin tabi olduğu potansiyeli yüksek sessizlik analizana da kendini yorumlama imkânlarını verir. Psikanalistin bu sessizliği taşıyabilmesi sadece onun bilgisine değil, deneyimleriyle olgunlaşan bilgeliğine de dayanan bir kuvvettir.

Son yıllarda psikanaliz dünyasındaki değişimler özellikle ABD'de Vamık Volkan'ın da ifade ettiği gibi, "klasik psikanalist tipinin mekanikliği" ve "yeni analist tipinin insanîliği" gibi kavramlaştırmalar etrafında şekillenen bir tartışma yaratmıştır. Özellikle psikanalistin sessizliğiyle ilgili olarak mekaniklik nitelendirmesi yapılmaktadır. Yeni psikanalitik ekollerin bir kısmında daha etkileşimsel psikanalist modelleri önerilmektedir. Analiz odasındaki etkinliğin doğası bir diyalog olarak teklif edilmektedir. Vamık Volkan bu tür yeni oluşumların uzağındadır. Klasik analist modelinin insanî olarak görül-

ları ihtimalini göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nevrozda analistin Volkan'ın tabiriyle "pişmesi"ni beklediği bir aktarım varken (aktarım nevrozu) diğer örgütlenmelerde örneğin sınırda örgütlenmede aktarım kendine göre bir hazır oluş ve aciliyetle analistin kucağına düşer. Kleinci teknik bu tür aktarımı yorumlamada geç kalmanın analitik süreç için zararlı olabileceğini savunur. Vamık Volkan da sınırda kişilikler ve ruhsallığı az gelişmiş bazı vakalarda analitik çalışmanın başlangıcında aktarımın ciddi bir direnç özelliği taşıdığını düşünür. Bu gibi durumlarda nevrozla yapılan analitik çalışmadan farklı olarak, aktarımı öncelikle ele almanın gerekli olduğu kanaatindedir. Hâl böyle olunca aktarımın yorumlanması ve yüzleştirilmesi sonraki analitik ilerlemeyi mümkün kılacak bir ön çalışmadır (Volkan, Kişisel Görüşme, 2010).

memesine itirazı vardır. Ona göre, psikanalistin insanîliği, analizanına iç dünyasını bütünüyle ifade edeceği alanı yaratmasındadır.

Gable'ın analizinin hikâyesi Volkan'ın ne zaman susması ne zaman konuşması gerektiğini iyi bildiğini gösteren örneklerle doludur. İyi bir analist olmanın gerekliliklerinden bir tanesi analizanın iç dünyasında ne olup bittiğini anlayabilmek ise, bir diğeri, bu anlayışı analizanın dikkatine sunma becerisidir. Vamık Volkan hassas bir şekilde analizanın bilinçdışının izini sürer, ancak bu iz sürmenin neticelerini analizanın dikkatine ve bilincine sunmakta, yani yorumlamakta hiç de acele etmez. Bu bekleyiş bilgeliği onun kafasındaki psikanalizin sanat yanıdır. Bu sanat birçok şeyle birlikte direnci iyi tanımak ve onunla dans edebilme ustalığını da içerir.

Analitik süreçlerin bir bileşeni de dirençtir ve her analist direncin bazı durumlarda iyice katı ve aşılmaz hale geldiğini iyi bilir. Bu tür zorluk hatta imkânsızlıkla karşılaşmalar akla şu soruyu da getirir: Bu tür bir direnç ne kadar analizan kaynaklı ne kadar psikanalist kaynaklıdır? Bundan yıllar önce ünlü psikanalist Paul Ornstein ile yaptığım bir sohbette bana psikanalizin direnç diye tanımladığı şeyin bir kısmının iatrojenik olduğunu söylemişti (Iatros = Doktor; Jenik =Kökenli). Analizanın kendi içsel dinamikleri ve yapılarına dayalı bir direnç özelliği olabileceği gibi psikanalistin veya psikoterapistin zamansız ve orantısız müdahalelerinin karşısında analizanın sağlıklı bir biçimde kendini korumaya çalışması; kendi bütünlüğünü ve sürekliliğini kaybetmeme gayreti, yorumunu kabul ettirme çabası içinde olan psikanaliste bir direnç olarak gözükebilir (Ornstein, Kişisel Görüşme, 2000).

2003 yılında Estonya'da IPA (Uluslar arası Psikanaliz Birliği) tarafından düzenlenen yaz okuluna katılmıştım. Okulun konusu "Direnç"ti. Vamık Volkan okulun hocalarından biriydi. Konuyu ele alış şekli ve vakalara uygulama biçimi açıkça şu mesajı vermişti: Direnç tedavinin önündeki engel olup olumsuz bir nitelikle anılmakla birlikte aslında analizin süreç değerinin zamanlamasını; analizanın değişim dinamiklerinin kendi doğal ve kişiye özgü biricik seyrini tayin eden ve bunları analiste haber veren bir olgudur. Bir başka deyişle direnç analitik alan ile analizanın doğası arasındaki hassas dengede nerede bulunulduğuna dair psikanaliste yön gösteren bir göstergedir. Gable vakası örneğinde Volkan'ın bu yaklaşımı nasıl uygulamaya döktüğünü bir kez daha görme fırsatım oldu.

Volkan, Gable vakasını sunarken aktarım belirtisiyle (*transference manifestation*) aktarım nevrozu arasındaki farkı betimler. Önemli bir teknik bilgi olarak, aktarım nevrozu olgunlaşmış haliyle yorumlanması gerektiğini

ancak aktarım belirtisinin yorumlanmasının hatalı olduğunu söyler. Aktarımın belirtileri, ileride bir bütün olarak gelişecek aktarım nevrozunun işaretleridir. Aktarım belirtilerini yorumlamak, meyveyi hamken dalından kopartmaya benzer. Bu bakış açısına göre, olgunlaşmamış süreçlerin zamansız yorumlanması hem dirençlerin orantısız güç kazanıp analiz sürecini kuruluş aşamasında baltalamasına yol açar hem de analizan bu yorumları kabul ederek onların içerikleriyle çalışıyor görünse de bu durum gerçekçi olmaktan uzaktır ve analitik süreç ağırlıklı olarak bilişsel ve entelektüel bir renge bürünür. Bu vesileyle Volkan'ın psikanaliz sanatının zamanlama özelliğine yine vurgu yaptığını görmüş oluruz .

"Aktarımın pişmesi" bahsinde değinilmesi gereken bir ek özellik, psikanalistin analitik çalışmayı "olgunlaştırmasıdır" da. Bunun için psikanalistin analizanını psikanalitik çalışmaya hazırlaması önem taşır. Psikanalist aktarımda olsun, aktarımdışı yorumlamalarda olsun analizanının merakını ve ilgisini belli malzemelere çeker. Volkan'ın Gable analizinde bahsettiği "bağlayıcı yorumlar" (*linking interpretations*) bu tür araçlara örnektir. Bağlayıcı yorumlar bir malzeme ile ötekileri birbirine bağlar. Malzemeler arasındaki paralellikleri, karşıtlıkları veya ilişkileri işaret eder. Bu tür yorumlar bu bağlantıları kurar ancak nihai kökensel sebepleri açıklamazlar. O işlevi görenler "genetik yorumlar"dır. Bağlayıcı yorum analizanı meraklandıran ve birlikte çalışma ilişkisi geliştiren bir hazırlık yorumudur.

Volkan psikanalizde yeni olduğu iddia edilen şeylerin önemli bir kısmının o kadar da yeni olmadığını düşünür. Ona göre bu yanılgının temelinde psikanaliz tarihini iyi bilmemek yatar. Psikanaliz tarihini bilmenin psikanalistlerin kimliğini kuvvetlendirdiğine inanır. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan ve başta A.B.D. olmak üzere bütün dünyada kuvvet kazanan yeni psikanaliz ekolleri (Kendilik Psikolojisi; İlişkisel Psikanaliz; Öznelliklerarası yaklaşımı ve diğerleri) hem kuramda hem uygulamada çarpıcı farklılıklar sergiliyor görünürler. Oysa ben bu farklılık görüntüsünün altında yatanın kuram ve teknikteki değişimlerden çok bazı analistlerin uygulamalarını geçmişe göre daha cesaretle ortaya koymaları olduğunu düşünüyorum. Tabii ki özellikle Heinz Kohut'un kuramsal formülasyonu ve uygulama ile ilgili teklif ettiği değişiklikler, kendinden önceki benzer üretimlere göre daha net, daha tanımlı ve daha hedefe yöneliktir ancak bu yeniliklerin içini araştırıp bileşenlerine baktığımız zaman orada psikanaliz tarihinin bilindik pek çok kişisiyle ve klinik uygulamasıyla karşılaşırız.

Bu tür yeni oluşumların başlangıcı Sigmund Freud kadar eskidir. Ve

bu oluşum her zaman bir gölge gibi kurumsal ve kuramsal olarak kabul gören, tanıtılan ve savunulan psikanalizin (Anaakım psikanalizin) yanı başındadır. Bu iki oluşum yan yana akan iki nehir gibi neredeyse yüz senedir zaman zaman birbirlerine yaklaşarak, bazen de uzaklaşarak birlikte var olurlar. Heinz Kohut ve takipçileri bu gölge nehrin yakın geçmişteki ve günceldeki kollarıdırlar. Bu nehrin önceki kilometrelerinde Ferenczi, Balint, Guntrip, Fairbairn, Winnicott, Sullivan, Alexander vardır. Ferenczi'nin psikanalistinin Sigmund Freud olduğunu hatırlatarak şunu öne sürmek isterim: Bugünlerde yeni psikanaliz diye tanıtılan ancak Volkan'ın yerinde uyarısıyla yüz senelik geçmişi bulunduğunu hatırladığımız bu "diğer psikanaliz"in ilk ismi Ferenczi'den önce Sigmund Freud'dur. Freud'un söyledikleri ve yazdıkları kadar yaptıklarının da psikanalizin yapısında yeri ve rolü vardır. Freud'un bazı analizlerdeki uygulamaları, yazdıklarına veya başka analizlerde yaptıklarına uymaz. Freud'un farklı uygulamalarının –o kuramsal olarak adını koymamış ve arkasında durmamış bile olsa– psikanalizde kuşaktan kuşağa geçen bir etki yarattığını düşünüyorum.

Vamık Volkan psikanaliz tarihini bilmek gerektiğini söylüyordu. Psikanalizin tarihi sadece kuramların ve tekniklerin tarihi değildir. Aynı zamanda meslek grubu içindeki ilişkilerin de tarihidir. Volkan bu tür bir tarih bilmeme durumunu adaylarla yaşadığı bir deneyime bağlı olarak anlatmıştır. Ancak bence tarih bilincinden kopuk olmak sadece adaylarla sınırlı değildir. Bu bağlamda sormak gerekir: İlişkisel psikanaliz uygulamalarında Ferenczi veya Winnicott nasıl olup da köken olarak unutulmuş gibidir? Kendilik Psikolojisi Winnicott'ın katkısını nasıl görmezden gelebilir? Heinz Kohut'un yazdıklarında Winnicott'a az değinmesi şaşırtıcıdır.

TERAPÖTİK OYUN

Gable vakasını okurken metinde sıkça rastladığımız, Volkan'ın "terapötik oyun" adını verdiği kavramın özellikle aktarım nevrozunun çözümüyle ilgili önemli bir perspektif yarattığı kanaatindeyim. Terapötik oyunlar en genel anlamda analizanın bilinçdışında hakim olan senaryonun analisti içine almasıdırlar (Buna "casting" benzetmesi de yapabiliriz). Analizan iç dünyasında bir öyküyle, bir senaryoyla, bir piyesle uğraşmaktadır. O sahnenin içine girmiş ve gözü artık başka bir şey görmemektedir. Analizanın iç dünyasının sahnesi psikanaliste bu piyeste veya filmde bir rol ve/veya roller verir. Volkan'a göre analizan aktarım nevrozunun çözümüyle bağlantılı pek çok terapötik oyuna girer. Bu oyunlar aracılığıyla aktarım nevrozu çözümlenirken analizan analis-

tini yeni bir nesne olarak görmeye başlar. Bu yeni nesne ile kurulan eskiye göre farklı ilişki ruhsal bir değişim olduğunun kanıtıdır.

Terapötik oyun aktarım duygularıyla doludur. Analizan analistine iç dünyasından ve geçmişinden figürler ve özellikler yansıtmaktadır. Bu yansıtmalarla ortaya çıkan oluşumun önemli yönlerinden biri "tekrar" özelliğidir. Analizan onun için belirleyici olan ilişkisel durumları ve sahneleri psikanaliz odasında tekrar üretmektedir. Bu tekrarlar çoğunlukla karbon kopya değildirler. Onlar tekrarlarla kendini ifade eden bir potansiyelin değişik versiyonlarıdır. Terapötik oyun kendini tekrarlarla ifade eden bu potansiyelin, psikanalistle ilişkide türeyen versiyonlarından biridir. Aktarım duygularının varlığı, psikanaliste terapötik oyunu derinlemesine çalıştığı zaman analizanında duygusal değişim yaratma imkânım verir. Bu değişimin sebebi aktarımla çalışmanın "şimdiveburada" ("bu ilişki özelinde") özelliğinin düşünsel bir irdeleme olmaktan çok duygusal öğrenme olanağı yaratmasıdır.

Volkan aktarımdan söz ederken "keyif" (*joy*) kavramını getirir. Bu, belli bir alanı iyi bilen insanların, o alandaki oluşumları tanımlarken ve onlarla çalışırken yaşadıkları keyiftir. Aktarımın analitik odaya ve analitik alana girişi ve onu kaplayışının aracı, Volkan'ın tabiriyle "terapötik oyunlar"dır. Bu bağlamda "oyun" ve "keyif" kavramlarının bağlantısını hatırlamakta fayda vardır. Volkan'ın aktarım ve terapötik oyun konusunda nasıl ustalaştığının kanıtı, analizanının ona yönelik görünürdeki olumsuz duygularında bile onun bunu aktarımın ortaya çıkışının delilleri olarak görüp keyiflenmesinde bulunur.

Volkan'ın aktarım bağlamında ele aldığı önemli kavramlardan birisi de aktarımın "*mışcasınalığı*"dır. Aktarım piştikçe analizan analistine karşı iç dünyasından taşan duygular hissetmeye başlar. Ona öfkelenir; ona âşık olur; onu öldürmek ister; seans aralarında onu özler; onunla kavga eder. Eğer analizanın ruhsal gelişim düzeyi, Gable'da olduğu gibi nevrotik örgütlenmeye ulaşmışsa, aktarımın bu duyguları yanında, analizanın bu duygulara dışarıdan bakabilen bir tarafı da vardır. Analistine kızgın olup onunla kavga ederken bir taraftan da niye bu kadar kızgın olduğu üzerine düşünüp, seansta bunu analistiyle birlikte anlamaya çalışır. Zaten bunun böyle olmadığı bir durum, analizanın simgeleştirme kabiliyetinin düşük olduğuna işaret eder ve böyle bir kişiyle analitik çalışmalarda teknik değişiklikler gerekebilir. Hatta simgeleştirmesi düşük hastalarda analizin uygun olup olmadığı bile bir tartışma konusudur. Böyle durumlarda analizden ziyade yüz yüze yapılan ve terapistle hastası arasında daha fazla etkileşimi barındıran terapi yöntemleri tercih edilebilir.

"mışcasınalık" kavramı ister istemez "oyun" kavramını düşündürtmektedir. Bu noktada "terapötik oyun" ve "mışcasınalık" yan yana konulabilir. Çocukların oyunlarını gözlediğimizde görürüz ki, oyun oynayabilme kabiliyeti belli bir gerçeklik algısı gelişimine ve hayal ile gerçeğin birbirinden ayrışabilmesine bağlıdır. Çocuk bu gelişimle "mevcut" (*presentation*) ve "temsil"i (*re-presentation*) birbirinden ayırabilir hale gelmiştir. Çocuk kovboyculuk oynarken, taburenin at, sopanın tabanca olmadığını bilir. At ve tabanca orada mevcut değildir ancak oyun ortamında onların yerine geçen (onları temsil eden) temsilleri (sopa ve masa) bulunmaktadır. Oyun oynayabilmenin bir sonraki gerekliliği çocuğun "mışcasınalığı" kullanabilmesidir. Çocuk kovboymuş gibi davranır; öyle hisseder. Gerçekliği belli bir süre için askıya alır. Bu askıya almayı yapamayan oyun oynayamaz. Gerçekliğin bütünüyle dışına çıkılması ve "mışcasınalığın" kaybolup oyunun gerçek gibi kabul edilmesi ise sanrı ve/veya varsanıdır. Oyun, gerçeklik ile hezeyanın arasındaki alanı (Winnicott'ın "geçiş alanı" (*transitional space*) diye adlandırdığı alanı) kullanır.

Psikanalizdeki analizan da kendini kaptırdığı tüm duygularıyla terapötik oyunun içindedir ancak bir taraftan da bunun bir oyun olduğunu bilir. Eğer bunu göremeseydi zaten analitik çalışma ve içgörü mümkün olamazdı. Ancak bunun tam tersi bir durum da söz konusudur. Sürekli olarak aktarımın gerçek dışılığının veya "mışcasınalığının" farkında olan bir analizan da psikanaliz sürecinden faydalanamaz. Böyle bir analizan "fazla bilmişliğin" "kontrol takıntısı"nda rehin kalmış durumdadır.

SAHNELEME (*ENACTMENT*)

Son yıllarda psikanalitik süreçte ne olup bittiğini anlama yolunda önemli bir yer tutan kavramlardan biri "sahneleme"dir (*enactment*). Bu kavramın temelinde psikanalizin bir başka kavramı yatar: "Eyleme dökme" (*acting out*). Freud'a göre eyleme dökme bilinçdışına bastırılmış olanın düşünsel bir kavrayışa imkân verecek şekilde bilince yükselmesi değil de, eylemde ortaya konmasıdır. Kişi bilinçdışında tuttuğu düşlemini eylemle gerçekleştirmeye çalışır. Örneğin kardeşine yönelik öldürme arzularını bilinçdışında taşıyan kişi bilinçdışı bir şekilde onun yerine koyduğu birisini (örneğin çalıştığı şirkette yanma yardımcı olarak gelen genç bir çalışanı) "kazayla" yaralar. Bilinçdışında olan adeta bir anda kusulur. Ancak kişi bunu bilincinde işleyemez, ona bilincinde yer açamaz. Eylemin anlamına, onun altında yatan düşleme hâlâ körtür. Eyleme dökmesi onu dışarıdan gözleyenlere (örneğin analistine) bilinçdı-

şı hakkında epey fikir verir. Ancak analizan için eylemin anlamı ve işlevi hâlâ kör noktadadır.

Psikanalistin de bir bilinçdışı vardır. Psikanaliz eğitimi, psikanalistin bu bilinçdışının farkında olmasını sağlamaya çalışır. Bilinçdışının toptan bilinçli hale gelmesi söz konusu değildir. Kaldı ki bilinçdışı çocuklukta kurulup, yapılandırılıp sonra bir daha bilinçle alışverişe girmeyen bir yapı da değildir. Bilinçdışı her an her gün yeniden kurulur; kurgulanır ve yapılanır. Hâl böyle olunca, psikanalist denen kişi kendi bilinçdışı üzerine belli bir noktaya kadar bir içgörüsü olan ve onunla çalışma deneyimi edinmiş bir kişi olmaktan öteye gidemez. Bu sebeple o da eyleme döker; o da eyleme döktüklerine kör (bilinçsiz) kalabilir. Analisti analizanın farklı kılacağını umut ettiğimiz şey ortaya çıkanın bir "eyleme dökme" olduğunu kavraması ve "bu nedir acaba?" diye merak duyması ve kendisini araştırmasıdır.

"Sahneleme" nedir? Bu kavramın tanımıyla ilgili değişik önermeler olsa da tarafımdan bu tartışmada kullanılan tanım, psikanalist ve analizanın beraberce eyleme dökmeleridir. Bu beraberce eyleme dökmede iki iç dünyadaki bilinçdışı içeriğin bir tür evliliğini görürüz. Bu öyküsel birleşme ile analist ve analizan odada beraberce bir oyun sahnelemeye başlarlar. Bu tür sahnelemeler de tekil eyleme dökmeler gibi, onu sahneleyenler için bilinçdışıdır.

Kendi bilinçdışı ile analitik eğitimi sırasında halleşmiş ve onun değişik yönlerine farkındalık kazanmış analist, belli bir hareketi ortaya koyduktan, belli bir sözü söyledikten sonra, "ben bunu şimdi niye yaptım ki? Niye bunu söyledim ki?" diye kendi edimine işlevsel bir yabancılaşma ile bakabilir. Bu tür eyleme dökme üzerine içgörü kazanma amaçlı çalışmalar "zamanda geriye dönüşlü" (retrospektif) olarak mümkün olabilirler. Eylemle eylemin üstüne çalışabilme zamanı arasındaki ardıllığın bütünüyle ortadan kalkması söz konusu değildir. Daha doğrusu böyle bir durumda zaten eyleme dökme veya sahnelemeden söz edemeyiz çünkü bu eylemsel olguların tanımı zaten belirdikleri anda bilinçdışı oluşlarıdır.

Bazen bu tür sahnelemelerin farkına varmak çok kolay olmayabilir. Volkan'ın Kırkpınar kartpostalını ortalıkta unutması ve akabinde bunu hemen fark edip üstüne düşünmesi mümkün olmuştu. Ancak öyle eyleme dökmeler ve sahnelemeler olabilir ki uzun süre onun dışına çıkan ve onun üstüne düşünen bir psikanalitik akıl var olamaz. Böyle durumlarda psikanaliste göre olup bitenlerde hiçbir aykırılık veya farklılık yoktur. O her zamanki gibi seanslarını yapıyordur ve analizanın anlattıklarını dinliyor ve yorumluyordur. Bu tür durumlarda eyleme dökme veya karşılıklı sahneleme çok ince bir

ayrıntıya saklanmıştır. Atom fiziğinde olduğu gibi görünmeyecek düzeyde olup bitenlerin etkisi büyük sonuçlar doğurabilir.[4] Vamık Volkan'ın Kırkpınar kartpostalını analizanın seans içindeki alanında bırakması ve yarı çıplak erkeklerin birbirleriyle bedensel temas sırasındaki yağlı görüntüleri ve minare siluetlerinin analizanın ruhsallığı üzerine davetsiz misafir olarak yollanması eyleme dökme olarak adlandırılabilir. Ancak iki bilinçdışının uzun süredir devam eden analitik çalışma sırasındaki etkileşimlerini düşünürsek, bu eyleme dökme bir tür sahnelemenin bir parçası da olabilir.

Analizanın ve analistin bireysel öznelliklerinden ayrı ama onları kapsayan/içeren bir öznellik olarak (ya da öznelliklerarasılık (*intersubjectivity*) olarak) psikanalizin bir ortak ruhsallığı olduğunu varsayabiliriz. Bu ortak ruhsallık kendini açmak, kendini ifşa etmek için bir son damla olarak Volkan'ın Kırkpınar kartpostal eylemini bekler gibidir.

Eyleme dökmeler içinde belirdikleri bağlamdan kopuk değerlendirildikleri zaman analitik teknik ve/veya analitik ilkeler açısından hatalı veya zararlı görülebilirler. Örneğin "Kırkpınar kartpostalı eyleme dökmesi" içinde belirdiği bağlam bilinmediği zaman kendi başına analitik ortamda olmaması gereken bir şey olarak tanımlanabilir çünkü analitik kurallar "özel eşyalarınızı ortada bırakmayın!" der. Ne var ki bu eyleme dökme Volkan'ın ustaca anlattığı aktarımsal durum ve analizin o noktaya kadarki sürecinin betimlediği bağlamda anlamlı ve işlevsel bir açılım olanağı sağlamıştır. Eğer bu eyleme dökme ortaya çıkışının sonrasında analizanın iç dünyasında yarattığı etkiler açısından incelenmemiş olsaydı, analitik olarak "hata" diye nitelenen bir noktada kalınacak ve önemli bir analitik dönemeç kaçırılmış olacaktı.

"Hata"lar böyle analitik ilerleme fırsatları yaratıyorsa o zaman analistler bilerek (bilinçli düzeyde planlayarak) hata yapıp sonra bunun analizan üzerindeki etkileriyle çalışabilirler gibi bir çıkarım yapmak doğru değil-

4 Örneğin bir analist, koltuğunu o zamana kadar durduğu konumdan birkaç santim daha ileriye doğru itmiş bir şekilde seanslara devam edebilir.Analist bunun bilincinde değildir. Analizan bu değişiklikten önce analistinin ayaklarını ve onların hareketlerini görmezken, bu noktadan itibaren analistinin onu dinlerken veya yorum yaparken nasıl bir beden diline sahip olduğunu görür hale gelmiştir. Bu durum analistin bedeninin analitik ilişkiye katılması olmuştur. Devamındaki süreçte analizanın divanda yattığı yerden dönüp analistinin yüzüne bakması ya da odadan çıkarken daha önce hiç yapmadığı bir şeyi yapması (analistin elini sıkması) analisti şaşırtmıştır. Analizanı elini uzattığı anda kendini tokalaşırken bulan analist bu durumla ilgili bir sıkıntı ve tedirginlik yaşar. O bunları analizanın eyleme dökmeleri olarak görmektedir. Bir sonraki seansta analist her zamankine göre daha mesafeli ve sessizdir. Bu örnekte analist olup bitenleri tek yönlü, yani analizanın eyleme dökmeleri olarak görse de, eyleme dökme olarak gördüğü şeyler aslında kendi eyleme dökmeleriyle ilişkilidir. Analist ve analizan beraberce eyleme dökerek, bir sahneleme işine girmişlerdir.

dir, çünkü daha önce de belirttiğim gibi eyleme dökme veya sahneleme (yani ortaklaşa eyleme dökme) bilinçdışıdır. Bu sebeple analistin onu önceden planlaması gibi bir şey mümkün olamaz. Doğrusu bu tür bir planlama psikanalizin doğal süreç değerlerinin de dışına çıkmak olur çünkü analistin "tümgüçlü" (*omnipotent*) bir fantezi şeklinde analiz sürecini kontrol edebileceği inancını yansıtır.

NESNEYİ YENİDEN KEŞFETMEK

Analitik süreç bir sürü başka şekilde tanımı yanında, aynı zamanda nesnelerini yeniden keşfetmektir. Gable da bu yolculuk sırasında babasını keşfetmiştir. Bilinçdışı düzeyde var olan içselleştirmelerde babanın nasıl bir insan olduğunu bilinçli düzeyde anlamak olgun bir özdeşleşmeyi imkânlı kılar. Gable'ın analitik süreci, başlangıçta bize babayı sadece deniz aşırı bölgelerde subay (İşgalci? Emperyalist? Korkulacak bir zalim?) olarak tanımlar ve ülkeye geri dönüşünün kaygı yarattığını görürüz.[5] Ancak süreç ilerledikçe babanın o bölgelerdeki kalkınmayı ve altyapı inşaatlarını gerçekleştirdiğini öğreniriz. Gable da babasıyla özdeşleşerek inşaatçı olmuştur.

Psikanalitik sürecin de nasıl bir inşa faaliyeti olduğunu düşünürsek, "BabaVolkan ve Gable" bir takım olmuş gibidirler. Volkan'ın, Gable'm babasıyla gittiği maçın sonucundan bahsederken "bizim takım kazandı" ifadesini kullanması bu açıdan manidardır.

Nevrotik örgütlenme şeklindeki ruhsallıklarda hâkim olan dinamiklerin Oidipal çatışmaya dair olduğu genel olarak kabul görür. Bu vakanın analizi de bu kuramsal ve klinik varsayımı doğrulamıştır. Nevrotik örgütlenmeye göre daha düşük (daha patolojik) örgütlenmelerde ise Oidipöncesi çatışma ve duraksamaların bulunduğu kabul edilir. Gable'ın analiz edilen dinamikleri annebaba ve kendisinden oluşan üçgen içinde "arzuyasak" çatışmasını işaret etmektedir. Gable karşı cins ebeveyne duyduğu yasak arzu sebebiyle babası tarafından kastre edilmekten korkmaktaydı. Bunun sonucunda ya arzusunu doyurmaktan kaçınıyor ya da kaçamak bir şekilde arzusuna ulaştığı zaman cezalandırılacağı kaygısını yaşıyordu. Bazen de dışarıdan gelecek ve daha fazla acı verecek bir cezadansa kendi kendisini iğdiş etmeyi tercih ediyordu.

5 Vakanın analizinin yapıldığı yıllardaki politik, tarihi ve kültürel bağlamı düşünürsek, A.B.D. üniversitelerinde o yıllarda yaygın bir şekilde bulunan savaş karşıtlığını ve antimilitarizmi hesaba katmalıyız. Genç Gable uzak bir ülkede askeri misyonla bulunan babasını, savaş karşıtlığı ortamında korkutucu bir figür olarak algılıyor olabilirdi. Vakanın analizinde bu politik, tarihi ve kültürel bağlamın hemen hiç yer almamış olması dikkat çekmektedir.

Tüm bu dinamikler Sigmund Freud'un bundan yüz sene önce ayrıntısıyla tanımladığı ve psikanalizin temel taşı olagelen Oidipal karmaşaya uymaktadır. Öte yandan, psikanalitik kuram ve uygulama geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren Oidipöncesi dinamikleri de derinlemesine araştırmıştır ve bu dinamiklerin yol açtığı patolojilerin izini sürmüştür. Bu dinamikler "üçgen" (AnneBabaÇocuk üçgeni) öncesi özelliklere sahiptir. "Anneçocuk ikilisi"nden doğarlar. Baba ya ortada yoktur, ya pek fark edilmemektedir ya da tanımı "anneolmayan" ile sınırlı ve hâlâ anne referanslıdır.

Vamık Volkan'ın ısrarla vurguladığı ve klinik olarak doğruladığı şekilde Gable Oidipal dinamikler tarafından belirlenmiş bir ruhsallık yaşamaktaysa da Gable vakasına Oidipöncesi dinamiklerin perspektifinden de yaklaşılabilir miydi? Annesinin kocasından gizli oğlunun odasında sigara içişi (oğlunu ortak ettiği ve kocasından gizlediği yasak eylemi) Gable'da Oidipal arzuyu kamçılayan bir baştan çıkarma olarak görülebilir. Bununla birlikte bende böyle bir annenin Oidipöncesi dönemde çocuğuna ne yaşattığıyla ilgili bir merakı da uyandırmaktadır. Bazen depresif (yutucu, emici) bir anne, babadan çalınacak bir sevgili olmaktan çok, elinden kurtulmak için babanın kurtarıcı olarak çağrıldığı bir kara delik de olabilir. Hatırlarsak, analizin başlarında Gable Volkan'ın ofisine hep yaralanmış halde gelmektedir. Bu yaralanmalar Volkan'a göre, "beni kesmene gerek yok; bak zaten kesiğim" anlamına gelmekteydi. Acaba Oidipöncesine odaklı bir acı ve kaygı olgusuyla ele alınsaydı, Gable babayı yardıma çağırıyor ve "Ne kadar yaralıyım! Bak kanıyorum!" diyor olabilir miydi?

Vamık Volkan'ın Oidipal dinamiklere odaklı formülasyonu ve klinik uygulaması tutarlı ve sonuçları itibariyle başarılıdır. Yukarıdaki gibi soru ve sorgulamalar psikanalitik merakla vaka hikâyesinde fazla anlatılmayan detayların (örneğin annenin kişiliği; Gable'm erken bebeklik dönemi, vs) irdelenmesine yöneliktir. Ayrıca unutulmamalıdır ki tüm nevrotik örgütlenmelerin de bir Oidipöncesi vardır; tıpkı sınırda veya psikotik örgütlenmelerin Oidipal dinamiklerin öyle veya böyle içinden geçmiş olması gibi.

Gable'ın psikanalizinde babanın yeniden keşfedilen bir nesne oluşuna tanıklık ettik. Ya anne? Bizim okur olarak anneyle ilgili fazla bir şey bilmiyor –ve de vaka öyküsü boyunca da öğrenmiyor– oluşumuz bana Gable'm annesiyle ilgili ne bildiğini ne bilmediğini, onu ne kadar keşfettiğini veya yeniden keşfedip etmediğini merak ettirdi. Aynı şekilde vaka sunumu boyunca Gable'ın eşinin de karanlıkta bir figür olarak kalışı, dilimizdeki "gelin kaynana toprağından olur" deyişini bana anımsattı.

VAKALARI YAZMAK

Vamık Volkan'a göre vakaları ayrıntılı süreç özelliklerini anlatarak yazmak psikanalizin gerçekten nasıl çalıştığına dair kuvvetli bir bilgi kaynağıdır. Bu psikanalizin uzun ve karmaşık süreci göz önüne alındığında gerçekten altından kalkılması zor ve beceri isteyen bir iştir. Ancak aynı zamanda vazgeçilmezdir.

Ellenberger (1970) Freud'un yazarlara nasıl hayranlık duyduğunu anlatırken aslında onun da büyük bir yazar olduğunu ve insanlık hallerini güzel öyküler haline getirdiğini söyler. Ona göre Freud'un her bir vaka öyküsü (Dora, Kurt Adam, Fare Adam, Küçük Hans ve diğerleri) birer roman olabilirdi. Bu vakaları bilimsel zenginlikleri yanında öyküye dâhil olan karakterlerin detaylı ve yaşamsal betimlemeleri çarpıcı hale getirmiştir. İnsan varoluşunun kurgusal yönünü pek zekice fark eden Freud'un Goethe Edebiyat ödülünü almış olması anlamlıdır.

Psikanalizi uygulamak kadar belirli bir psikanalitik uygulamayı psikanaliz eğitimi için yazılı eser haline getirmek önemli ve gereklidir. Psikanalizi sadece kapalı kapılar ardında kalan ve sonraki kuşaklarla ve psikanaliz dışındaki disiplinlerle paylaşmayan bir öğreti olmaktan koruyan da budur.

Vamık Volkan'ın bu konuda Freud'u izlediğini görürüz. Onun vaka öyküleri de bilimsel başarılarının yanında okuyucuya edebi zevkler tattırır ve olayların akışıyla bağlantılı gerginlik ve gerginliğin çözüm bulması gibi unsurlar aracılığıyla okuyuşu meraklı hale getirir. Onun Kozmik Kahkaha, Atlarla Yaşayan Kadın, Kusursuz Kadının Peşinde ve Fanustaki Yaşayan İnsanlar adlı kitaplarının hepsi ve bugün elinizde tuttuğunuz Gable'ın analizi birer roman olabilecek malzemeye sahiptirler.

Vamık Volkan Türkiye'de psikanalizin gelişimi için yaptığı diğer büyük hizmetlerin (kurumsal ve eğitimsel) yanında bu tür yazılı üretim olarak da büyük katkı sağlamıştır ve öncü haline gelmiştir. O bu kitaplarla sadece kuramsal ve ithal bir anlayışta sınırlı kalmamış ve Türkçede psikanalitik uygulamayı ve kliniği doğrudan ve detaylı anlatan yazılı üretim yapmıştır. Artık Türkçede "psikanaliz nasıl bir şey?" sorusunun gizemli ve sisler arasındaki yanıtını ortadan kaldıran ve psikanalitik sürecin zahmetli ve kolay anlaşılmayan patikalarını üşenmeden aydınlatan somut referanslar bulunmaktadır.

ÖLÜMSÜZ ATATÜRK

Vamık Volkan'ı ilk olarak seksenli yılların sonunda karşılaştığım –tarihçi Norman Itzkowitz ile birlikte yazdığı– *Ölümsüz Atatürk* (1998) kitabı sayesinde tanıdım. O kitabı okurken psikanalizle ilgili bilgilerim son derece sınır-

lıydı. Psikanalitik bilgi eksikliği bir tarafa, kitabın konusuna yönelik duygusal ve düşünsel durumum da kitabı tam olarak kavramamı engelleyen bir başka etkendi. Ancak tüm bunlara rağmen kitaptan geriye tam adını koyamadığım ve adım koyamadıkça daha da büyüyen bir etki kaldı.

O yıllarda dost sohbetlerinde ne yapıp ne edip konuyu bu kitaba getirdiğimi hatırlarım. Söylemeye başladıklarım etraftakilerin ilgisini çekmekteydi ve merakla sözlerimin gerisini beklemeye başlıyorlardı. Ancak kitabın bende yarattığı duyguları anlatmaktan ötesine fazla gidemiyor. "Kitap yani şey..öyle ki...yani aslında şunu diyor...neyi diyor?" gibi karışık şeylerden fazlasını söyleyemiyordum.

Aslında kitaptan bir düzeyde fazla bir şey anlamamışken bir başka düzeyde çok şey edinmiştim. Adeta içim kitabın ne demek istediğini anlamıştı da düşüncem, dilim, kafam tam adını koyamıyor; ne anladığını söze dökemiyordu.

Rahatlıkla diyebilirim ki, yaşamımım o noktasından sonraki psikanaliz uğraşlarım; psikanalizle bağlantılı ilgilendiğim konular; çevreme bakarken merak ettiğim şeylerin önemli bir kısmı bu kitabın bende yarattığı o tuhaf etki tarafından güdülenmişlerdir.

İçimin anlayıp varlığımın diğer taraflarının dillendiremediği şeylerin adını koyma ve bu iki tarafım arasındaki farkı kapatma uğraşım sürdükçe, belli aralıklarla *Ölümsüz Atatürk* kitabına döndüm. Hiçbir zaman baştan sona okumadım. Kısım kısım okudum; baştan sona atladım; sondan ortaya geçtim. Kitap yıllarca ofisimde ve evimde masalarda, raflarda, yatak altlarında, arabalarımda dolaştı. Sayfaları parçalandı. Fotokopisini çektirdim; spiralletirdim. O da yıllar içinde parçalandı. Çevirisini aldım. İngilizcesini ısmarladım. Bir kopyasını kaybettim. Yeniden ısmarladım.

Kitaba her dönüşümde hem psikanalizle kurduğum bilgi ve kişisel deneyimde hem de kitabın konusuyla girdiğim ilişkide farklı yerlerdeydim. Bu sebeple kitabı okurken çoğunlukla farklı yerlere takıldım; farklı etkiler yaşadım.

Vamık Volkan'ın tek önemli ve belirleyici özelliği *Ölümsüz Atatürk* kitabını yazması değildir. Ancak *Ölümsüz Atatürk*, onun kariyerini ve yapıtının bütününü göz önüne aldığımızda, etkinliklerinin yöneyini en iyi özetleyen eseridir.

Aslında bu kitapla kurulan ilişkide verdiğim tepkilerde çok da yalnız sayılmazdım. Mesleki camia ve daha geniş bir çemberde toplumun kanaat çevreleri kitapla değişik kereler karşılaştılar ve buluştular. Bu anlamda kitap tekrar tekrar bulunan, buluşulan ve keşfedilen bir nesne gibiydi.

Doksanlı yılların başında kitap henüz tam anlamıyla okunmamışken ve ona dair bilgi kulaktan kulağa dolaşırken katıldığım bir mesleki toplantıda Vamık Volkan'dan merak, gurur ve hayranlıkla söz edildiğini hatırlıyorum. Bu yıllar psikanalizin Türkiye'ye –büyük bir gecikmeyle de olsa– girmeye başladığı ve ileriki yıllardaki kurumsallaşmanın temellerinin atıldığı zamanlardı. Bu bağlamda dünya çapında ünlü bir Türk psikanalistin farkına varmak büyük önem taşıyordu. Üstüne üstlük bu kitap Vamık Volkan ile Mustafa Kemal Atatürk buluşmasıyla gerçekleşmişti. Atatürk'ün isminin geçtiği böyle bir buluşmaya hiçbir Türk'ün bütünüyle kayıtsız kalması beklenemezdi.

Sonrasında belli bazı psikanalitik tartışma ortamlarında kitaptaki formülasyonlarla ilgili oldukça teknik düzeyde somutlaşan eleştiriler gündeme gelmişti. Teknik eleştirilerin önemli bölümü bu tür bir uygulamalı psikanaliz çalışmasında, incelenen kişiliğin patolojisi veya kişilik örgütlenmesi konusunda bir sonuca varılamayacağını iddia ediyordu çünkü onlara göre incelenen kişi yaşamıyordu ve analistin divanında olup, analistine aktarım duygularını ve düşlemlerini yansıtmıyordu.

Türkiye'de psikanalizin kuruluşu somutlaştıkça onun içindeki ekol farklılıkları ve dünyada var olan ekoller arası çekişmeler Türkiye'de de başlamıştı. Kitap bu sebeple de değişik ekollerin anlaşmazlık meselesi haline gelebiliyordu.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra Volkan'ı gazetelerde ve televizyonda ünlü bir gazeteciyle görüşmeler yaparken gördüm. Kitap ulusal basının ilgisini çekmişti. Tüm bu yazılar, görsel programlar ve röportajlarda Volkan ve kitap övülüyordu.

2000'li yıllarla birlikte Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üyelik sürecinin somutlaşması, ülkede esen liberal rüzgâr ve küreselleşme, karşıtını da yarattı. Ülkedeki iktidar değişikliğine de bağlı bir şekilde milliyetçilik ve ulusalcılık kuvvet kazandı ve tepkisel bir savunmacı özelliğe büründü. Bu değişim yıllarında Atatürk ve Kemalizm ile ilgili değerlendirmeler yıllardır alışılageldiği gibi sadece övgü ve yüceltme düzeyinde kalmadı. Artık diğer pek çok konuda olduğu gibi Atatürk ile ilgili olarak da farklı görüşler, eleştirel bakış açıları veya resmi tarihin dışına çıkan bilgiler yazılmaya, konuşulmaya başlandı.

Bu küreselleşme ve ulusalcılığın karşıtlık ortamında Vamık Volkan'ın adı ve *Ölümsüz Atatürk* yine ve bu sefer farklı şekillerde anılır oldu. Özellikle gazeteci Can Dündar'ın *Mustafa* filminin yarattığı tartışma ortamında, Can Dündar'a yöneltilen eleştiriler, filmin esin ve bilgi kaynağı olduğu düşü-

nülen *Ölümsüz Atatürk* kitabına ve Volkan'a yöneldi. Volkan ulusalcılar tarafından kıyasıya eleştirildi. Kitap ve onun diğer etkinlikleri Türkiye'ye yönelik büyük bir komplonun parçaları olarak görüldü.

Ölümsüz Atatürk'ün yarınlarda yine gündemde değişik şekillerde yer alacağını ve bu yer alışların farklı şekillerde olacağını öngörüyorum çünkü Atatürk meselesinin Türkiye'nin ruhsallığı, siyaseti, ekonomisi ve kültüründeki değişimlere bağlı olarak değişik görünümler aldığını ve ilerde de alacağını biliyorum. Maalesef uzak tarih anlayışımızın yok oluşu yanında yakın tarih algılamamızda da inanılmaz kopukluklar oluşmuştur. Kırklardaki, ellilerdeki, altmışlardaki ve daha sonraki on yıllardaki Atatürk'lerin ve Atatürkçülüklerin birbirlerinden önemli farklılıkları vardır. Örneğin son beşaltı yılın Atatürk'ü neredeyse Batı düşmanı bir portreye bürünmüştür. O 27 Mayıs'ı izleyen günlerde özellikle CHP'deki dönüşümden sonra solcuydu. 12 Eylül'den sonra ise "komünizmin başının her görüldüğü yerde ezilmesi gerektiğini" söyleyendi.

Türkiye değiştikçe, sorunları, çatışmaları ve çelişkileri değişik görünümler aldıkça, Türkiye için her zaman önemli bir referans noktası olan Atatürk'le ilgili düşünceler ve duygular da değişecektir. Ve bu bağlamda Atatürk üzerine yazdığı bu kitapla, tabulaşmış bir meselenin üstüne büyük bir cesaretle giden Volkan'a yönelik görüşler, duygular da değişimler gösterecektir. Bu şekilde bir değerlendirme yapınca, tek yönlü nedensellik ileri sürmüş oluyorum. Bu tek yönlü nedensellik büyük toplumsal dinamiklerin ve Çağın Ruhu'nun etkisine dikkat çeker. Bu görüşe göre kültürel iklim; üretimtüketim ilişkileri; sınıflar mücadelesi; uluslararası konjonktür, vb. gibi büyük çaplı dinamikler ileri derecede belirleyicidirler. Bu belirleyicilik, içinde yaşadığı büyük okyanusta neler olduğunun farkında olmayan bireysel zihinlerde çeşitli sonuçlar yaratmaktadır ve bireysel zihinler sebepsonuç ilişkilerini kuramadıkları bu dinamiklerin orta yerinde, süreklilik ve devamlılıklarını sağlayabildiklerine ve koruyabildiklerine; hür iradeleriyle karar verebildiklerine inanarak ve güvenerek yaşamaktadırlar (ki bu çoğunlukla doğru değildir). Bunu herhangi bir komplo teorisi ima etmek için değil; komplo kurmaya çalışanların bile kapsayamayacağı büyüklükte (onların da nihaî kertede bu dinamikler tarafından paranteze alınacağı bir kapsamdır bu) bir büyük dinamik olduğunu belirtmek için söylüyorum. Bu büyük dinamikler sadece bireysel zihinleri değil, etki alanlarına giren grupların (örneğin bir ülkenin nüfusunun) tepkilerini, düşüncelerini ve tutumlarını da belirlemektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada bir kapitalizm ve komünizm kutuplaşması olmasaydı ve bu bağlamda Türkiye A.B.D. tarafından kapitalistlerin sınır bekçisi rolüne zorla-

nan bir ülke olmasaydı on yıllarca kafalarımızda nasıl bir Atatürk resmi ve Atatürkçülük şekillenirdi? Bunu ve buna benzer soruları yanıtlamaya çalışmak önemlidir çünkü ancak o zaman "o balıklar ki denizde yaşarlar denizi bilmezler" durumundan çıkma konusunda biraz olsun umudumuz olur.

Büyük dinamiklerin tek yönlü nedenselliği yanında, bu dinamikler üzerinde etki yaratan ve nedensellikte ters akıntılara sebep olan az ve istisnai durumlar da vardır. Burada bireyselden kaynaklanan ve büyük dinamikler üzerine etki yaratan sebeplerden bahsediyorum. Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen günlerde zincirinden boşanmış gibi sonuçlarına koşan büyük dinamiklerin karşısında yarattığı bireysel etki bir örnektir. Vamık Volkan'ın *Ölümsüz Atatürk* kitabı da bu tür bir nedenselliğe örnektir. Bu tür bir nedensellik hakkında bir soru soralım ve olası yanıtları üzerine düşünelim: Geri kalan her şey aynı olsaydı ancak Vamık Volkan bu kitabı yazmamış olsaydı, ruhsallığımızda, kültürel algılamalarımız da, Atatürk'e yaklaşımımız da bir fark olur muydu? Bu soruya "hayır" diyenler olacaktır. Ben "evet" diyenlerdenim. Tarih anlayışında *one man show*'a fazla sempati duymasam da, önemli bazı bireysel etkilerin özel zamansal buluşma noktalarında büyük dinamiklerle etkileşime girdiğini düşünüyorum. Bu noktada Erik Erikson'un (1975) "tarihsel an" kavramına inanıyorum. Öyle bazı zamanlar olur ki bireysel bir etki ile büyük dinamiklerin buluşması, öngörülemeyen çapta etkiler yaratır.

Volkan Türkiye ruhsallığı üzerine yarattığı bu etkiyle, psikanalizin etki alanının sadece "klinik ve bireysel" ile sınırlı olmadığının altını çizmiştir. Bu, bizi uygulamalı (applied) psikanaliz'in sınırları içine davet eder.

VOLKAN'IN UYGULAMALI PSİKANALİZİ VE POLİTİK PSİKOLOJİ

Sigmund Freud 1932'de Albert Einstein'den bir mektup alır. Bu mektupta Einstein insan ruhunun büyük kâşifine giderek yakınlaşan büyük savaşın işaretlerinden bahseder ve bunun sonucunda insanlığın kendi kendini yok etmemesi için ne yapılması gerektiğini sorar. Freud uzun ve güzel bir mektupla yanıt verir. Bu mektup daha sonra "Neden Savaş?" (Freud, 1933) başlıklı bir yazı olarak Freud'un bütün eserleri içinde yer alacaktır.

Vamık Volkan'ın karamsar bulduğu bu mektupta Freud önce psikanalizin nasıl bir bilim olduğunu açıklar. Daha sonra bu yeni bilimin araçlarıyla dünyada olup bitenlerin kökenine dair çözümlemeler yapar ve en sonunda psikanalizin dünya üzerinden savaşları silmek gibi bir şeyi başaramayacağını söyler. Ona göre insan var oldukça; insan grupları bir arada yaşamak zorun-

da oldukça; insan dürtüleri insanı güdülemeye devam ettikçe savaşlar dünya üzerinde var olmaya devam edeceklerdir. Freud'un insan tanımı ve bu tanımın doğaya dayanan gerçekleri, barışçıl romantizmlerden uzaktır ve vahşi bir özelliğe sahiptir. Örneğin Freud hukuku ve adaleti, kuvvetli birinin veya birilerinin ötekileri gücüyle sindirip, bu baskın hale gelişini bir düzene ve sürekliliğe kavuşturmak için yarattıkları olgular olarak tanımlar. Bu tek örnek bile yüzeydeki medeniyet ve yüksek duyguların altında nasıl vahşi ve acımasız bir tabiat gerçeği olduğunu göstermektedir.

Freud psikanalizi, insanın karmaşık yapısını anlamak ve açıklamak doğrultusunda işlevsel bir araç olarak görür. Ancak bu başarı ve güç, insanın doğasını değiştirmek, mesela savaşları önlemek veya ortadan kaldırmak gibi bir hedefe yakınlaşamaz bile. Freud'a göre, psikanaliz geniş gruplar halindeki insanların çektikleri ve çektirdiklerine açıklamalar getirir ancak ıstırabı ortadan kaldıramaz.

Peki, Einstein böyle bir mektubu Freud'a neden yazmıştı? Öncelikle Einstein bu mektubu sadece Freud'a yazmamıştı. Dönemin akil adamları, fikir önderleri ve dehaları olarak gördüğü bir grup insana bu mektupla bir çağrı yapmış ve el ele vererek yaklaşmakta olan felakete karşı akıl, bilgi, dayanışma ve yardımlaşma talebinde bulunmuştu. Einstein Freud'un kuramını ne kadar biliyordu? Psikanalizin derinliklerine ne kadar vakıftı? Bunları bilmiyoruz. Ancak Freud'un dünya çapında yarattığı etkiden muhakkak haberdardı. Bu etkiye gösterilen ilgi Freud'un bireysel klinik önermeleri ve uygulamalarıyla sınırlı değildi. Freud psikanalizi bireysel analiz odasının sınırlarının dışına da taşıyordu. Freud'un ilgi alanı tüm insanlık sahnesiydi. O tarihle, antropolojiyle, sosyolojiyle, dinle, sanatla, politik bilimlerle, botanikle, tıbbın değişik alanlarıyla ilgiliydi. Freud gerçek bir Rönesans adamıydı. Onun ilgi alanları ve bilgi arayışları modern bilimsel bölümlemelerin nispeten dar sınırlarının dışına taşıyordu. Freud'un psikanalizi bir araştırma aracı olarak, kliniğin sınırları dışına çıkartması sonraları "uygulamalı psikanaliz" adını alacak dalın doğuşuna yol açtı.

Uygulamalı psikanalizin alanı çok geniştir, kapsamı içine sanatçıların ve sanat eserlerinin analizi de girer, psikanalizin kökensel olarak bireysel sınırlar içinde olagelmiş doğasının dışına çıkılıp, ailelere, çiftlere uygulanması da. Uygulamalı psikanaliz adının bir tarihsel yeniden yorumlamaya verildiğini de görürsünüz, eğitim sistemindeki pratik bir değişikliğe de. Son yıllarda popülerleşen sinema analizi de uygulamalı psikanalizdir, ruh sağlığı alanında önleyici değeri olan anneçocuk etkileşimlerine müdahale ve eğitim çalışmaları da.

Spektrumu bu kadar geniş olan uygulamalı psikanalizi algılamak ve tanımlamayı kolaylaştırmak için bunu iki grupta ele alabiliriz: 1Araştırma nesneleri üzerinde sadece çözümlemede kalan uygulamalı psikanaliz ve 2Araştırma nesneleri üzerinde hem çözümleme hem de önleyici/değiştirici müdahale yapan uygulamalı psikanaliz.

Sigmund Freud bazı istisnalar dışında (örneğin Küçük Hans vakasında müdahil oluşu) uygulamalı psikanalizi sadece birinci grubun sınırları içinde ele almıştır. Genellikle uygulamalı psikanalizin odağına büyük grup davranışlarını yerleştirip bunlara yoğunlaşan Vamık Volkan'ın çalışmaları her iki gruba da dahildir. *Ölümsüz Atatürk* birinci gruptandır. Volkan'ın geniş grupların çözümlemeleriyle ilgili yazdığı pek çok eseri de birinci grubun sınırları içinde görürüz. Ancak bu çözümlemelerden yola çıkarak zaman içinde, müdahil olma, değiştirme, giderme, iyileştirme girişimleri de ortaya çıkar. Bu girişimlerle birlikte artık uygulamalı psikanalizin ikinci grubunun kapsamına girilmiştir.

Volkan'ın uygulamalı psikanalizindeki çözümleme ve müdahale nesneleri ülkeler; geniş etnik gruplar; savaşlar; uluslararası sorunlardır. Aslında Volkan sadece birinci gruptan uygulamalı psikanaliz çalışmalarıyla meşgulken kendini içinde bulduğu durumların sonucunda, müdahale konusunda ne yapacağını tam olarak bilmeden, el yordamıyla ikinci grup girişimlerin içinde ilerlemeye çalışmış ve zaman geçtikçe kazandığı deneyimler ve yeni geliştirdiği araçlarla yetkinleşmiştir. Bu yetkinleşme sonucunda "politik psikoloji" alanında dünya çapında tanınan ve değişik etnik veya devletlerarası çatışma ve çelişki sorunlarında çözüm bulucu olarak davet edilen bir uzman haline gelmiştir.

Volkan tüm bu çalışmalarında geniş insan gruplarıyla çalışırken bulduğu özgün kavramları kullanmakla birlikte hâlâ tüm kuram ve pratiğini temelde ana akım –ve bireysel kliniğe dayalı– psikanaliz kavramlarına dayandırır. Toplumsal dinamikleri ele alırken, Volkan'ın, toplumun bütününü bir birey gibi düşündüğünü görürüz. Tabii ki değişik bireylerin bu bütün içinde bireysel farklılıkları vardır ancak bireysel farklılıklar ortak bir paydanın içinde belli bir farklılaşma aralığında yer alır. Söz gelimi bir travma geçiren bir topluluk veya toplum anal ve oral döneme gerilemeler göstermektedir. Volkan o topluluktan adeta bir kişi gibi söz eder. Topluluk içindeki A kişisi bu gerilemeyi kesif bir şekilde yaşarken B kişisi bu derecede yaşamıyor olabilir. Ancak bu gerileme eğilimi B kişisi için herhangi başka bir topluluğun üyesine göre daha fazladır.

Geniş gruplar tek tek insanlardan oluşur. Bir insan grubu ortak yaşantılarına, örneğin ortak bir travmaya bireysel boyutta tekil tepkiler verirler.

Ancak bu bireysel tepkilerin birbirleriyle etkileşimleri ve kaynaşmaları sonucunda geniş grup tepkisi ortaya çıkar. Bu tepki artık bireysel tepkilerden farklı olan, onların toplamından fazla olan bir geniş grup ruhsallığıdır. Volkan'a göre bu başlı başına bir varlıktır. Kendini toplumsal, siyasi ve kültürel süreçlerde gösterir (Volkan, 2008).

Vamık Volkan'ın politik psikoloji yaklaşımı psikanalitik bilgiyi toplumsal dinamikler üzerinde önce bir açıklama, sonrasında bir müdahale aracı olarak kullanmayı önermektedir. Vamık Volkan bu tür bir kariyere eski A.B.D. başkanı Jimmy Carter yönetiminde Mısır ve İsrail arasındaki barış görüşmeleri ağında görev alarak başlamıştır. Sonrasında dünyanın dört bir yanında (Eski Sovyetler, Baltık Cumhuriyetleri, Eski Yugoslavya, Gürcistan ve Osetya, Romanya, Kıbrıs, Filistin, TürkYunan İlişkileri) araştırmalarını sürdürmüştür. Bunların bir kısmı sadece araştırma düzeyinde kalırken, diğerlerinde araştırma safhası bir değerlendirme (ve teşhis) ortaya çıkarmış ve arkasından hükümetler, devletler veya uluslararası örgütlerin yardım istemesiyle Volkan diyalogun gelişmesi ve çatışmaların çözülmesi yönünde bir psikoterapist veya psikanalist gibi müdahaleler etmiştir.

Bu araştırma ve çalışma projelerinin büyük bir çoğunluğu yayınlanmıştır. Volkan'ın kırkın üzerinde kitabı ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır. Bu kapsamlı ve zengin çalışmaların bir bölümü Türkçe'de de yayınlanmıştır (*Kanbağı, Etnik Gururdan Etnik Teröre*, 1997); *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*, 2002); *Kimlik Adına Öldürmek*, 2006); *Körü Körüne İnanç*, 2008); *Kıbrıs: Savaş ve Uyum*, 2008). Bu çalışmalar kendisine 2000'li yıllarda arka arkaya birkaç kez Nobel Barış Ödülü adaylığını getirmiştir.

Vamık Volkan'ın bu araştırma ve çalışmalarının en önemli yönlerinden birisi onun kuramsal yaklaşımları ve uygulamalarındaki özgün karakterdir. O kendini Freudcu olarak tanımlar ve Anaakım Psikanalizin geleneğinden devraldığı kavramları kullanır ancak bunların yanında özgün kavramları da psikanalize kazandırmıştır: Seçilmiş travma; bağlantı nesnesi; depolama; kimlik belirteçliği; kimlik çadırı; düşman edinme gereksinimi bunlardan bazılarıdır. Klasik kavramların yanında ustaca kullanılan ve onlarla kaynaştırılan bu yeni kavramlar özgün ve nitelikli bir bütün ortaya çıkarmıştır.

BİREYİN DİRENCİ, TOPLULUĞUN DİRENCİ

Psikanalizin epistemolojisi incelendiği zaman Anaakım Psikanalizde, özellikle Freudcu ve yeni Freudcularda kuvvetli bir psişik determinizm görüşü vardır. Freud'a göre analizanın her söylediği, her yaptığı, tüm belirtileri, düşleri

ve fantezileri bilinç ve bilinçdışı arasındaki etkileşimde birbirine bağlıdır. Bu sebeple psikanalist analizanın herhangi bir sözü veya davranışını "bu da öyle bir şey işte; anlamı olmayabilir" diye görmez. O söz veya davranış muhakkak bütünün içinde bir parçadır. Değişik psikanaliz ekolleri geliştikçe bu psişik determinist görüşte değişimler ortaya çıkmıştır. Ve daha göreceli determinist perspektifler oluşmuştur. Özellikle Heinz Kohut sonrası ortaya çıkan postmodern psikanalitik yaklaşımlar, örneğin ilişkisel psikanaliz veya öznelliklerarasılık gibi ekoller buna örnektirler. Bu ekollerde Adam Phillips'in (1998) deyimiyle "bilen analist"ten "oyun arkadaşı" ve "daha az bilen analiste" doğru bir dönüşüm vardır.

Vamık Volkan ise tüm vaka öykülerinde (Gable vakasında olduğu gibi) kuvvetli bir psişik determinizm kuramcısı ve uygulamacısıdır. Onun vaka öykülerini okuyanlar, hiçbir malzemenin analiz öyküsünün sonunda boşta kalmadığına tanık olurlar. Her detay bütünde kendine bir yer bulur. Vamık Volkan politik psikoloji uygulamalarında da aynı determinist çizgiyi sürdürür. Analiz ettiği kültürel, siyasi, tarihi malzemeyi psişik değişkenlerle bütünsel bir sebepsonuç ilişkisi içinde açıklar.

Çözümlediği konular aynı zamanda diğer sosyal bilim dallarının araştırma konularıdır. Bu sebeple yaptığı psişik determinist özelliğe sahip açıklamalar bu dalların araştırmacıları tarafından "indirgemeci" bulunurlar. Örneğin TürkYunan ilişkilerindeki tüm sorunların Doğu Roma'nın Konstantinopolis'i kaybetmesinin Rumlarda yol açtığı narsistik yaralanmaya bağlanması ya da Sırpların Boşnaklara zulmünün Kosova yenilgisinin sonucu olarak görülmesi bu araştırmacılara göre pek çok diğer değişkenin görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir.

Ancak Volkan'ın uygulamalı psikanaliz çalışmalarının gördüğü tepkinin nedeni sadece bu çalışmaların epistemolojik özelliği veya metodolojisi değildir. Önceki sayfalarda Ölümsüz Atatürk kitabının benim için nasıl bir duygusal ve zihinsel meşguliyet haline geldiğini anlatmıştım. Aslında bu çok da şaşırtıcı bir şey olmasa gerek. Bu ülkenin vatandaşı olup, onun okullarından yetişip, onun gazetelerini okuyan, onun krizleriyle yıkanan birisi için Mustafa Kemal'in bir meşguliyet olmaması mümkün müdür? Bu onu putlaştıracak kadar idealize edenler için de onu Deccal olarak görüp her kötülüğü onda arayanlar için de böyle değil midir? Ülkenin günlük yaşamındaki küçük detaylardan büyük gündemlerine kadar ona referanslandırılmayan bir şey kalmış mıdır? Fakat hal böyleyken, onun yandaşı olanlarda da ona karşıt olanlarda da hâkim olarak kullanılan iddialar, sözler, be-

yanlar bir asra yaklaşan bir sürede değişmezlik zırhı içinde kalmışlar ve klişelere dönüşmüşlerdir. Bu klişeler altlarında yatan sıkıntı ve kaygıyı yatıştırmaya yönelik, hipnotize edici tekerlemeler haline gelmiş gibidirler. İçeriğinden soyulmuş ve ses özellikleri, gürültü özellikleri, eylem özellikleriyle onlarca senedir umutsuzca görmeye çalıştıkları işlevleri gene görmeye çalışan tekerlemeler.

Kaygı nedir? Sıkıntı nedir? Bu tür olumsuz duygulara rastladığımız zaman onların temelinde olduğunu bildiğimiz çatışma nedir? Bunun yanıtını bulmak için Freud'un *Totem ve Tabu*'suna (19121913) bakmak gereklidir. Mesele Baba'nın ölümüdür (öldürülmesidir). Aslında Baba'nın ölümüyle ilgili çatışma ondan önce Büyük Baba'nın ölümüyle (öldürülmesiyle) ilgili çatışmaya dayalıdır. Vamık Volkan'ın defalarca belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin yası, bu ölümle ilgili çelişik duygular yüzünden tam olarak tutulamamıştır. Bunun yerine Büyükbaba hiç yaşamamış gibi yapılmaktadır. Büyükbaba ile ilgili bu çatışma yaşanırken onun yerine geçen Baba ile ilgili duyguların çatışmasız ve çelişkisiz olmasına imkan var mıdır? Atatürk konusunun tabu haline dönüşmesinin temel sebebi de budur.

On yıllarca Atatürk ile ilgili söylenenlerin dışına çıkan ve klişeleri sorgulama imkanı veren bir eser tabii ki doğrudan doğruya çatışmalarımla ilgili dinamikleri uyarmıştır. Kitabı atsam da parçalasam da, o artık, bir psikanaliz seansında duyulup akla bit yeniği gibi düşen ve sonra zihnin savunmalarla darlaşmış duvarlarına delice çarpıp duran, özgürlüğü arayan bir kuşa dönüşen bir yorum gibidir. Durduğu yerde kalmaz. Hep daha ileriye gitmek ister.

Vamık Volkan'ın uygulamalı psikanalizi çatışma çözümüne odaklanır. Klinik alanda iyi bilinir ki, psikanalist ne kadar tarafsız olursa olsun, analizanın çatışmalarıyla uğraşırken analizan tarafından ona yansıtılanlar olacaktır. Analizanı onu, iç dünyasında çatışan taraflardan biriyle özdeşleştirecektir. Örneğin altbenliküstbenlik çatışması içinde bir analizan, altbenliğini analistine yansıtıp, onunla, kendisi bütünüyle bir üstbenlikmiş gibi çatışabilir. Analizanın iç dünyasındaki çatışma, analiz odasındaki –analist ve analizan arasındaki– bir çatışmaya dönüşebilir. Bu sebeple yoğun kültürel, politik veya etnik çatışmalarla uğraşan bir psikanalist de bu tür yansıtmaların nesnesi olmaktadır. Öyle bir durum olur ki, Osetler ve Gürcüler arasındaki çatışma üzerine çalışırken, Osetler için "Gürcülerin adamı", Gürcüler için "Osetlerin adamı" olabilir.

Uygulamalı psikanaliz ve Volkan özelinde konuşursak politik psikolojinin en temel zorluklarından biri bireysel klinik psikanalizde olduğu gibi be-

lirli bir çalışma çerçevesi olmamasıdır. Bu tür bir çerçeve diğer işlevlerinin yanında, hem psikanaliste hem de analizana güvenlik sağlar. Bireysel psikanalizde analizan direnç gösterdiği zaman onunla Volkan'ın Gable vakasında gösterdiği gibi uygun bir şekilde başa çıkılır. Çerçeve, içinde yarattığı oyun alanıyla (geçiş alanıyla) bu direnç çalışmasına olanak tanır. Ancak psikanalitik yorumu, Volkan'ın yaptığı gibi tüm bir topluma yönelttiğiniz zaman, onun gösterdiği dirençle nasıl çalışılacaktır? Bu sorunun yanıtları bende yok. Bildiğim kadarıyla uygulamalı psikanalizin içinde de –bireysel klinik psikanalizdeki şekliyle– yoktur. Bu gelişen dalın günün birinde bu tür zorlukların üstesinden gelecek yanıtları üreteceğine dair umutlarım var. Psikanalitik bilginin edinilmesi ve geliştirilmesi sürecinde pek çok kez yaşandığı gibi, uygulamalı psikanalizin karşılaştığı zorluklar daha sonrasında bu yöntemin gücü haline gelebilecektir, tıpkı aktarım, karşıaktarım ve direnç sorunsallarında olduğu gibi.

Kaynakça

Ardalı, C. ve Erten, Y., *Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere*. Alfa, 1999.

Ellenberger, H. F., *The Discovery of the Unconscious.. The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*, The Penguin Press, Allen Lane, 1970.

Erikson, E. H., "Life History and the Historical Moment", Norton, New York, 1975.

Freud, S., "Totem and Taboo: Some Points of Agreement Between the Mental Lives Savages and Neurotics", *SE* 13, 1912-1913, s. 1-161.

—, "On the History of the Psychoanalytic Movement", *SE* 14, 1914, s. 1-66.

—, "An Autobiographical Study", *SE* 20, 1925, s. 1-70.

"Why War", *SE* 22, 1933, s. 203-215.

Phillips, A., *Winnicott*, Fontana Moderm Masters, 1998.

Rolland, A., *Cultural Pluralism and Psychoanalysis*, Routledge, 1996.

Volkan, V., *Kanbağı. Etnik Gururdan Etnik Teröre*, Bağlam, 1999.

—, *Kozmik Kahkaha*, Okuyanus, 2003.

—, *Atlarla Yaşayan Kadın*, Okuyanus, 2003.

—, *Kusursuz Kadının Peşinde*, Okuyanus, 2004.

—, *Körü Körüne İnanç. Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, Okuyanus, 2005.

—, *Kimlik Adına Öldürmek. Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*, Everest Yayınları, 2007.

—, *Kıbrıs: Savaş ve Uyum. Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*, Everest Yayınları, 2008.

—, *Fanustaki İnsanlar*, Alfa, 2009.

Volkan, V. ve Itzkowitz, N., *Ölümsüz Atatürk*. Bağlam, 1998.

—, *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular*, Bağlam, 2002.

Dizin

12 Eylül 70
27 Mayıs 70
Abdülhamid II. 5
Adasal, Rasim 10
Ahmet İzzeddin Şadan Biril 8
Akhtar, Salman 3, 11
aktarım 54
aktarım belirtisi 27, 29, 58- 59
aktarım nevrozu 19, 20, 22, 27, 32, 37- 38, 41, 57- 60
aktarımdışı yorumlama 59
aktarımkarşı aktarım 19, 33
Alman Psikanaliz Derneği (DPG) 7
altbenliküstbenlik çatışması 76
Amerikan Psikanalistler Koleji 15
Amerikan Psikanaliz Derneği 43
Anaakım Psikanaliz 52, 74
analitik introjekt 36
Anneçocuk ilişkisi 11
Antoine Hani 12, 13
Arap İslâm İmparatorluğu 4
arzuyasak 65
Atatürk, Mustafa Kemal 4- 10, 16, 68- 71, 75- 76
Kemalizm 69
Atlarla Yaşayan Kadın 17, 46, 52, 67, 77
Austen Riggs Merkezi 11
Avrupa Psikanaliz Federasyonu (EPF) 13

bağlayıcı yorum 26, 59
Belçika 14
Benlik Psikolojisi 51- 52
bilen analist 75
Birinci Dünya Savaşı 4, 5, 71
Birleşik Krallık 51
Böhm, Thomas 43
Brenner, Ira 11
Breuer 49

Carter, Jimmy 74
Celal Odağ 11
Chicago Psikanaliz Derneği 14
Chicago Psikanaliz Enstitüsü 12
Cohen, Gavriel 6
çocuk cinselliği 49
çoklu terapötik oyun 22

Denzler, Betty 14
Derinlikli çalışma 19
dışsallaştırma 35- 36
Dispaux, MarieFrance 14
DürtüSavunma Ekolü 52

Edirne 5
Edith Weigert 7- 9
Eğitim Analizi 8
Einstein, Albert 6, 7, 71- 72
Ellenberger 49, 67, 77
Erikson, Erik 11, 71
Erkoç, Şahap 9
Erten, Yavuz 12
Estonya 58
eşcinsel ata 40
eyleme dökme 62- 65

Fanustaki İnsanlar 17, 52, 77
Fenichel, Otto 19
Ferenczi 60
Fliess 49
Freud, Anna 9, 10, 11, 28, 51, 56
Freud, Sigmund 49, 59- 60, 66, 71, 73- 77
Freudcu 74

geçiş alanı 62, 77
gelişimsel nesne 36
genetik yorumlar 59
Goldberg, Arnold 12
Golomb, Abigail 14
Green, Andre 43
Gunzberg 6
Gunzberg, Sami (Samuel) 6- 7
Gürdal, Ayça 14

Gürışık, Ülkü 15

Habip, Bella 13- 14
Halime Odağ Vakfı 11, 13
HanGroenPrakken Psikanaliz Enstitüsü 13
Hartocollis, Peter 13
Heimann 35- 36, 45

Imago 9, 15
Itzkowitz, Norman 6- 7, 67

içe atma 35- 36
içselleştirme 35- 36
ikinci bakış 31
İlişkisel psikanaliz 60
İnönü, İsmet 7- 8
intrapsişik değişime 19
İslâm ve Psikanaliz arasındaki Çapraz-Akıntılar 3
İspanya 14
İsrail 11- 14, 74
İstanbul Psikanaliz Derneği 13- 14, 17
İsviçre 14
İtalya 14
İzmir 11-15

kapitalizm 70
kardiyak nevroz 23
karşı aktarım iletişimi 20
kastrasyon kaygısı 53
Kendilik Psikolojisi 51, 59- 60
Kernberg, Otto 43
kişilik örgütlenmesi 9, 26, 36, 53, 69
Klasik analist modeli 57
klasik Freudcu kuram 43, 52
klasik psikanalist tipinin mekanikliği 57
Klein, Melanie 51, 56
Kohut, Heinz 51, 59- 60, 75
Kohutcu Kendilik Psikolojisi 12
komünizm 70
Konstantinopolis 75
kontrfobik savunma 25
konversif bozukluk 53
Kouretas, Nikolas 14
Kozmik Kahkaha 17, 46, 52, 67, 77
Kraepelin, Emil 5, 6, 9, 10
Kral Oidipus trajedisi 56
Kudüs 6
Kurtuluş Savaşı 5
Kusursuz Kadının Peşinde 17, 46, 52, 67, 77
Kutadgu-Bilig 4

Leo Rangell 43
Londra Psikanaliz Enstitüsü 11
Lowry, Malcolm 32- 33, 40
Lübnan 12

Macaristan 13
Massachussetts 11
mekik analiz 13
Mısır 12, 74
Milagros Cid Sanz 14
Moses, Rafael 11, 13
Moses, Rena 11, 13
Müslüman Araplar 5

Nazi 3, 6, 7
Nazi Almanyası 6
Nazi rejimi 7
Nesne İlişkileri 17, 51- 52
Nesne İlişkileri Kuramı 51- 52
nevrotik kişilik örgütlenmesi 18, 22, 42, 53
nevrotik örgütlenme 26, 61, 65- 66
Novey, Samuel 31

Odipus 29, 34
Oidipal aşama 36
Oidipal dinamik 66
Oidipal durum 9
Oidipal karmaşa 40, 52- 53, 66
Oidipal mesele 18, 21, 24
Oidipal üçgen 31
Oidipöncesi çatışma 65- 66
Ornstein, Paul 58
Orta Asya 4
Ortadoğu Komitesi 12
Osman, Mazhar 5, 6, 9
Osmanlı İmparatorluğu 3- 6

OZE (Yahudi Nüfusunun Korunması Örgütü) 6

Ölümsüz Atatürk 67-71, 73, 75, 77
Öztürk, Orhan 11

Parman, Talat 12- 14
Philadelphia Psikanaliz Cemiyeti 13
Phillips, Adam 75
Piccioli, Emma 14
politik psikoloji 73- 75
Psikanalitik Öyküler Serisi 17
Psikanaliz kulübü 14
Psike İstanbul 13- 14
psikoseksüel gelişim 50
psikoterapötik enstruman 44
Psychoanalytic Quarterly 9, 15, 45

Sachs, David 11, 13- 14
saldırganla özdeşleşme 28
Selçuklu İmparatorluğu 4
sessiz analist 18
Strachey, James 35

Şadan, İzzeddin 8- 9
şizofreni 51

Tahsin, Raşit 5
takıntılı (obsesif) nevroz 53
terapötik enstruman 44
terapötik oyun 20, 21, 38- 40, 60-62
terapötik süreç 18
Terör ve Terörizm Komitesi 14
Toptaşı Bimarhanesi 5
Totem ve Tabu 76
tümgüçlü 65
Türk aydınları 8
Türkiye Cumhuriyeti 3- 9
Twain, Mark 50

IPA (Uluslararası Psikanaliz Birliği) 3, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 43, 49, 58
Uluslararası Psikanaliz Derneği Bülteni 7
uygulamalı psikanaliz 69, 72- 77

Vahip, Işıl 15
Volkan, Vamık 52, 53, 55, 57- 58, 60, 64, 66- 67, 69, 71- 76
Volkanın Altında 33-34, 40
Vowinckel, Weigert 8

Wallerstein, Arthur 43
Washington Psikanaliz Cemiyeti 12
Washington Psikanaliz Derneği 8
Washington Psikanaliz Enstitüsüne 7
Weigert 7- 9, 16
Weigert, Oscar 7
Widlöcher, Daniel 14
Winnicott, Donald 10, 15- 16, 60, 62, 77

Yahudi 6, 7, 10
yansıtma 35- 36
yaratıcı hastalık 49
yardımcı ego 35- 36
Yardımcı süperego 36
Yazıcı, Ayla 14
yeni analist tipinin insanîliği 57
Yeni Freudcu 51
Yunanistan 13, 14
Yusuf Has Hacib 4

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı
Şimdi ve Burada

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı'nın "Şimdi ve Burada" dizisinin iki temel izleği var: "Şimdi" psikanalizin çağdaş gündemini takip edebilmeyi, "Burada" ise Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşması için büyük emek harcamış yabancı eğitim analistlerinin ve onlardan eğitim alan yerli analistlerin psikanalizin kuramı ve uygulaması üzerine birikimlerini paylaşmayı amaçlıyor. Dizinin ilk kitaplarında yabancı bir eğitim analistinin kuramsal ya da klinik çalışmasıyla yerli bir analistin bu yapıta yönelik yorum, eleştiri ve katkılarından oluşan çalışması yer alacak. Dizide ayrıca Psike İstanbul üyesi analistlerin özgün çalışmalarına da yer verilecek.

Dizinin ilk kitabı *Divanda Kılıç Dövüşü*, Vamık D. Volkan'ın Türkiye'de psikanalizin gelişmesi ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı resmî eğitim sürecinin başlamasının tarihçesini kaleme aldığı, ve ardından başından sonuna bir psikanalizin öyküsünü sunduğu bir çalışma. Volkan, klinik psikanalizin kuramı, uygulaması ve eğitiminin yanı sıra uygulamalı psikanaliz konusunda da dünya çapında çalışmalar yürütmüştür. Kıbrıs'ta doğan Volkan, doğduğu topraklardan etkilenerek vaktinin büyük bir bölümünü dünyadaki grup çatışmalarına çözüm aramaya ayırmıştır. Peş peşe gelen Nobel Barış Ödülü adaylıkları bu çabaların takdir edildiğini kanıtlıyor. Volkan, bu kitaptaki çalışmasında nevrotik kişilik örgütlenmesi olan genç bir adamın tedavisini bütün ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Volkan'ın çalışmasını ele alan Yavuz Erten, bu vaka öyküsünün psikanalizin tanıtılmasına ve eğitimine olan katkılarının yanı sıra yetişmekte olan analistlere klinik malzemeye farklı açılardan da bakmalarını sağlayacak eleştiriler sunuyor. Bu kitap, sadece uzmanlara değil farklı ilgi alanından okurlara da hitap ediyor.

Bu kitapta Vamık Volkan her analistin kendine en başta sorması gereken temel bir soruyu ele alıyor: "Neyi tedavi ediyorum?" Bunun ardından, tedavi sürecinin herhangi bir noktasında analizanın ve analistin durdukları yeri nereden anlayacağımızı sorguluyor, ve "tedavinin sonunda analizanda ne gibi değişiklikler oldu?" sorusuna yanıt ararken analistin zihninin nasıl çalışması gerektiğini tanımlıyor. Volkan her psikanaliz okulunun analist adaylarına analizin ilk gününden sonuna kadar sürecin tamamının aktarıldığı örnekler sunmasının önemini vurguluyor. Yazar, analistin yukarıdaki soruları nasıl sorduğunu ve yanıtları nerelerde bulduğunu da irdeliyor. Ona göre, bu tür bir çaba, günümüzde kullanılan çeşitli yaklaşımların tekniklerini, süreçlerini ve hedeflendikleri sonuçları değerlendirmek açısından çok yararlı olacaktır.

YAVUZ ERTEN

ISBN: 978-605-399-174-8

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI